ALBÜM DERGİSİ

AYLIK GÖRSEL KÜLTÜR DERGİSİ SAYI: 4 / MAYIS [illegible] FİYATI: 750.000 TL

TÜRK USULÜ KOVBOYLAR HÜRRİYET 50 YAŞINDA **AYŞE ABL[illegible]** [illegible]ÜZKIZI EFTALYA
OBJELERDE İSTANBUL '68 OLAYLARI **ALTAN ERBULAK** KA[illegible]R AİLEEVLERİ

ISSN 1301-7268
05
9 771301 726005

Bazen söylemek istediklerimizi söyleyinceye kadar,
bir ömür geçer.
Sesini duyur.
ERICSSON

ALBÜM
aylıktır

Hürgüç Gazetecilik A.Ş. adına
Sahibi
Aydın Doğan

Genel Müdür
Mehmet Yaşin
Genel Yayın Yönetmeni
Gökhan Akçura
Yazı İşleri Müdürü
Okşan Özerendeci
Yayın Koordinatörü
Nazan Ergüleı Şarman
Görsel Yönetmen
Sibel İlkin Uçuran
Teknik Tasarım
Şinasi Akgün
Yayın Danışmanı
Hakan Akçaoğlu
Grafik Tasarım
Pilot Grafik
Kapak ve Logo Tasarımı
Esen Karol
Fotoğraf Prodüksiyonu
Gündüz Kayra
Katkıda Bulunanlar
Ümit Bayazıoğlu, Yusuf Uçak (fotoğraf)

Pazarlama Bölüm Başkanı
Orhan Taşkın
Ürün Müdürü
Bade Birol
Tanıtım Müdürü
Ebru Timur

Üretim Bölüm Başkanı
Mehmet Çağlarer
Teknik Koordinatör
Gürnan Birincioğlu

Mali İşler Müdürü
A.Oğuz Koban
Ankara Temsilcisi
Şefik Kahramankaptan

REKPA
Genel Müdür: **Neslihan Tokcan**
Genel Müdür Yardımcısı: **Aysun Bayazıtoğlu**
Grup Direktörü: **Yasemin Bilgiç**
Satış Müdürü: **Nuray Berktaş**
Rezervasyon
Tel: (0212) 677 06 37/ 0212 677 05 51
Faks: (0212) 677 06 36/ 0212 677 06 67
Küçük İlan Bürosu
Tel: (0212) 227 92 80
Faks: (0212) 236 65 94
Ege Bölge Temsilcisi: **Zeynet Attila**
Tel: (0232) 463 51 00
Ankara Reklam Temsilcisi: **Begüm Mengübaş**
Tel: (0312) 467 00 20
Antalya Reklam Temsilcisi: **Nilgün Çetin Gökalp**
Tel: (0242) 243 40 40

Yönetim Yeri
Hürgüç Gazetecilik Ticaret ve Turizm Organizasyon AŞ
Hürriyet Medya Towers, 34544 Güneşli-İstanbul
Tel: (0212) 677 00 00
Ofset Hazırlık
Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.
Baskı ve Cilt
Asır Matbaacılık Renk Ayırım Sanayi ve Pazarlama Ltd Şti
4. Levent 80100 İstanbul Tel: (0212) 283 84 38/39-40
Dağıtım
Yaysat A.Ş.

ISSN 1301 - 7268

BSI REGISTERED FIRM
NATIONAL ACCREDITATION OF CERTIFICATION BODIES
DÜNYANIN ISO 9001 KALİTE BELGELİ İLK VE TEK DERGİ GRUBU

Hürriyet Dergi Grubu

OKUR DANIŞMA HATTI
0212 / 677 05 84

© **ALBÜM**'de yayınlanan yazı, fotoğraf ve her türlü görsel malzemenin yayın hakkı saklıdır. Yazılı izin alınmadan kaynak göstenlerek bile alıntı yapılamaz.

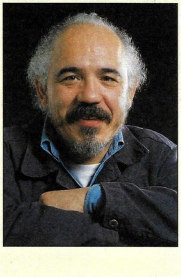

Bir "moda" dergi(si) miyiz?

Meğer bir nostalji modası varmış. Bir ay kadar önce, bir magazin gazetesinden aranana kadar bundan haberim bile yoktu. Eskilere rağbet artmış. Şarkıcılar eski defterleri karıştırıp yeni yeni eski albümler yapıyorlarmış. Eski filmler tekrar tekrar gösteriliyor, kimse de bundan bıkmıyormuş (öyle mi acaba?). Eski fotoğrafların yayınlandığı yeni dergiler daha çok satıyormuş. Velhasıl bir nostalji modası sarmış bu vatanın dört bir yanını. Bizim dergi de bu modanın bir parçasıymış meğerse.

Düşünmeye başladım. Bir kere şu nostalji sözcüğünü oldum olası sevmemişimdir. Entelektüel sözcüğünün "entel" denilerek aşağılamasına benzer bir çağrışımı var benim için. Açıldığında "geçmişe özlem" anlamına geliyormuş. Bu haliyle de sevmedim. Geçmişe özlem bir "ah vah" edebiyatı gibi geliyor kulağıma. İlla bir ad koyacaksak "geçmiş bilinci" diyelim ("Tarih bilinci" deyimini çok özel bir ağırlık taşıyor diye düşünüp, özellikle kullanmıyorum).

Hakikaten bir "geçmiş özlemi" varsa, "Albüm" bunun içinde yer almak istemiyor. Ya da bu varolduğu varsayılan özlemi, bir bilince dönüştürerek işe yaramalı. Doğru anlamda bir geçmiş merakı, ilgisi, sevgisi; gerçek anlamda insan olma çabamızın önemli bir parçası değil mi? Bugüne sahip çıkmanın yolu geçmişe ilgiyle bakmaktan da geçmez mi? Nelerin yokolduğunu bilmek bir "geçmiş bilinci" gerektirmez mi? Yeni bir şey üretmek, aynı konuda daha önce üretilmiş "şeyler" hakkında bilgi edinmemizi zorunlu kılmaz mı?

Ayrıca, söz konusu edilen nostalji modası, eğer varsa her moda gibi gelip geçecektir. Belki de içinden cımbızlayarak sahip çıkmaya çalıştığım "geçmiş bilinci"nin ise toplum olarak çok uzağında durduğumuzu düşünüyorum. Geçmişe doğru bir ilgi, kişinin düşünsel seviyesinin olgunluğu hakkında bir veridir. Toplum olarak bu olgunluğa ne kadar sahip olduğumuzu düşünüyorsunuz allah aşkına? Keşke, varsa öyle bir moda, tüm yurt sathını sarsa da, nostalji yumaklarının arasında boğulup gitsek! Fırtına geçince kalan sağlar bizimdir nasıl olsa! İster moda dergisi niyetine, ister tarih dergisi niyetine alın. Albüm Dergisi hizmetinizde olmaya devam edecek!

Gökhan Akçura

e-posta: album@hurriyet.com.tr

İçindekiler

10 **MÜREKKEP**
Hürriyet 50 yaşında
Ümit Bayazoğlu
1 Mayıs 1948'den beri yayımlanan Hürriyet, Sedat Simavi'nin 19 yaşında kurduğu bir düştü. Hürriyet'ten önce de yayıncılıkta çok önemli adımlar atan Simavi, harf devrimi sonrası zor günlerde bile devletten yardım kabul etmemiş, fikir işçisi gazetecileri güvence altına alan yasaların çıkmasına öncülük etmişti.

BEYAZPERDE
Türk usulü kovboylar
Agah Özgüç **18**
Amerika topraklarında yaşayan yerlilerle beyaz göçmenleri, süvarileri ve sığır çobanlarını anlatırdı western'ler. Ama gün geldi, Pirinçliköy'de de silahların konuştuğu "vahşi batı" kasabası kuruldu. Göğsü yıldızlı şerifler, posta arabaları, akreplerin kol gezdiği çöller; hiçbir şey eksik değildi Kartal Tibet'in, Hülya Koçyiğit'in, Kadir İnanır'ın oynadığı kovboy filmlerinde!..

28 **EĞİTİM**
Ayşe Abla Okulu
E. Nevin Cangür
1939-49 yılları arasında Radyo Çocuk Kulübü programlarıyla gönülleri fethetti Ayşe Abla... Müzikli masallar, temsiller, açıklamalı konserlerle renk ve bilgi kattı çocukların yaşamına. 1946'da Ankara'nın ilk özel anaokulunu kurdu. Ardından bir ilkokul... Çocuk sevgisi ve pedagoji eğitimiyle bir kuşak üzerinde derin izler bırakmayı başardı.

MUSİKİ
Denizkızı Eftalya
Gökhan Akçura **40**
Kadın seslerimiz arasında adı ilk öne çıkan kişi, bir başka deyişle ilk "plak yıldızımız" Denizkızı Eftalya'dır. Renkli ve eşsiz hatralarla dolu yaşamı, çiçeklerle süslü, rengârenk ışıklarla parlayan bir salda rüzgârla hırpalandı ve üç yıl sonra, 49 yaşında son buldu.

ÜÇ BOYUT
Objelerde İstanbul
Alper Uygur **48**
Ve bu cazibe merkezinin izleri, akisleri tükenmeyen bir iştahla kâğıtlara, kitaplara, tuvallere, metallere seramiklere kazınıp durmuş. Şehir belki kendini böyle korumuş. Ya da herkes kendi İstanbul'unu bir şekilde böylece zapta geçirmiş.

58 **GENÇLİK**
68 gençliği ve Türkiye
Feza Kürkçüoğlu
Tüm dünyaya yayılan, eğitim reformu talebiyle başlayıp haksızlıklara isyanla süren bir isyan rüzgânıydı '68 olayları... Ülkemizde, kıvılcımların yayıldığı Fransa'dan farklı sonuçları oldu: O günün gençliğini temsil eden öğrenci liderleri yaşamıyor artık.

64 FOTO - PORTRE
Altan Erbulak: Hem palyaço hem Delikır
Füsun Erbulak

Karikatürist, oyuncu, âşık, yazar, baba Altan Erbulak'ın yaşantısının temel taşı Delikır'dı. Hadımköy'de tanıyıp sırtında bulutlara uçtuğu atı Delikır. Altan Erbulak hiç yenik düşmedi. Dilediğince yaşadı. Sevdiği işleri yaptı. Tutkularını ertelememeyi başardı. Kimseyi sömürmedi. Yol göstericisi Delikır'dı çünkü.

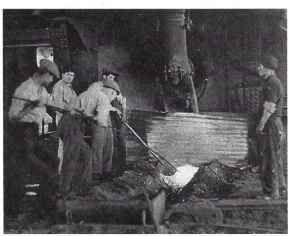

78 ŞEHİR
Bir Cumhuriyet Ütopyası: Karabük
Rifat Dedeoğlu

Robert Owen geçtiğimiz yüzyılda, İngiltere'de bir fabrikadan yola çıkarak yepyeni bir kent yaratmıştı: New Lanark. Tarihe ilk sosyalist deneme olarak geçen bu uygulama aynı zamanda bir ütopyaydı. Owen'dan sonra kapitalist ekonomi şartlarında kimse böyle bir atılımda bulunmadı. Ta ki, TC yeni bir demir-çelik tesisi kurmaya karar verene kadar. 1937'de temeli atılan Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın yaşam öyküsü bir 20. yüzyıl devlet ütopyasının gerçekleşme ve yıkılma öyküsüdür.Robert Owen geçtiğimiz yüzyılda, İngiltere'de bir fabrikadan yola çıkarak yepyeni bir kent yaratmıştı: New Lanark. Tarihe ilk sosyalist deneme olarak geçen bu uygulama aynı zamanda bir ütopyaydı. Owen'dan sonra kapitalist ekonomi şartlarında kimse böyle bir atılımda bulunmadı.

90 HAYAT
İzmir'de aileevleri...
Tarık Dursun K.

Selanik'ten İzmir'e göç eden yoksul Yahudiler, oda oda kiralanan aileevlerinde yaşarlardı. Artık böyle evler yok, ama edebiyat, o dönemi kâğıt üzerine zaptetti. *Rizabey Aileevi*'nin yazarı Tarık Dursun K. o günleri, o evleri anlatıyor.

96 FOTOĞRAF TARİHİ
Yıldız Moran'ın hikâyesi
Emine Çaykara

"Şiirselliği olan her şey fotoğraf konusudur" diyordu. 1962'de oniki yıllık meslek yaşamının zirvesinde fotoğrafa sırtını döndüğünde, geride şaşkın bakışlar, gerçeği canalıcı noktasından yakalayan "anıtsal fotoğraflar" bıraktı. Bundan böyle sadece şair Özdemir Asaf'ın eşiydi. Oysa, fotoğraflarına bakanları, siyah-beyaz çalışmış bir ressam karşısında hissettirecek kadar özgün bir sanatçıydı.

110 NOTA
Necil Kazım Akses 90 yaşında
Evin İlyasoğlu

Faruk Güvenç, 1978'de şöyle der Necil Kâzım Akses için: "Konser salonları inler onun eserleri çalınırken, yer gök sarsılır. Eğer müziğin altına bir metin koyacaksa metin yazarı Kanuni Sultan Süleyman'dan başkası olamaz. Eğer bir opera yazacaksa konu olarak Timur'u seçer Akses... (...) Akses'in yapı malzemesi ne tuğladır, ne brikettir, ne ahşaptır, ağır, sağlam ve iri kaya parçaları kullanır ve her birini kimsenin yerinden kıpırdatamayacağı gibi yerleştirir."

AYRICA

zaman makinesi / buluşma noktası: Tiyatro kumpanyaları / arşiv: Pertev ve Darülbedayi / gelenek: Hıdrellez / bir fotoğraf bir anı: Selçuk Erez / ayrıntı: Gençlik Parkı / kitaplar / haberler / müzik / sergiler / burç: Osmanlı'da burçlar-Boğa

Afiş: Gülsün Karamustafa

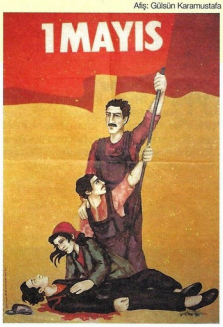

İŞÇİ BAYRAMI BAHARA RASTLAR!

1889 yılından beri uluslararası işçi bayramı olarak kutlanan 1 Mayıs, Cumhuriyetin "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz" siyaseti paralelinde çok uzun bir süre yasaklandı. Bu yasaklı dönemde 1 Mayıs resmi tatil günü ve "Bahar Bayramı" olarak kutlandı. 1970'li yıllarda (zaman zaman kanlı olaylara da tanık olarak) kutlanan 1 Mayıs'lar, bu günün İşçi Bayramı olduğu konusundaki tartışmalara son verdi.

1 Mayıs

Δ İşçi bayramı.
1948 Hürriyet gazetesi yayınlanmaya başladı. Bk: s. 10-17
1988 Karikatürist ve tiyatro sanatçısı Altan Erbulak öldü. Bk: s. 64-77

3 Mayıs

1481 Fatih Sultan Mehmet öldü.
1935 Atatürk'ün himayesinde Türk Kuşu kuruldu.
1963 Yazar Abdülhak Şinasi Hisar öldü.

4 Mayıs

▷ 1930 İpekiş kuruldu.
1997 Müzisyen Esin Engin öldü.

5 Mayıs

1929 Sinema sanatçısı Ayhan Işık doğdu. Bk: s. 25
▷ 1925 Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği'nin kuruluş çalışmaları başladı.
1985 Neriman Hızır (Ayşe Abla) öldü. Bk: s. 28-37

6 Mayıs

Hıdrellez. Bk: s. 86-89
1972 Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan idam edildiler. Bk: s. 62
1908 Besteci Necil Kazım Akses doğdu. Bk: s. 110-117

7 Mayıs

▷ 1884 Mithat Paşa öldürüldü.
1924 Cumhuriyet Gazetesi'nin kuruluşu.
1986 Yazar Haldun Taner öldü.

MİTHAT PAŞA

Mithat Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk meşrutiyetin kurucusu olarak tanınır. Abdülhamit'in istibdat yıllarında adı hürriyet hareketlerinin simgesi olarak geçmiştir. Ayrıca Ziraat Bankası, Emniyet Sandığı ve Sanayi mektepleri gibi önemli kurumlarda da kurucu olarak imzası bulunmaktadır. Mithat Paşa, 7 Mayıs 1884 tarihinde, Taif adasında boğdurularak öldürüldü.

H.Akçaoğlu arşivi

Afiş: Sezai

İPEKİŞ
Bir İş Bankası kuruluşu olan İpekiş'in kartpostalları 1930'lu yıllarda "İş Kumbarası" dergisi tarafından hediye olarak veriliyordu.

ATATÜRK ÇİFTLİKLERİ

Atatürk'ün emriyle kurulan ve giderek sayıları artan Atatürk Çiftlikleri kapsamına giren çiftlikler şunlardı:
Ankara'da Orman, Yağmurbaba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar Etimesgut, Çakırlar çiftliklerinden oluşan Orman Çiftlikleri.
Yalova'da Millet ve Baltacı çiftlikleri.
Silifke'de Tekir ve Şövalye çiftlikleri.
Dörtyol'da portakal bahçeleri ile Karabasamak Çiftliği, Tarsus'ta Piloğlu Çiftliği.
Atatürk, ölümünden önce hazırlattığı bir kanunla bu çiftlikleri hazineye bağışlamıştır. Bu devir işlemi tamamlandıktan sonra Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu tarafından *Atatürk Çiftlikleri* (Ankara 1939) adıyla bir de kitap yayınlandı.

8 Mayıs
Yunus Emre'yi anma günü ve haftası.

9 Mayıs
1987 Ressam, yazar Elif Naci öldü.

10 Mayıs
▽ Anneler Günü
1876 Gazetelere ilk kez sansür uygulaması getirildi.
1919 İstanbul'da tramvaycılar grevi.

11 Mayıs
1889 Gazeteci Burhan Felek doğdu.
◁ 1938 Atatürk çiftliklerinin hazineye devir işlemleri başladı.
1954 Sait Faik Abasıyanık öldü.

13 Mayıs
1919 Yazar Vedat Türkali doğdu.

14 Mayıs
Eczacılar günü. Bk: s. 38-39
1995 Yazar Rauf Mutluay öldü.

15 Mayıs
1919 Yunanlılar İzmir'e çıktı.
1932 Kaleci Turgay Şeren doğdu.

16 Mayıs
1952 Yazar Memduh Şevket Esendal öldü.
1984 Tiyatro sanatçısı, şair Ercümend Behzat Lav öldü.

ANNELER GÜNÜ

Tükiye'de ilk kez 1956 yılında kutlanmaya başlanan "Anneler Günü"nün oldukça gerilere giden bir tarihi var. Mayıs ayının ikinci pazarının annelere özgü özel bir gün olarak kutlanması ilk kez 9 Mayıs 1914 tarihinde Amerikan Kongresi tarafından alınan bir kararla başlatıldı. Türkiye'de ise konuyu gündeme getiren *Hürriyet* gazetesi oldu. Kararlı biçimde sürdürdüğü yayınlar sonucu, 1956 yılında "Anneler Günü" resmen kutlanmaya başladı. *Hürriyet* gazetesi bir süre sonra mağaza vitrinleri için özel bir plaket yaptırarak, anneler gününün topluma yayılmasını sağladı. Bu plaketlerde kullanılan grafik çalışma ise Hürriyet ailesinin "ağabeyi" Tahsin Öztin tarafından gerçekleştirilmişti.

İlan: 1 Temmuz 1967 *Ses*

Foto: Ferit İbrahim, İstanbul

FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL 1917 yılında *İleri* gazetesinde yazarlığa başladı. Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmenlik yaptı. 1946'dan başlayarak 27 Mayıs Devrimi'ne kadar Demokrat Parti'den İstanbul Milletvekili seçildi. Yassıada'da yargılanarak onbeş ay tutuklu kaldıktan sonra aklandı. 1973 yılında öldü. Şiir kitapları arasında *Gönülden Gönüle* (1919), *Çoban Çeşmesi* (1926, ünlü 'Han Duvarları' şiiri bu kitabında yeralır), *Akıncı Türküleri* (1938), *Zindan Duvarları* (1967); oyunları arasında ise *Canavar*, *Akın*, *Özyurt*, *Yayla Kartalı* ilk akla gelenlerdir.

Alper Uygur koleksiyonu

ÇAY
Rize çaylarını tanıtan ve kapağı Atif Tuna tarafından yapılan broşür.

17 Mayıs
1939 Yazar Ahmed Ağaoğlu öldü.
1957 Edebiyat eleştirmeni Nurullah Ataç öldü.

18 Mayıs
1872 Şark Demiryolları imtiyazının verilişi.
Δ 1898 Şair Faruk Nafiz Çamlıbel doğdu.
1974 Yazar Sermet Muhtar Alus öldü.
1980 Gündüz Kılıç öldü.

19 Mayıs
▷ Gençlik ve Spor Bayramı.
1919 Mustafa Kemal Samsun'a çıktı.
1939 Yazar ve politikacı Ahmed Ağaoğlu öldü.
1943 Ankara Gençlik Parkı açıldı. Bk: s. 106-109

20 Mayıs
1937 Karikatürist Tan Oral doğdu.
Δ 1947 Rize Çay Fabrikası ilk ürününü verdi.

21 Mayıs
1971 Tiyatro ve sinema sanatçısı Avni Dilligil öldü.
1997 Gazeteci Mustafa Ekmekçi öldü.

21 Mayıs
1912 Şair Eşref öldü.
▷ 1950 Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes Başbakan oldu.

19 MAYIS BAYRAMI
16 Mayıs 1934 tarihli Hafta dergisinin kapağında "İdman Bayramı" hazırlıkları.

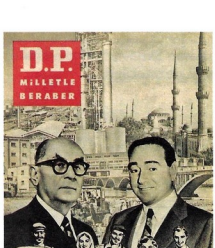

DEMOKRAT PARTİ 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin siyasal yaşamdaki yeri on yıl sonra 27 Mayıs askeri darbesiyle sona erecekti. Demokrat Parti'nin 1957 yılı seçimleri için hazırlanan tanıtım broşürü, *Hayat* dergisinin Tifdruk Tesisleri'nde basılmıştı.

22 Mayıs
1960 Ressam İbrahim Çallı öldü.

23 Mayıs
1944 Ressam Şevket Dağ öldü.

24 Mayıs
1928 Latin rakamlarının kabulü. Bk: EK

25 Mayıs
1974 Tiyatro sanatçısı Ulvi Uraz öldü.
1983 Şair Necip Fazıl Kısakürek öldü.

26 Mayıs
1931 Yazar Tarık Dursun K[akınç]. doğdu. Bk: s. 90-94

27 Mayıs
1960 Ordu yönetime el koydu.

28 Mayıs
1925 Bülent Ecevit doğdu.
1978 Ressam Orhan Peker öldü.
1986 Şair Edip Cansever öldü.

29 Mayıs
1453 İstanbul'un fethi.
1989 Ses sanatçısı Sabite Tur Gülerman öldü.

31 Mayıs
1946 Varto depreminde 3000 ev yıkıldı, 650 kişi öldü.

Ameli Elektrik dergisi, Mayıs-Haziran 1933

27 MAYIS Demokrat Parti'nin iktidarına son veren 27 Mayıs askeri darbesi'nin birinci yıldönümünde *Hayat* dergisinin kapağı.

BİR ÖNCÜ GAZETENİN VE YARATICISI SEDAT SİMAVİ'NİN ÖYKÜSÜ

Hürriyet 50 yaşında

1 Mayıs 1948'den beri yayınlanan Hürriyet, Sedat Simavi'nin 19 yaşında kurduğu bir düştü. Hürriyet'ten önce de yayıncılıkta çok önemli adımlar atan Simavi, harf devrimi sonrası zor günlerde bile devletten yardım kabul etmemiş, fikir işçisi gazetecileri güvence altına alan yasaların çıkmasına öncülük etmişti.

Ümit Bayazoğlu

1 Mayıs 1948 *Hürriyet*'in doğum günü. Tek partili dönemden günümüze ve bu süreçte demokratikleşme çabalarına yapılan askeri müdahaleler içinde geçen 50 "olağanüstü" yıl; 50 yaş, bir gazete için küçümsenmeyecek bir zaman dilimi. Öncü misyonundan ödün vermeden, *Hürriyet*'i bunca yıl ülkenin en çok sevilen, en çok okunan, en çok satan ve "lider gazete" yapan güç geleneğinden geliyor. Bu gelenek sayesinde 50 yılın nice fırtınaları, derin çöküntüleri, sayılı depremleri *Hürriyet*'in önünü kesemedi. Bu gelenek, *Hürriyet*'i yaratan, çekirdekten yetişme gazeteci Sedat Simavi'nin "benzersiz" ve "tutkulu" kişiliğinden kaynaklanıyor.

Hürriyet'i 50 yıldır azalmayan bir yoğunlukta besleyen bu geleneği anlamak için Sedat Simavi'yi tanımak gerek. Adı yavaş yavaş basın mitolojisindeki yeriyle sınırlı dar bir alanda unutulmaya terkedilen Sedat Simavi, 19 yaşındayken gözüne kestirdiği gazetecilik idealine ömrünün sonuna kadar ihanet etmemiş biri.

Sedat Simavi 1896-1953

Önce ressamdı

Henüz Galatasaray Sultanisi'nde öğrenciyken, akranı Feridun Kandemir'le beraber gazeteciliğe atıldı. 1916 yılının Haziran ayında *Hande* adlı haftalık mizah gazetesiyle basın sahnesine ayak bastı. Türkçe-Almanca yayımlanan Hande'nin anlamı "gülümseme" demekti, yani savaş mağduru memlekette en çok unutulan şey... Karikatürleri bizzat Sedat Simavi çiziyordu. Aslında o önce ressamdı. Kandemir, Fazıl Ahmet Aykaç, Asım Us da mesai arkadaşlarıydı. Bu dergide yazara ücreti yazısı yayınlanısın yayınlanmasın peşin ödeniyordu. "Gülünç olmayı değil, güldürmeyi" ilke edinen dergi, Birinci Dünya Savaşı yüzünden kapandı. Simavi ve Kandemir askere alınmıştı.

30 Ekim 1918'de ikinci dergisi *Diken*'i çıkardı. O güne kadar pek çok mizah dergisi çıkmış batmış ama hiçbiri Salah Cimcoz ve Cemil Cem'in çıkardığı *Kalem* ile *Cem* kadar etkin olamamıştı. Biçimde ve içerikte batılı standardı erken

Cumartesi
1
Mayıs 1948
Sene: 1 - No. 1

Müessisi: SEDAT SİMAVİ
MATBAA VE İDAREHANE
İstanbul, Ankara cad. Cemalpaşa sokak No. 7. P. kutusu: İst. 103. Telgraf adresi: İstanbul - Hürriyet. Telefonları: 25035 - 23031
Fiatı her yerde 10 kuruştur.

Gönderilen yazılar, basılsın basılmasın iade edilmez. İlânlardan mesuliyet kabul olunmaz.

Hürriyet
GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

ABONE: Türkiye için senelik 28, altı aylığı 15, üç aylığı 8 liradır. Hariç memleketlere iki mislidir

Parker "51"
...dünyada en çok istek celbeden dolma kalem

Ürdün ve Irak orduları Filistin'e girdi

Ürdün Kıralı Abdullah Arap orduları başkomutanı oldu
Yahudi kıtaları Kudüs şehrinin kapılarına dayandılar

Şam: 1 (Gece saat 3) — (AP.) — Bu gece Arap ajansı'nın telefon'la Amman'dan verdiği ve Şam'da alınan bir haberinde, Irak ve Ürdün birliklerinin bugün saat 16 da Filistine girdikleri bildirilmektedir. Haberde başka tafsilât yoktur.

★

Telaviv 30 — (AP.) — Yetkili bir kaynaktan bu gece öğrenildiğine göre İngiliz askeri makamlarının 5 maddelik bir ültimatom ileri sürmeleri üzerine Hayfa - Telaviv bölgesine şamil mütareke görüşmeleri birdenbire inkıtaa uğramıştır.

Amman. 30 (AP) — Associated Press muhabiri Daniel De Luce bildiriyor:

Irak Kral Naibi Abdullah dün Associated Press'e verdiği demeçte, Arap devletlerinin Filistin'e gönüllü kuvvetleriyle değil, resmî ordularıyla yürüyeceklerini söylemiş fakat taarruz tarihini bildirmek istememiştir.

Diğer taraftan Ürdün'ün ileri gelen resmî şahsiyetlerinden Fevzi Mülki Paşa bu taarruzun, Filistin üzerindeki İngiliz himaye idaresi sona ermeden başlayacağını söylemiştir.

Filistin'e karşı taarruza geçecek Arap ordusu 50 bin kişiden mürek[...]

(Devamı Sa. 5. Sü. 5 de)

Arap kurtuluş orduları kumandanı olan Fevzi El-Kavukçu kıtalarını teftiş ederken görülmektedir.

İnönü'nün Makalesi

GAZETEMİZE YAZDIĞI BİR MAKALEDE İÇ VE DIŞ MESELELERİ TAHLİL EDERKEN DEVLET REİSİ DİYOR Kİ:

Dünyanın nereye varacağı belli olmayan buhranı içinde Türkiyenin demokratik gelişmesinin zehirsiz ve sâkin bir hava içinde ilerlemesi memleket için hayatî bir ehemmiyettedir.

BU GAZETE..

HÜRRİYET'in programı basittir: Memleketimizde gelişmeğe başlayan demokrasi zihniyetini kökleştirmek ve müdafaa etmek için ortaya atılıyoruz. ve demokrasinin memleketimizin bünyesine en uygun bir rejim olduğuna iman etmiş bulunuyoruz.

Demokrasinin müdafii olduğumuzu ileri sürmekle, Demokrat Partinin körü körüne taraftarlığını, ve Halk Partisinin düşmanlığını yapacağımızı zannetmeyiniz! HÜRRİYET hiç bir partiye bağlı değildir. HÜRRİYET bir ve müstakil kalacaktır. Devlet Reisimiz İnönü ile muhalefet partisi lideri Celâl Bayar'ın HÜRRİYET için nezaket göstererek yazdıkları makaleleri bu ilk sayımızda neşretmekle bunu isbat ettiğimize kaniiz.

HÜRRİYETİN bütün kuvveti yalnız kendi maddî iktidarına dayanarak çıkabilmesindedir. Bundan dolayı da kimseyi gücendirmekten korkmayacak ve kimseyi memnun bırakmak kaygusunu gütmiyecektir.

[...]

Sedat Simavi

YENİ BİR HİZMET UNSURU

Yazan:
İSMET İNÖNÜ
Türkiye Cumhurbaşkanı

Basın âlemimize girdiğinden haberdar olduğum "Hürriyet" gazetesince, arzusu üzerine, iyi dileklerimi yazıyorum. Bu vesile ile 1948 İlkbaharı başında memlekette yaptığım oldukça geniş seyahatten memnun döndüğümü söylemek isterim. Çukurova felâketinde vatandaşlarımı, ıztırabın şiddetli olduğu günlerde görmüş ve çok müteessir olmuştum. Onları on gün sonra milletçe ve hükümetçe kendilerine gösterilen ilgiden ümitleri artmış ve çalışıp kalkınma arzuları tazelenmiş olarak bulmak beni çok teselli etti.

Seyahatimin, iyi bir tesadüfle, kıymetli hâtırasını Raman dağındaki petrol kuyusu teşkil ediyor. Bir bütün gün Raman'ın yeni cevherini seyrettik; memleket için geniş ve hayırlı ihtimaller üzerinde uzmanların tetkik ve tahminlerini zevkle dinledik.

Gaziantep, Maraş, Malatya, Elâzığ, Tunceli, Bingöl, Diyarbakır, [...]

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü

İSMET İNÖNÜ

Ortaşarka sokulmak için Rusların çevirdiği entrikalar

Bir dünya imparatorluğu kurmağa uğraşan Moskova, her tarafa beşinci kollarını göndermiştir

Londra 30 (A.A) — Great Britain And The East dergisi, "Ortaşarkı kollamağa başladılar.. başlığı altında Orta Şark durumunu incelemektedir:

Muharrir diyor ki:

"Son senelerde mevcut tehlikeleri hissetmiş olan Türkiye ve İran hariç olmak üzere, Orta Şark memleketleri dahilî işleriyle o derece meşguldür ki, ufukta beliren bulutları hakikî mâna ve ehemmiyetini takdir edememişlerdir. Son zamanlarda Avrupada cereyan eden hâdiseler Orta Şarka ağır bir ihtar mahiyetindedir ve hâdiselerin ışığında, Orta Şark hürriyete âşık bütün memleketler için bir tehlikenin mevcut olduğunu anlatmıştır.

Romanya'da bir komünist rejiminin kurulması ve bunun münferit bir siyasî hâdise olmayıp hürriyete karşı yöneltilmiş bir siyasetin takibatı olduğu keyfiyeti[...]

(Devamı Sa. 5. Sü. 7 de)

Kırılan bir cam, tramvay seferlerini saatlerce aksattı!

Dün foto muhabirimiz Bahçekapı'ya tramvayla geldiği sırada, tramvayın birdenbire durduğunu ve bir türlü ilerlemediğini görünce bir kaza olduğuna zanarak arka sokaklardan dolaşıp 16 Hocapaşa Maliye Şubesi civarına geldiği zaman hâdisenin iç yüzünü hayretle öğrenmiştir: Caddeden taş atan bir çocuk tramvayın camını kırmış, "vazifeşinas.. vatman da camı tazmin ettirmek için mana kavgaya girişerek tramvay seferlerini yarım saatten fazla aksatmıştır! Yukarıdaki resimde, kırılan cam yüzünden yerlerine mıhlanan tramvay arabaları görülüyor.

Mecliste münakaşalar

Memleketimizde yapılacak yolların güzergâhı dün uzun müzakereleri mucip oldu, Bakan izahat verdi

Ankara, 30 (Telefonla) — Büyük Millet Meclisi bugün [...]

[...] ve millî savunması bakımından zaruretlerin gözününde bulundurularak gerçekten projelerinin hazırlandığını söylemiş, Çelikli ve Stabilise yol inşaatı hakkındaki tecrübelere de kısaca temas etmiş. Diyarbakır - Siirt arasında yapılan bu cins yolun takibi edileceğini söylemiştir.

Bakanın izahatından sonra takrir sahibi tekrar kürsüye gelmiş, yol davasının millî karakteri üzerinde kısaca durduktan sonra, her sahada yapılacak hamlelerin yola de[...]

Bir günde iki cinayet işlendi

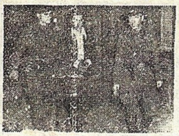

Bebek'te ba[...] öldüren katil adliyeye getiriliyor
(Yazısı İkinci sahifemizdedir)

REFİK HALİD'İN YENİ ROMANI

Kıymetli edip ve roman üstadı Refik Halid'in yeni bitirdiği "Bu Bizim Hayatımız" isimindeki romanının neşir hakkını Hürriyet temin etmiş bulunuyor. Bu nefis eseri bu sayıdan itibaren üçüncü sahifemizde neşre başlıyoruz.

Gazetemize yazdığı bir makalede

CELÂL BAYAR DİYOR Kİ:

Demokrat Partinin programı kül halinde kabul ve tatbik olunduğu gün memleketimizde büyük değişiklikler olacağına ve milletimizin bu yüzden refaha kavuşacağına şüphe yoktur.

DEMOKRASİ DÂVASINDA ÜÇ DEVİR

Yazan:
CELÂL BAYAR
D. P. Genel Başkanı

Hürriyet Gazetesi benden bir yazı istediği zaman neslimizin hürriyet uğrundaki mücadelesinin hâtıraları içinde kaldım.

Bizim neslimiz, Hürriyet mefhumu üzerinde duran "Genç-Türk" Edebiyatının tesiri altında siyasî hayata girmiştir. Ben de, Millet [...]

[...]

Bu durum karşısında millî birliğe dayanan bir müdafaa ve cemiyet cephesi yaratmak lâzım geliyordu. İşte meşrutiyet devrinde, bu devri açanlara ve gençliğe düşen başlıca vazife bunlardı. 1914 - 1918 harbinin mağlûpları arasında bulunmamız memlekete çok pahalıya mal olmuştu. Ankara'da bin bir felâket içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ve hükümetinin kuruluşu bizim için bir kurtuluş, bir hakikî ve [...] devri olduğuna şüphe edilemez.

Burada, tam bir hakikat olarak ifade edilmelidir ki; memleketi bir ferdin iradesi altında toplayarak kurtarmak prensibi ifflâs etmiş, buna mukabil millî hâkimiyeti temsil eden kuvvetin muvaffakiyeti kendini göstermiştir. Yani "Kayıtsız şartsız hâkimiyet [...]

(Devamı Sa. 5. Sü. 4 de)

Celâl Bayar, [...]

Burhan Toprak istifa etmedi

Ankara, 30 (Telefonla) — Bazı İstanbul gazeteleri Güzel Sanatlar Akademisi müdürü Burhan Toprak'ın Bakanlık emrine alındığı ve istifa ettiğini yazmışlardır. Öğrendiğimize göre Burhan Toprak istifa etmemiştir. Burada ilgili makamlarla temaslarını yaptıktan sonra tekrar İstanbul'a dönecektir.

BUGÜN

Gazetemiz okuyucularına parasız olarak beş renkli bir **Bahar ilâvesi** sunmaktadır. Bu ilâveyi müvezzilerden isteyiniz.

Ankara'da bir cinayet

Bir terzi, karısı ile komşusunu öldürdü

Ankara, 30 (Telefonla) — [...]

Prof. Enver Ziya Karal Ankara Üniversitesi rektörlüğüne seçildi

Ankara, 30 (Telefonla) — Ankara Üniversitesi profesörler kurulu bugün toplanmış ve istifasını veren rektör Şevket Aziz Kansu'nun yerine 40 oyla profesör Enver Ziya Karal'ı rektörlüğe seçmiştir.

Beyoğlunda 25 kumarbaz yakalandı

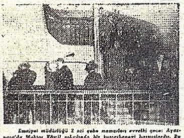

Emniyet müdürlüğü 2 nci şube memurları evvelki gece Ayaspaşa'da Muhtar Kâmil sokağında bir kumarhaneyi basmışlardır. Bu evde kumar oynamakta olan on sekiz kişi suçüstünde yakalanmışlardır.

Kumarbazlar suç delili olan iskambil desteleri ve iki yüz lira ile birlikte Savcılığa teslim edilmiştir. Yukarıdaki resimde kumarbazlar Emniyet Müdürlüğüne getirilirken görülmektedir.

Diken 1918-1919

bir dönemde tutturan bu dergilerin boşluğunu doldurmak iddiasıyla piyasaya çıkan Simavi'nin *Diken*'i, ileride *Akbaba* efsanesini yaratacak Yusuf Ziya Ortaç'ın yetişmesine de vesile olmuştu.

Ama *Diken* Sedat Simavi'ye yetmedi. Bu derginin yanısıra ikinci, üçüncü dergilerin hazırlıklarına başladı. Kadın ve salon dergisi *İnci*'yi, çocuk dergisi *Hacı Yatmaz*'ı bu sıra piyasaya sürdü. Ama onun gönlünde yatan aslında gündelik bir gazete çıkarmaktı. 8 Temmuz 1920'de, İstanbul işgal altındayken *Dersaadet* adlı gazeteyi çıkarmaya başladı. Fuat Köprülü, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Refik Altınay, Ahmet Hikmet Müftüoğlu derginin yazarları arasındaydı. Gazetenin kadın sayfalarını Nazım Hikmet'in annesi ressam Celile Hanım yönetiyordu.

İşgalcilerin sansürü

Bu sıra savaş kaybedilmiş, memleketin üstüne kara bulutlar çökmüştü. Herkes bedbin, herkes tam bir teslimiyet havası içindeydi. Devrin gazeteleri umutsuzluktan İngiliz, Fransız, Amerikan yanlısı politikalara yamanmışken bir o, "her gecenin bir sabahı vardır" diye millete umut aşılıyordu. Ama işgal güçlerinin kukla hükümetler eliyle yürüttüğü sansür, *Dersaadet*'i 127. sayısında kapattı.

İnci 1919

Sedat Simavi bunun üzerine ikinci gündelik gazetesi *Payitaht*'ı çıkardı. Bu sıra Mustafa Kemal Samsun'da işgalcilere ve saraya karşı bayrak açmıştı. Artık muhalefet eskisinden de güçtü. Anadolu hareketini destekleyenler "hain-i vatan" suçlamasıyla hapsediliyor, hatta İngilizler eliyle Malta'ya sürülüyordu. Durum böyleyken Sedat Simavi yeni gazetesinde açık seçik Ankara'yı destekliyor, saraya ve işgal kuvvetlerine yaranmaya çalışan gazete ve gazetecileri de korkusuzca halka teşhir ediyordu. Bu atmosferde, gazetesine Mustafa Kemal'in resmini basmış, altında da "Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak" yazmıştı. *Payitaht*, sansürün baskısına ancak 54 sayı dayanabildi.

Sedat Simavi bu kere haftalık bir dergi olan *Güleryüz*'ü çıkarmaya başladı. Bu Anadolu'yu hasretle kucaklayan tek İstanbul dergisiydi. İlk sayısı renkli bir kapak ve renkli karikatürlerle çıkan *Güleryüz*, zamanı gelince somurtan, hatta kaş çatmasını bilen bir dergiydi. O tarihlerde Simavi, Anadolu'ya düşman kesilen *Peyam-i Sabah* ile *Alemdar* gazetelerinin boy hedefiydi. Peyamcı Ali Kemal, "kanına girilmiş bir genç" diye takdim ettiği Sedat Simavi'yi, Ankara'dan para sızdıran bir gazeteci gibi gösterip, işgal kuvvetlerine hedef gösteriyordu.

Güleryüz 1921-1923

Güleryüz'ün yanı sıra *Hanım* adında bir dergi daha çıkarıyordu. Kadınları hedefleyen bu dergiyi, "şu karanlık günlerin feci hatıralarıyla bunalan kalplerinize nur ve şule getirebilmek maksadıyla" çıkardığını yazmıştı. Sedat Simavi küçük okurları da ihmal etmedi. *Hacı Yatmaz* bu feci günlerde çocuk yüreklere ibret, umut, cesaret aşılamaya devam etti.

1922'ye gelindiğinde Kurtuluş Savaşı kazanılmış, İstanbul neşriyatının bir süre Anadolu'ya girişi yasaklanmıştı. Bu durumda esasen tirajları sınırlı olan birçok gazete ve dergi kapanmak zorunda kalmıştı. Ama Lozan'da zaferin dayattığı barış anlaşması imzalanır imzalanmaz Simavi kolları bir kere daha sıvadı, *İnci*, *Yeni İnci* adıyla tekrar meydana çıktı. Bununla yetinmeyip *Resimli Gazete* adında, cumartesi günleri çıkan bir de siyasi gazete örgütledi. Adından da anlaşılacağı gibi, "yazıdan çok resmin okuyucu üzerinde etkisi olduğunu kabul eden ve uygulayan bir gazeteydi" bu, Süleyman Nazif ile İbrahim Alaettin Gövsa kadrodaydı. Zamanında büyük bir tiraj olan 44 binin üstünde okuyucu kazanmıştı. 1924'ten itibaren bunları aylık bir aile dergisi olan *Yıldız Doğarken*, *Meraklı Gazete*, *Yeni Kitap*, *Arkadaş*, *Bravo* takip etti.

Karikatür 1936-1948

Devlet yardımını reddetti

Harf devrimi ister istemez bası-

na büyük bir darbe indirmişti. Bu sıra Sedat Simavi elindeki yayınları kapatmış, Üsküdar Yalıboyu'ndaki evine çekilmişti. Klişecilik ve çizerlikle geçimini temin ediyordu. Ankara, basının içine düştüğü darboğazı keşfetmekte gecikmedi. Gazetelere para yardımı yapma kararı alınmıştı. Sedat Simavi bunu şiddetle reddetti. Bir süre, vaktiyle babasının görev yaptığı illerden olan Samsun'a taşındı. Burada girişeceği yeni projeleri kafasında olgunlaştırdı.

Hanım 1921

15 Mart 1933'te *Yedigün* ile basın alemine tekrar dönüş yaptı. Bu öyle bir dönüştü ki, Türkiye'de basın nitel bir sıçramayla çağı yakaladı. Tam 18 yıl aralıksız çıkan, 54 bin satan *Yedigün*'ün, *Karagöz, Karikatür, Model, Yeni Ev Doktoru* gibi dergiler izledi. *Yedigün* aracılığıyla başlı başına bir kütüphane olabilecek kadar kitap dağıtmasına rağmen Sedat Simavi yine de tatmin olmuyordu. O, daha Galatasaray'da öğrenciyken kendi kendine verdiği sözü gerçekleştirmek, günlük, tutulan, sevilen bir gazete çıkarmak istiyordu.

Model 1937

Yedigün tecrübesi yaşanırken Sedat Simavi, basın emekçilerini güvence altına alacak yasal değişiklikler öneriyor, basının üzerindeki politik baskıları kırmaya çalışıyordu. Resmi "Türk Basın Birliği"nden bağımsızlaşma yönünde ve özerk bir basın birliği kurma mücadelesine girişmişti. Tam da bu sıralar ölen iki gazetecinin acıklı hikâyesi, tüm gazetecileri Sedat Simavi'nin çevresinde kenetledi. Mahmut Yesari'nin ve Osman Celal Kaygılı'nın sefalet içinde ölümleri basın alemini derinden yaralamıştı. Bu atmosfer içinde girilen 1945'teki kongrede, İstanbul Bölgesi Yönetim Kurulu'na Sedat Simavi, Cihad Baban, Sadun Galip Savcı, Hayri Alpar seçildi. Ankara güdümlü "birlik" tasfiye edilmişti. Bu yüzden tek parti dönemi boyunca devlet, İstanbul basınına düşman kesildi. Bu anlayışsızlık, zamanın iktidarına, çok partili döneme girdikten sonra pek pahalıya mal olacaktı. Oldu da...

Sedat Simavi o güne kadar basın aleminde telaffuz bile edilmeyen sosyal hakları içeren bir program hazırlamıştı. Bu programa göre evlenenlere, çocuğu olanlara, hastalananlara, ölenlere, işsiz kalanlara, sıkıntıya düşenlere nasıl ve ne kadar yardım yapılacağı yer alıyordu bu programda. Artık gazetecilerin özel doktoru bile olacaktı. Türk Basın Birliği, yasa değişiklikleri yüzünden Gazeteciler Cemiyeti haline gelmişti artık. İktidar basına, kâğıt, makine, taşıma ve dağıtıma kolaylıkları gibi dolaylı yollardan yardım teklif ediyordu. Sedat Simavi, doğrudan Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun yaptığı bu teklifi de reddetti. Bu sayede Gazeteciler Cemiyeti yıldız gibi parlamış, her konuda söz sahibi olmuştu. Gazetecilik artık haysiyetli, şerefli bir meslek olma yoluna girmişti.

"Madamın Gazinosu"nda...

Sedat Simavi, basın sektörünün hukuki, sosyal sorunlarını kısmen hallettikten sonra tekrar gazeteciliğe, "gerçek" gazeteciliğe dönüş yaptı. *Hürriyet*'i ilk defa İzmir, Güzelyalı'daki "Madamın Gazinosu"nda telaffuz etmişti. Yanında Hayri Alpar vardı, projesini anlattı ve birlikte çalışmayı teklif etti.

1 Mayıs 1948'de *Hürriyet* çıktı. Sedat Simavi, "Bu gazete" başlıklı sunuş yazısında, demokrasi zihniyetini köklestirmek amacıyla çıktığını yazıyordu. Ama bunu yaparken, asla CHP veya DP'ye yanaşmayacaklarına dair söz de veriyordu. Bu küçük sunum yazısının en çarpıcı bölümü ise şu satırlardı; "*Hürriyet*'in bütün kuvveti yalnız kendi maddi imkânlarına dayanarak çıkabilmesindedir. Bundan dolayı da kimseyi gücendirmekten korkmayacak ve kimseyi memnun bırakmak kaygısını gütmeyecektir."

Hürriyet'in ilk sayısı için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den ve muhalefet lideri Celal Bayar'dan birer makale rica etmiş, ikisi de bu ricayı kırmamıştı. Gönderdikleri yazılarda, İsmet İnönü, o sıralar yeni döndüğü bir yurtiçi gezisinin izlenimlerini aktarırken, Celal Bayar, Abdülhamid devrinden bu günlere nasıl gelindiğine değiniyordu.

Sedat Simavi bu sunum yazısından sonra bir daha

Yedigün tecrübesi yaşanırken, Sedat Simavi, basın emekçilerini güvence altına alacak yasal değişiklikler öneriyor, basın üzerindeki politik baskıları kırmaya çalışıyordu. Resmi "Türk Basın Birliği"nden bağımsızlaşma ve özerk bir basın birliği kurma mücadelesine girişmişti.

Yedigün 1933-1950

1950: Türkiye tarihine ilk kez gizli oy, açık tasnif sisteminin uygulandığı seçimler olarak geçti.

İlkler, yenilikler...

- Spora basında ilk defa tam sayfa ayrıldı.
- Ulusal bayramlarda, yılbaşlarında, haftasonlarında ilave verildi.
- Afrika'ya, Japonya'ya, Amerika'ya muhabir gönderdi.
- Bir okuruna Skoda marka Sedan araba verdi.
- Hac'ca muhabir gönderdi.
- İlk defa fotoroman yayınladı.
- Yarım sayfa ve renkli "Haftanın Karikatürü" geleneğini başlattı.
- "Göçmenlere Köy" kampanyasını başlattı.
- Liseyi "peklyi" ile bitirenlere hediye verdi.
- Kore Savaşı için özel ilave verildi.
- Günün aktüel olaylarını içeren filmler çekildi, 74 sinemada gösterildi.
- Telefoto sistemi kuruldu.
- Taksim'de "elektronik haber" geçen "ışıklı gazete" uygulaması yapıldı.
- İstanbul'un çeşitli semtlerine "otomatik satış istasyonları" kuruldu.
- 12 okuruna mesken edinme kredisi verdi.
- İlk, orta, lise öğrencilerine "Tatil Mükâfatı" verdi.
- Seçim sonuçlarını tahmin yarışması açtı.
- İsrail-Mısır savaşına muhabir gönderildi (Necati Zincirkıran).
- "Sesli Haberler Servisi" kuruldu.
- 27 Mayıs Devriminden sonra "hazine açığını kapatma kampanyası" açtı.
- "Püf Noktası", "Resimli Küçük İlanlar" başladı.
- Her okura her ay bir kitap hediye edildi.
- Anneler ve Babalar Günü kutlamalarını gelenek haline getirdi.
- "Altın Mikrofon Yarışması" düzenledi.
- Okurlar arası fotoğraf yarışması açıldı.
- "Bizimkiler" çizgi-romanı başladı.
- Kısmet adlı teknesiyle dünyayı denizlerden dolaşan ilk Türk Sadun Boro'nun günlüğü tefrika edildi.
- ABD Başkanı Johnson'un İnönü'ye yazdığı mektubu ele geçirdi.
- Sezgin Burak'ın çizgi-romanı "Tarkan" başladı.
- Adnan Menderes'in vasiyetnamesini yayımladı.
- 1000 okurunu tatile yolladı.
- "Elektronik beyin" kullanarak gönüllüler arasında "40 İdeal Çift" seçti.
- Ali Esin hava tahminlerine başladı. Almanya'da basılmaya başladı.
- Dünya Sağır ve Dilsizler Yarışmasına gönderdiği Sevil Tez kraliçe seçildi.
- Bölge gazeteciliğini başlattı.
- "Çocuğunuz hangi mesleklere kabiliyetli" testleri düzenledi.
- 1000 çocuk sünnet ettirildi.
- "Yıldırım Baskı" gerçekleştirildi, bazı olaylı günlerde üç ayrı baskı yaptı.
- Aşık Veysel'in heykeli yaptırıldı (Kenan Yontuç).
- Hürriyet Yıllığı ve Hürriyet Takvimi çıkarıldı.
- Dedeler arası koşu yarışması düzenledi.

uzun süre gazetesinde imzalı yazı yazmadı. Yine bu sıralar çıkardığı ve günümüzde altın kıymetinde bir "sahaflık parça" sayılan 4 ciltlik "Meşhur Adamlar Ansiklopedisi"nde de adı yoktu. Neden mi? Çünkü hayatı boyunca reklamdan, şöhretten kaçınmış bir insandı o. Ancak bu tevazu yanlış anlaşıldı. Sağdan soldan "yazılarını imzalamaktan korkuyor" söylentileri çıktı. Bu ona çok dokunmuştu. İstemeye istemeye yazılarına imza koymaya başladı.

Yazılarında çok basit ve sade bir üslup tutturmuştu. Kimi seçkinler, açık açık söylemeden, onu avam bir lisan kullanmakla eleştiriyordu. Simavi'nin onlara cevabı şu olmuştu: "Ben yazılarımı dostlarım için yazmıyorum ki. Benim okuyucum Samsun'da seyyar köfteci, Adana'da istasyon memuru, İzmir'de tapu katibidir. Hoş istesem de ağdalı yazamam. Yazabildiğim, konuşabildiğim dildir..."

Sırf kendi yazıları için değil, gazetenin bütünü için de böyle düşünüyordu. Ona göre gazete veya derginin bütün sayfaları, ayrı ayrı okurlarına gülmeliydi. Bir yazı, okuyucuya öyle cazip resimler, öyle çekici başlıklarla sunulmalıydı ki, o konu ile ilgili olmayanlara bile okuma isteği verilmeliydi. Çok defa önce resmi bulur, sonra yazısını yazdırırdı.

Beğendiği bir yazıyı mutlaka satın alırdı. "Yazı gazete için cephanedir. Fazla mal göz

3 Ağustos 1948 Londra Olimpiyatları'nda serbest güreş takımımız şampiyon oldu. Hürriyet sayfalarında şampiyonaya ve muzaffer güreşçilerimizin yurda dönüşlerine geniş yer verilmişti.

çıkarmaz..." derdi. Fakat Simavi'nin bunda da kendine göre bir ölçüsü vardı. Yazarlara Cağaloğlu'nun en yüksek ücretini verirdi. Henüz yasal mecburiyet yokken, çalışanlarına yıllık izin ve ikramiye veriyordu. Ne zaman geziye çıksa, dönüşünde tüm personele hediye getirirdi. Bugün cebinde "sarı

İktidar basına, kâğıt, makine, taşıma ve dağıtma kolaylıkları gibi dolaylı yollardan yardım teklif ediyordu. Sedat Simavi, doğrudan Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun yaptığı bu teklifi reddetti. Gazetecilik artık haysiyetli, şerefli bir meslek olma yoluna girmişti.

Seçimler her dönemde Hürriyet'in yakından izlediği bir sosyal olaydı. 1957 seçimlerinden bir sandık sonucu gösteren bu fotoğraf, DP'nin ezici üstünlüğünün de göstergesi.

28 Eylül 1950'de ilk Türk birliği Kore'ye hareket etti. Bu tarihten itibaren Kore Savaşı, hem ülkenin hem de Hürriyet'in gündeminde baş köşeye oturdu. Üstte, Hürriyet adına cepheye giden Hikmet Feridun Es'i (sağda, diz çökmüş) Türk subaylarıyla karavana yerken görüyoruz. Altta ise 29 Ekim 1952 tarihinde Türk tugayında yapılan merasimdeki bando görülmekte.

basın kartı'' taşıyanlar da, bu ayrıcalığı ona borçludur.

Sayfaları muhaliflere açıktı

Sedat Simavi görünürde siyasetin dışındaydı. Aslında pazarlık ve taviz kabul etmez, aydınlık bir politika yolunun sahibiydi. Siyasi iktidarların ölçüleri onu hiçbir zaman bağlamaz. Bir zamanlar imzaları ve fikirleri ''arzulanmayan'', milletin selam vermekten bile korktuğu muhaliflerden Dr. Adnan Adıvar, Halide Edip Adıvar, Hüseyin Cahit Yalçın, Refik Halit Karay, Rıza Tevfik Bölükbaşı gibi isimlere Sedat Simavi gazete ve dergilerinin sayfalarını ardına kadar açmıştı.

Sedat Simavi'nin özel hayatında ilginç hobileri vardı. Şansa inanıyordu. 7 rakamını kendisi için uğur sayardı. Otellerde 7-14-21 numaralı odaları seçerdi. Kahverengi elbise, ayakkabı ve kravatı sevmezdi. İltimas ve tavsiyenin şiddetle aleyhindeydi. İnsanın değeri üzerinde durur ve ona kıymet verirdi. Boğaziçi'ni, özellikle Kanlıca'yı çok severdi. Ev planı çizmekte çok mahirdi. Bu yüzden *Meraklı Gazete* ve *Yedigün*'de yıllarca ev planları yayımladı.

Hürriyet'in Cağaloğlu'ndaki eski binasının ön cephesinde bir kabartma (relief) vardı. Bugün Hürriyet Medya Towers'ın girişini süsleyen bu tunçtan anıt Sedat Simavi'nin fikriydi. Heykeltraş Hüseyin Anka tarafından meydana getirilen ''Karanlıklardan Aydınlığa'' adlı kompozisyonda, ortadaki genç kadın ve erkek aydınlığı sembolize eder. Kadının sağ eliyle karanlıkta kalanlara uzattığı ateş ışık saçmaktadır. Karanlıkta bir grup ışığa doğru yönelmişken, arkadaki birkaç kişi henüz kararsızdır. Aydınlıkta yer alan figürler ise, kültürü, çalışmayı, barış ve istikrarı ifade eder.

Hürriyet tutmuştu. Satış ilk yıl 30 binin üstünde gitti. 1950'de 80 bin, 1953'te 148 bin tiraja ulaştı. Artık *Hürriyet*, daracık ve köhne apartmanlara sığamıyordu. Bir yurtdışı gezisinde Cenevre'de gördüğü bir sigorta binasından çok etkilenmişti. Yurda

dönüşünde onu örnek alarak bir bina planı çizdirdi. Temelini de attı, ancak hizmette girdiği günü görmeye ömrü yetmedi. Mücadelelerle geçen hayatı 11 Aralık 1953 tarihinde sona erdi.

"Gazetecilik yorucu meslektir. Ama insan büyük bir zevk içinde çalışır. Kalemine daima sadık kal, uşak olma. Mecbur kalırsan kalemini kır, ama sakın satma..." bu veciz sözlerin sahibi Sedat Simavi, *Hürriyet* gazetesine kitlesel iletişimi sağlamaktan başka bir misyonu daha yüklemişti: *Hürriyet* aynı zamanda bir gazetecilik okuluydu. Gencecik gazeteci adayları ilk defa *Hürriyet*'te gözünü açar, buradan başlayarak meslekte yükselirdi. Bugün ülke çapında ve hatta beynelmilel sahada isim yapmış birçok gazetecinin *Hürriy*et kökenli olması tesadüf değildir.

Hürriyet'i *Hürriyet* yapan bir başka özellikse, Simavi'nin, "halk için, halk içinde, halkla beraber gazete" ilkesini samimiyetle hayata geçirmesiydi. *Hürriyet*, hiçbir zaman halka tepeden bakmadı. Daima halk içinde, halkla beraber oldu.

Bu yazı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin 40 yıllık müdürü ve bir süre *Hürriyet* arşivinin sorumlusu olan Muzaffer Gökman'ın 1970 tarihli "Sedat Simavi" bibliyografyasından yararlanılarak hazırlandı.
Fotoğraflar: Hürriyet Doküman tasyon Merkezi

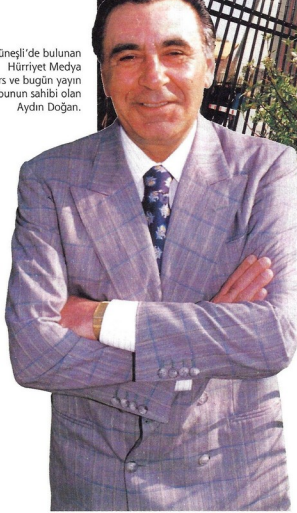

Güneşli'de bulunan Hürriyet Medya Towers ve bugün yayın grubunun sahibi olan Aydın Doğan.

Hürriyet. Bugün.

Bugün *Hürriyet* ailesinde çalışanların sayısı 1270. Bu sayının dağılımı ise şöyle; yaklaşık 935 kişi İstanbul'da, 120 kişi Ankara'da, 75 kişi İzmir'de, 80 kişi Adana'da ve 60 kadar kişi de Türkiye'nin çeşitli illerinde...
Çalışanların % 40.19'unun eğitimi üniversite ve üstü.
Bunun dağılımı da şöyle; 443 kişi üniversite, 156 kişi lisanüstü eğitimi almış, 9 kişi de doktora yapmış. Hürriyet çalışanlarının % 42'si lise ve dengi okul mezunu iken % 18'i de ortaokul mezunu.
Hürriyet gazetesi çalışanları içinde yabancı dil bilgisi % 50 gibi çok yüksek sayılabilecek bir oranda.
Kadın-erkek çalışanlarında oran şöyle; % 75.8 erkek, % 24.2 kadın.
Bu ortalama Antalya'da %50 - %50 şeklinde. Hürriyet ailesinin en genç ekibi de Antalya'da; yaş ortalaması 30. En yaşlı il ise 37 yaş ortalamasıyla İzmir. Genel ortalama 35.4. Almanya, Kıbrıs, Yunanistan, İngiltere, ABD, Belçika, Fransa, İtalya ve Moskova'da temsilcilikleri bulunan *Hürriyet* gazetesinin çalışan sayısı için "borsa gibi değişiyor" cümlesi sarfediliyor.

YILMAZ GÜNEY, AYHAN IŞIK, TARIK AKAN, HÜLYA KOÇYİĞİT, SADRİ ALIŞIK

Türk usulü kovboylar

Amerika topraklarında yaşayan yerlilerle beyaz göçmenleri, süvarileri ve sığır çobanlarını anlatırdı western'ler. Ama gün geldi, Pirinçliköy'de de silahların konuştuğu "vahşi batı" kasabası kuruldu. Göğsü yıldızlı şerifler, posta arabaları, akreplerin kol gezdiği çöller; hiçbir şey eksik değildi Kartal Tibet'in, Hülya Koçyiğit'in, Kadir İnanır'ın oynadığı kovboy filmlerinde!..

Agah Özgüç

Yıl 1971. Taşlıtarla'ya bağlı Pirinçliköy'deki boş araziye kurulmuş "yerli kovboy kasabası"ndayız. Bu açıkhava platosunda çekimi yapılan filmin adı "Şimdi Silah Konuşacak", yönetmeni Kayahan Arıkan, oyuncuları Müfit Noyan, Arzu Okay ve Yıldırım Önal. Başında şapka, boynunda fular, belinde tabanca ve ayağında metal yıldızlı çizmelerle, Önal'ın "ciddi oyuncu" imajına aykırı bir rol bu; kovboyluk!.. Önal'a yaklaşıp nasıl olup da böyle bir filmde rol aldığını soruyoruz; cevabı suratımıza çarparcasına veriyor: "Ben aktörüm, her rolü oynarım. Canlandırdığım rol neyi gerektiriyorsa onu yaparım, anladınız mı? Kovboyculuk da goygoculuk da..."

Cüneyt Arkın, "Kanunsuz Kahraman (Ringo Kid)" filminin başrollerini Sevdağ Ferdağ, Muzaffer Tema ve Peri Han'la paylaşmıştı.

Kuşkusuz Yıldırım Önal haklıydı. Ve dediği gibi de her şeyden önce "aktör"dü. Türk sinemasında çekilen "yerli kovboy filmleri" dendiğinde, ister istemez Pirinçliköy'de rahmetli Önal ile aramızda geçen bu konuşmayı anımsarım.

Düşsel kahramanlarımız

Dünyanın her yerinde popüler bir sinema türü olan "western" aslında Amerikan sinemasına özgü bir tür. Zira western, yaygın deyişiyle "kovboy filmleri" 1850'lerden 19. yüzyıl sonuna kadarki dönemde Mississippi nehrinin batısındaki topraklarda olup bitenleri konu edinir. İç savaş sonrası beyaz yerleşimine açılan bu topraklarda yaşayan ova yerlilerinin beyaz göçmenler ve süvarilerle savaşının hikâyesidir. Bir de, sığır çobanlarının (kovboylar) yaşamları anlatılır western'lerde...

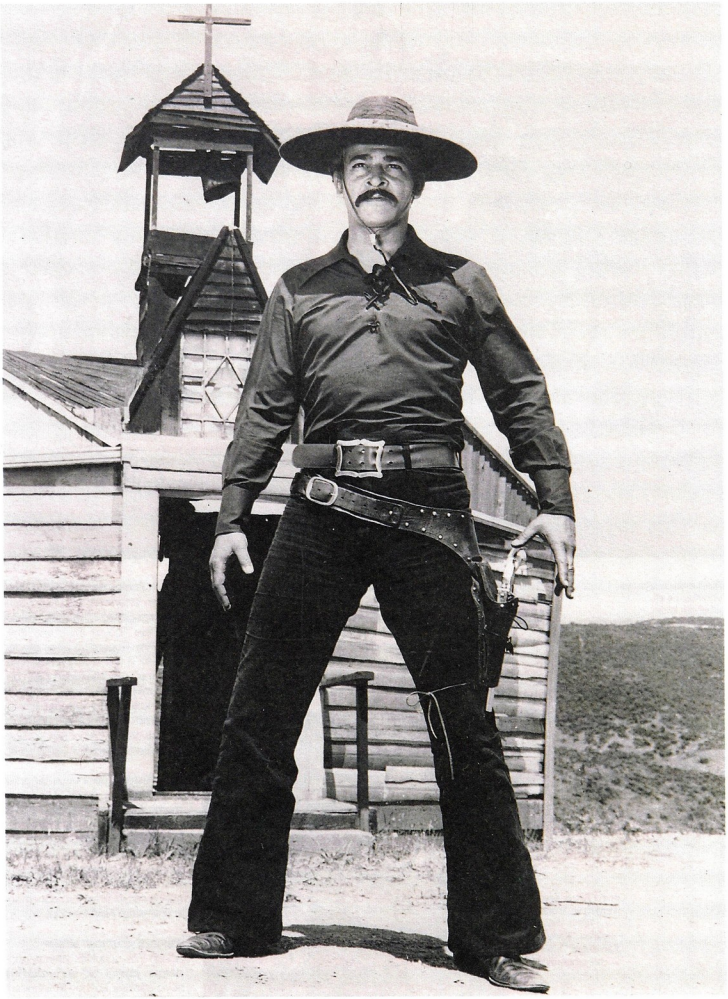

Bilal İnci, 1972 yılında çevrilen "Son Düello" filminde, kasabanın kilisesi önünde...

Posta arabası saldırıya uğramış; ne eli tabancalı kadın kahraman eksik ne de "vahşi" Kızılderililer. Filmin adı: "Belalılar Şehri".

Eli baltalı Kızılderilileri, posta arabaları, bizon (yabanöküzü) sürüleri, tipik barlarıyla, göğsü metal yıldızlı şerifleriyle silahını çabuk çekenin hayatta kaldığı "vahşi batı" görüntüleri olmazsa olmazlarındandır kovboy filmlerinin.

Tom Mix, John Mack Brown, Buck Jones, George O'Brien, Ken Maynard, Tim Mccoy, Tex Ritter, Dick Foran, Randolp Scott western sinemasının efsaneleri, çocukluk yıllarımızın da vazgeçilmez "düşsel kahraman"larıydı. Hele "beyaz atlı prens"imiz, süslü kovboy Roy Rogers ve gitarı elinden düşmeyen Cinotri'yi (Gene Autry) hatırlamamak mümkün mü? Çikolatalardan çıkan ünlü kovboyların mini fotoğraflarını toplayıp ilk kez "koleksiyon" yapma hazzını tattığımız yıllarda bir papağan gibi tekrarlıyorduk: "Amerikan kovboyları aslan Cinotri..."

Cüneyt Arkın, Sevdağ Ferdağ ve Muzaffer Tema 1967'de çekilen "Kanunsuz Kahraman" filminin bir sahnesinde...

Her western tutkununun bir anısı, bir kahramanı vardır. Hiç unutmam, o yıllarda Beyoğlu Alkazar Sineması'nda "Yılmayan Şeytanlar" adıyla oynayan "31 kısımlık tekmili birden kovboy seriyali"ni izlerken tam tamına 28 kavga sahnesi saymıştım. Filmin hafiyesi [jönü] de seriyal filmlerin o dönemdeki ünlü yıldızı Allan Lane idi.

Japonya'ya uzanan efsane

Adnan Giz, çocukluk yıllarına gönderme yaptığı bir anı yazısında şöyle sözeder kovboy filmlerinden: "Çocukluğumuzun ucuz ve hava-

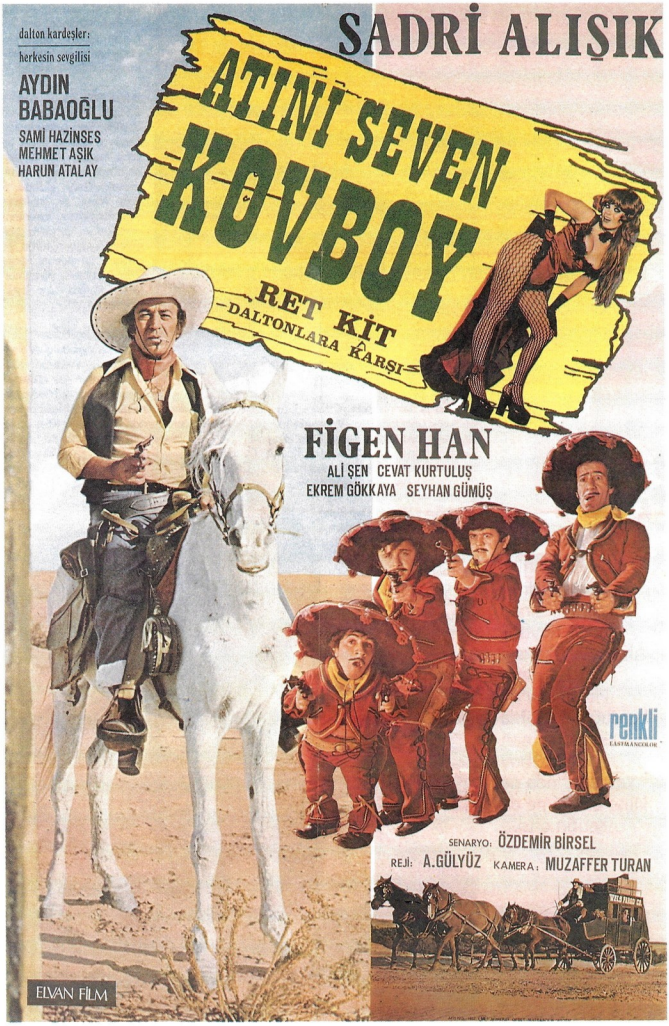
SADRİ ALIŞIK
ATINI SEVEN KOVBOY
RET KİT
DALTONLARA KARŞI
dalton kardeşler:
herkesin sevgilisi
AYDIN BABAOĞLU
SAMİ HAZİNSES
MEHMET AŞIK
HARUN ATALAY
FİGEN HAN
ALİ ŞEN CEVAT KURTULUŞ
EKREM GÖKKAYA SEYHAN GÜMÜŞ
renkli
SENARYO: ÖZDEMİR BİRSEL
REJİ: A.GÜLYÜZ KAMERA: MUZAFFER TURAN
ELVAN FİLM

Ahmet Sert'in Pirinçliköy'de kurduğu "Santa Fee" kasabasında "Hey Amigo" adlı filmin çekimi yapılıyor. Önde arkası dönük olan filmin yönetmeni Nuri Akıncı.

Hart'ın iki pozu var: İki elinde birer tabanca, deri armaları altınla süslenmiş, geniş kenarlı bir şapka giymiş ve bir atın üzerinde..."

Eddie Polo ya da William S.Hart. Her kovboyun özelliği ve tutkunlarının üzerinde bıraktığı etkiler bir yana, western türü filmlerin en büyük yıldızları, yanılmıyorsak Gary Cooper'la John Wayne'dir. Amerikan sinemasındaki "western efsanesi"ni gerçekçi boyutlara ulaştırıp türün en sağlam örneklerini veren "büyük usta", yönetmen John Ford'u kim inkâr edebilir ki?

"Makarna kovboyları"

Amerika dışındaki ülkelere gelince... Western türü filmlerden en çok etkilenen ülkeler İtalya ve Türkiye'dir. 1960'lı yıllarda Amerikan kökenli kovboyların İtalyan topraklarında dört nala at koşturdukları görürüz. Ve Sergio Leone, İtalya'daki yabancılaşma sınırsız sinema salonlarında yüzlerce çocuğun tepinerek seyrettiği kovboy filmlerinin aklımda kalan oyuncuları Eddie Polo ve eski Türkçe yazılışına göre Sinebar'dı. Kötülüğe karşı savaşan ve her seferinde bir hayal ürünü olarak başarıya ulaşan bu yiğit adamların karşısında da, o mendebur suratı ile 'Yedi Bela' adı takılan bir kötü adam vardı. O kadar bağırıp tepindikleri halde yine de yatışmadan sinemadan çıkan çocuklar, izledikleri dövüşleri yol boyunca yumruk ve tekmelerini kullanarak anlatmaya çalışırlardı."

Ahmet Sert ilginç bir karakterdi ve Türk sinemasında adı, "Kovboy Ahmet"e çıkmıştı. Taşlıtarla Pirinçliköy'de kurduğu, 14 tahta barakadan oluşan "yerli kovboy kasabası"nda ne kilise eksikti ne de şerifin ofisi...

Ya Japon sinemasının büyük yönetmeni Akira Kurosawa? O da bir western tutkunu değil miydi? Ve şöyle diyordu: "William S.Hart'ın oynadığı filmlerin, tıpkı daha sonra John Ford'un filmlerinde de rastlandığı gibi erkeksi bir havası vardı ve çoğu Vahşi Batı'da değil de Alaska'da çekilmişti sanki. Belleğimde hâlâ

1972 yılında çekilen "Belalılar Şehri" filminde Ahmet Sert de rol almıştı.

nın babası sayılır. Bu ünlü İtalyan yönetmenin "Bir Avuç Dolar" ve "İyi, Kötü ve Çirkin" filmleri tüm dünya sinemalarında ticari yönden büyük başarı elde ederler. Klasik Amerikan western'lerinin dışına çıkıp, daha çok biçime ve görkemli düello sahnelerine ağırlık veren bu filmler, yeni bir tanımlamayla "spagetti western" adını alırlar. Bir başka deyimle de "makarna kovboyları"...

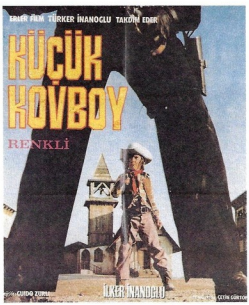

Şurası bir gerçek ki, benzerleri ne kadar özenli olursa olsun, "Vahşi Batı"nın filmi yalnızca Amerika'da çekilir. Bu iş başka ülkelerde yapıldığında, John Ford'un, Arthur Pen'in, George Stevens'ın Fred Zinnemann'ın, Sam Peckinpah'ın western'leri gibi olmaz. Olursa da "makarna westerni" veya bizdeki gibi "lahmacun westerni"ne dönüşür.

Türk sinemasında "ilk yerli kovboy filmini tezgâhlayan", asıl mesleği kunduracılık olan Ahmet Sert'tir (1926-1991). Sert'in 1963 yılında yönetmenliğini yaptığı "İntikam Fırtınası"ndan önce de "kovboyculuk" sahnelerini içeren filmler vardı elbette. Ama bu tür sahneler, temel öykünün dışında kalıyor, sadece bir güldürü öğesi olarak kullanılıyordu. Örneğin 1962 yılında çekilen "İbo Rüyalar Alemi", tümüyle bir kovboy filmi değildi. Cilalı İbo rolündeki Feridun Karakaya, filmin bir rüya sahnesinde kendini çifte tabancalı bir kovboy olarak düşlüyordu. "İntikam Fırtınası" ise Ahmet Sert'in deyimiyle "tam Amerikan filmi gibi"ydi. Konusuyla, kahramanlarının Teks, Tom, Clark, Meri gibi olan isimleriyle, yüzleri tebeşirle boyalı kızılderilileriyle...

Filmde genç kovboyu Orhan Yıldız, kasabanın "kahraman şerif"ini de operacı Ferhan Tanseli oynamıştı. Haydutların reisini canlandıran da yönetmen Ahmet Sert'ti.

Gerçek soyadı Sahatlar olan Ahmet Sert, ilginç bir karakterdi ve Türk sinemasında adı, "Kovboy Ahmet"e çıkmıştı. Ülkemizde çekilen kovboy filmlerinin tüm aksesuarları; kostümler, çizmeler ve tahtadan yapılmış tüfeklere varıncaya kadar her şey onun elinden çıkıyordu. Türk sinemasında "western'in babası" sayılan Ahmet Sert'in kostümcülüğünün, dekorculuğunun ve figüranlığının yanısıra asıl dikkati çeken becerisi, birçok kovboy filminin harici sahnelerinin çekildiği yerli kovboy kasabasını kurmasıydı. Kilisesi, barı, bankası, şerif ofisiyle, iki yanı Overland Stage yazılı posta arabasıyla, sağdan soldan temin edilen sütçü beygirleriyle Taşlıtarla Pirinçköy'de küçük ve mütevazı bir kovboy kasabası! Ahmet Sert'in Santa Fee adını verdiği ve 14 tahta barakadan oluşan bu açıkhava platosunda 1972 yılına dek bir dizi kovboy filmi çekilmişti.

İlginç anıları var Ahmet Sert'in. Yalçın Pekşen'le yaptığı söyleşide neler anlatmıyor ki... "Dört at almıştık. Filmin konusu icabı atlardan biri düşüyor. Biz de atı vuruyoruz. Sonra birimizin atına iki kişi biniyoruz. Tabii bizim atlar sütçü beygiri mübarek... İki kişi binince at sahiden öldü..."

İtalya'da çekilen ve Guido Zurli'nin yönetmenliğini yaptığı "Küçük Kovboy" Türk sinemasının son western'lerinden biriydi.

Plastik akreplerin dublörleri

19. yüzyılın ortalarında Amerika'da Siu (çok bilinen adıyla Dakota) kabilesine mensup Kızılderililerin avladıkları bizonların kurutulmuş bağırsaklarından yaptıkları yayları düşünün, bir de Kovboy Ahmet'in 1960'lı yıllarda üret-

1970'te çekilen Red Kit filminde İzzet Günay... Bu arada belirtmeden geçmemeli, bardaki şişelerin tamamı boş!

Cilalı İbo serisinin "İbo Rüyalar Alemi" filminin bir düş sahnesinde kendini çift tabancalı bir kovboy olarak hayal eden Feridun Karakaya, daha sonra "Teksas Fatihi" oldu.

tiği aksesuarları... Şemsiye telinden mekanizma yaptığı tahta tüfekler ve tetiğe basıldığında namlusuna doldurduğu sigara küllerinin uçuşmasıyla "oluşturulan" dumanlar... Hamam böceklerinin üzerine yapıştırıp "yürüttüğü plastik akrepler... "Hamam böceği Yeşilçam'da çok... Ama bana iri hamam böcekleri lazım. Çocuklara yüz lira veriyordum. Bir kavanoz getiriyorlardı."

Bir çeşit sanat yönetmenliği yaptığı filmlerde hamam böceklerini plastik akreplerin dublörü olarak kullanan Ahmet Sert'in bu becerisi küçümsenmemeli. İlkel bir buluş olarak kabul edilse de!..

Kovboy Ali'nin farkı

1965 ile 1972 yılları arasında Yeşilçam'ın en ünlü yıldızlarına varana kadar herkes bir kerelik de olsa "kovboyculuk" oynayıp sırasını savmıştır. Anadolu bozkırında at koşturan kötü adamlar, Kızılderililerle savaşan," kökü dışarda" bir dizi kovboy görürüz Türk filmlerinde.

1966'da Yılmaz Atadeniz'in yönettiği "Kovboy Ali", bu salgının ilginç örneklerindendir. Yılmaz Güney'in canlandırdığı Ali adlı garibanı, sinemada izlediği bir kovboy filminin etkisinde kalır. Sinemadan çıktıktan sonra da üç kişiyi döver ve ardından hapse atılır. Güney'in sokaklarda beli tabancalı kovboy kıyafetiyle dolaştığı "Kovboy Ali", gerçekte, diğer yerli örneklerden oldukça farklı ve olaylara yerel gözle bakan bir "kovboy parodisi"dir.

1967'de Cüneyt Arkın "Ringo Kit" adlı ünlü bozkır silahşörünü oynar. Arkın,

Yeşilçam kovboylarının en yakışıklısıdır ve hık demiş Ringo Kit'in burnundan düşmüştür. Bu filmde Muzaffer Tema ile Sevda Ferdağ da rol alırlar. Aynı yıl Kartal Tibet de, hem çocukluk günlerinden kalan tutkunun etkisiyle hem de Yeşilçam'daki modaya uyarak ''Kader Bağı''nda kovboy olur. Tibet'in sevgilisi Semiramis Pekkan'dır.

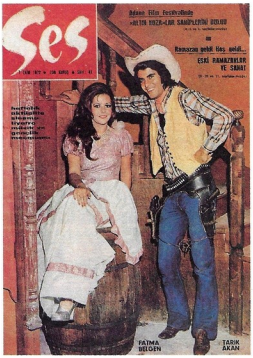

''Ringo Gestapo'ya Karşı''... Bu da bir başka Ringo filmiydi. İtalyan-Amerikan kırması Ringo ile Hitler'in Gestapo'sunu karşı karşıya getirmek, zamanmekân kaygısı gütmeyen Türk sinemasının bir marifetiydi. Sınır tanımayan bu ''muhteşem rastlantı''nın yerli Ringo'su, eski milli basketçilerden Yılmaz Gündüz'dü (1929-1996).

Sıra Tamer Yiğit'e gelmişti. ''Maskeli Beşler'', ''Maskeli Beşlerin Dönüşü'', ''Kara Güneş'' ve ''Zoro Kamçılı Süvari'', Yiğit'in birbiri peşısıra çevirdiği Türk western'leriydi. ''Zoro''da hem silahını hem kılıcını kullanan Tamer Yiğit'in yanısıra Yılmaz Köksal, Yusuf Sezgin ve Yıldırım Gencer de bu tür filmlerin diğer oyuncularıydı.

Amerikan kovboylarının istilasıyla Teksas'a dönüşen Türk sinıması, ''Anadolu western''leri ile bir ''altın çağ'' yaşıyordu. Bu furyada Öztürk Serengil'i ''Çifte Tabancalı Kabadayı''da, İzzet Günay'ı ''Red Kit''te ünlü haydutlar Dalton Kardeşler'e karşı savaşırken görecektik. Altan Bozkurt, ''Maskeli Süvari Tom Miks'e Karşı'' adlı filmde beyaz atı Silver ve Kızılderili uşağı Tonto ile serüvenden serüvene koşarken, Fikret Hakan ile Salih Güney de ''Ölümsüzler''de bu modaya ayak uydurdular. Ayhan Işık, Murat Soydan, Ahmet Mekin, İrfan Atasoy ve Tunç Oral da... Kadir İnanır ve Tarık Akan'a dek uzandı bu salgın...

Kovboy filmlerinin Panço Villa benzeri Meksika tipi kovboylarını ise başta Erol Taş olmak üzere Kadir Savun ve Ahmet Sert canlandırıyorlardı. Yanılmıyorsak Cüneyt Arkın'ın oynadığı ''Küçük Kovboy'' Türk sinemasının ürettiği ''son western''lerdendi. İtalya'da Guido Zurli tarafından çekilen filmde ilk kez bir çocuk oyuncu İlker İnanoğlu (yapımcı Türker İnanoğlu ile Filiz Akın'ın çocukları) ''minik kovboy'' olarak kemara karşısına çıkıyordu.

Tarık Akan ve Tamer Yiğit; Türk sinemasının kovboy filmi furyasında onlar da çifte tabancayla donandılar.

1967'de Kartal Tibet de, hem çocukluk günlerinden kalan tutkunun etkisiyle hem de Yeşilçam'daki modaya uyarak ''Kader Bağı''nda kovboy olur. Tibet'in sevgilisi Semiramis Pekkan'dır.

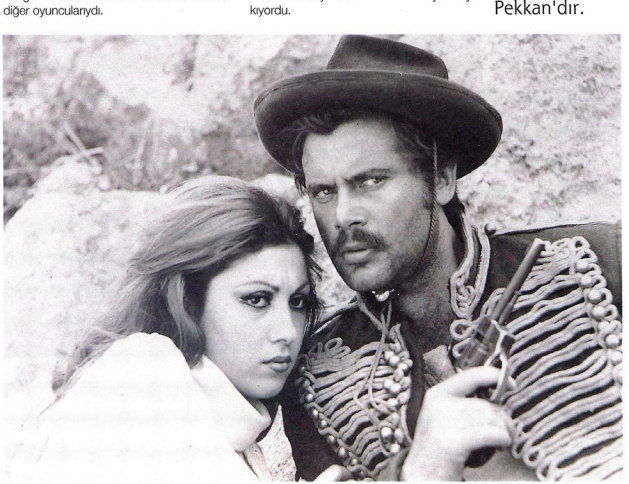

Yılmaz Güney'in başrolünü oynadığı *Kovboy Ali*,
diğer kovboy filmlerinden farklı bir özellik taşır.
Yılmaz Atadeniz'in yönettiği film, bir çeşit "kovboy parodisi"dir.
Film, sinemada seyrettiği kovboy filminin etkisinde kalan
bir delikanlının hikâyesini anlatır.

yerek kovboyculuk oynadığımız çocukluk yılları da geride kalmadı mı? Artık o boş arsalar da yok. Şimdi "betonlaşan arsaların çocukları" bilgisayar başında, başka oyunların, başka düşlerin peşinde...

Kaynaklar
Yalçın Pekşen, Gördük Konuştuk, *Cumhuriyet* 15 Ekim 1983
Claude Fohlen, *Kızılderililer*, İletişim Yayınları 1993
Agah Özgüç, *Türk Filmleri Sözlüğü* 1914-1973, Sesam Yayınları

1972 yılında çevrilen "Kötek" filminde Kadir İnanır, yanında Tunç Oral, arkada sağda Kızılderililer'in arasında Seyyal Taner.

Calamity Jane'lerimiz

Yerli western'lerde zaman zaman cinsellik de ön plana çıkarılır, eli silahlı, çıplak göğüsleri fişekliklerle örtülmüş kadın oyuncularımızın cinsellikleri giderek abartılırdı. Seyyal Taner, Feri Cansel ve Yeşim Yükselen, kovboy filmlerinde cinsellikleriyle öne çıkıyorlardı. Ve nasıl ki erkek oyuncularımız Zoro'ları, Maskeli Beşler'i, Pancho Villa'yı, Apaçilerin büyük reisi Geronimo'yu canlandırıyorsa, kadın oyuncularımız da "Vahşi Batı"nın efsanevi dişi kovboyu Calamity Jane kopyaları olacaktır çaresiz. Erkek gibi silah çeken, erkek gibi döğüşen bu kadın tiplerini Hülya Koçyiğit'le Sezer Güvenirgil oynadılar. Koçyiğit, "Ringo Gestapo'ya Karşı" filminde James Bond kızı ve Ringo karışımı, mini etekli garip bir Calamity Jane tipi çizmişti.

Amerika'dan İtalya'ya, İtalya'dan Türkiye'ye kadar uzanan bu sinemasal modanın getirdiği karmaşa ve yabancılaşma 1972 yılına dek sürdü. 18. yüzyılda Kanada topraklarından Meksika'nın uçsuz bucaksız vahşi bozkırlarına dek yayılan, Navaho, Cheyenne, Komançi ve Siu gibi ata aşiretlerinden oluşan Kızılderili nesli tükenmeye yüz tutarken, oturduğumuz sokakların boş arsalarında ölmüş atların çene kemiklerini tabanca yapıp "Degman, eller yukarı..." di-

"Tom Braks Şeytan Tırnağı" filminde İstemi Betil, Hüseyin Zan ve Deniz Erkanat. Taner Oğuz'un yönettiği filmin senaryosunu Işın Toraman yazmış.

NERİMAN HIZIR: ÇOCUKLAR İÇİN UNUTULMAZ BİR EĞİTİM EFSANESİ

Ayşe Abla Okulu

1939-49 yılları arasında Radyo Çocuk Kulübü programlarıyla gönülleri fethetti Ayşe Abla... Müzikli masallar, temsiller, açıklamalı konserlerle renk ve bilgi kattı çocukların yaşamına. 1946'da Ankara'nın ilk özel anaokulunu kurdu. Ardından bir ilkokul... Çocuk sevgisi ve pedagoji eğitimiyle bir kuşak üzerinde derin bir iz bırakmayı başardı.

E. Nevin Cangür

Neriman Hilal Hızır... Nam-ı diğer Ayşe Abla!.. Gerçek adı neredeyse unutulmuş olmalıydı. Büyük küçük, tanıyan tanımayan herkes Ayşe Abla diye söz ederdi ondan. Üstelik yalnızca çocukların değil, herkesin ablasıydı.

Ayşe Abla'nın büyük ağabeyi Sati Bey, zamanının ünlü eğitimcilerindendi ve Cumhuriyet öncesinde İstanbul'un ilk özel anaokulunu kurmuştu. Pedagoji konusunda eğitim almayı seçen Ayşe Abla da Ankara'nın ilk özel anaokulunu açtı.

Halit O.Kiper de 15.10.1945 tarihli Yıldız dergisindeki yazısında aşağı yukarı aynı şekilde söz etmektedir Radyo'nun Ayşe Abla'sından. "Ona şunun, bunun ablası değil, bizim, yurdumuz ve yurdumuz insanlarının ablası demek daha doğru olur.

Evet o hepimizin ablası. Güldüren, düşündüren, öğreten, fakat bunu eşsiz bir ustalıkla ve eşsiz bir tatlılıkla başaran büyük bir sanatkâr..."

Ne yazık ki, ben emsaller, onun Radyo Çocuk Kulübü programlarına yaşımız elvermediğinden pek yetişememiş, bizden öncekiler kadar dinleme şansına erememiştik. Galiba tam dünyayı farkedip algılıyorduk ki, onun radyodan ayrılışına denk geldik. Yıllar sonra arşivlerde eski Radyo dergilerini taradığımda, doğal olarak, orada sözü edilen temsillerden ya da yarışmalardan hiçbirini hatırlayamadım. Ama anons müziğini sanki her gün söylüyormuşçasına anında mırıldanıverdim:

"Koşun, koşun radyo başına...
Her Cumartesi günü...
Geçiyor iş başına...
Radyo Çocuk Kulübü..."

Yuva bölümü öğrencileri, Ayşe Abla nezaretinde Ankara Belediyesi İtfaiye Müdürlüğüne yaptıkları eğitim gezisinde...

Oyalnız çocukların mı ya! Hepimizin ablası... " Çocuk Kulübü " nü yavrularımız kadar, belki onlardan da çok alaka ve zevkle dinlemiyor muyuz? Onun kendine has tatlı sesi, yavrularımızı güldürür, onlara sosyal dersler verirken bizler de gülmüyor muyuz, bizler de bu derslerden kendimize lâzım olanını almıyor muyuz? Ve yine dinlediğimiz hikâye ve masallar bize çocukluğumuzu hatırlattığı için bundan ayrıca ve çok büyük bir haz duymuyor muyuz?

" Bir çocuk büyüyoruz „ da doğrudan doğruya bizlere ablalık etmiyor mu? Öyle bir ablalık ki anadan yakın, kitaplardan daha samimî.

" Kimgil Ailesi " nde gülüyoruz, bize bizden daha yakın, tâ içimizden bildiği, tanıdığı ve ...lattığı için ne büyük bir zevk duyuyor ve bundan sonra ne büyük faydalar elde ediyoruz.

Güzel sevlerimizi beğeniyor, bize hiç te acı gel-

miyen güzel tenkitleri ile hatalarınızı düzeltiyor, bundan ayrıca bir zevk duyuyoruz.

Ona, şunun bunun ablası değil; bizim, yurdumuz ve yurdumuz insanlarının ablası demek daha doğru olur. Evet, o hepimizin ablası. Güldüren, düşündüren, öğreten, fakat bunu essiz bir ustalık ve essiz bir tatlılıkla başaran büyük bir san'atkâr.

San'atkâr İstanbulda doğmuştur. Erenköy Kız lisesinden mezun olduktan sonra Amerikan Kız kolleljine gitmiş, orada İngilizcesini kuvvetlendirmiş, Amerikaya giderek muhtelif üniversitelerde dört yıl kadar tahsil ettikten sonra Colombia üniversitesinde ihtisas yapmıştır. İhtisası çocuk terbiyesi ve aile üzerinedir, San'atkâr ihtisasının kuvvet ve kıymetini bugün tasavvurun fevkinde bir muvaffakiyetle ispat ediyor.

Bugüne kadar birçok çocuk piyesleri, skeçleri, çocuk ve aile terbiyesine ait yazılar yazmıştır. Bunların hepsini " Ayşe Abla'nın Radyo Temsilleri " adlı bir kitapta toplıyarak neşredeceğini öğrendik. Bu çok lüzumlu ve okadar da kıymetli kitabı büyük bir sabırsızlıkla ve memnuniyetle beklemekteyiz.

Haftada yüzlerle, hattâ bazı haftalar binleri bulan mektuplar almaktadır. Bunların hepsini ayrı ayrı, sabırla ve büyük bir zevkle okur, Bu mektuplar yalnız çocuklardan değil, her yaşta, her meslekte kadın, erkek, ana, babadan gelir. Bütün bunlara cevap verir, dileklerini yerine getirmeğe uğraşır.

Çocuklardan aldığı okadar güzel hikâyeler, piyesler vardır, ki üşenmez, yorulmaz, onların üzerinde çalışarak radyoda temsil edilecek bir durumakor. İşte onlardan birkaç : " Ali ile Mehmedin Basına Gelenler. Tembellik Ne Fena Seymiş, Ezarageniz Ada ". Bu piyesler yavrularımızın kalemleri, istidâtları hakkında bizlere ne güzel fikir veriyor ve vine bunlar Ayşe Ablanın bu küçük kalemlerin yetişmesi üzerindeki büyük tesir ve vardımını ne kadar canlı gösteriyor.

Radyonun Ayşe Ablası'nı biraz daha yakından tanımak, hakikî ismini bilmek te lâzım değil mi? Evet, ablamızın hakikî ismini bekî birçoklarımız bilmiyor, Nerman Hızır. Evet, ablamızın hakikî ismi işte bu. Kıymetli docentlerimizden Nusret Hızır'la evlidir. Bir de çocukları vardır.

Hakkında imkânsızlık yüzünden ancak bu kadar bahsettiğimiz san'atkârın, değer ve kıymetinin bütün dinleyicilerce malûm ve takdir edildiğinden emin bulunuyoruz. Onu anlatabilmek için satırlar değil, sayfalar, başlı başına bir kitap yazmak lâzımgelir.

Halit O. KİPER

Koşmasına koşardık Ayşe Abla'nın Radyo Çocuk Kulübü'nü dinlemeye ama, gerisini pek hatırlayamıyorum. Ben, Ayşe Abla'yı, onun okuluna yazıldığımda tanıdım. Ailem ilk okula başladığım Mimar Kemal'den alıp ertesi yıl oraya vermişti beni... O zaman henüz Atatürk Bulvarı'ndaki küçük binasındaydı okulumuz... Başlangıçta yalnızca anaokulu açmıştı Ayşe Abla... Daha sonra, oğlu Osman büyüyüp yaşı ilkokul çağına yetince, üçüncü sınıftan itibaren dil eğitimi verilen ilk kısmı da başlatmıştı.

Önceleri, yuvadakilerle ilkokulun yeni öğrencileri birliktevdi. Ancak ilkin küçükleri yukarıya, Gazi Osman Paşa semti taraflarında, gene bahçe içinde, müstakil bir eve taşımıştı. Bizse, Atatürk Bulvarı'nda Belçika Sefaretiyle kapı komşu sayılırdık. Ağaçlıklı bahçemiz kocamandı. Ön tarafta yuvadakiler için hazırlanan ve bizlere miras kalan kum havuzu, kaydırakl, salıncaklı oyun alanı vardı. Karanfil Sokağa kadar uzanan arka bahçede jimnastik derslerimizi yapar, müsamerelere hazırladığımız rondlarımıza çalışırdık. Mevsim kışsa, kar diz boyu yağdığında bahçede kartopu savaşı yapılırdı. Bina kaloriferli olmasına karşın, alt kattta antrede koskocaman bir soba bulunurdu... Ve muhtemelen Ankara'nın o karı, ayazı bol kış mevsiminde yaklılrdı da...

Hapishane işi mini mobilyalar

Okulun tek aracı, kenarları ahşap kaplı sarı kaptikaçtısıydı. Kapının önünde her an emre amade bekler dururdu. Adını kim takmıştı bilinmez ama yakışmıştı: Prensl..

Yuvadakilerle ilkokuldakileri evden okula ayrı partiler halinde taşırdı. Ayrı binalarda olduğumuz için, yukandakileri unutmuştuk. Bayramdan bayrama katıldığımız Zafer Meydanındaki törenlerde, bir de baharda kır gezisine çıkar gibi kumanyalarımızla Gazi Osman Paşa'ya yaptığımız ziyaretlerde hatırlardık. Yol boyu, Ayşe Abla'nın Radyo'dan tüm yurt çocuklarına öğrettiği şarkıları söyleye söyleye piknik yapmaya anaokulunun bahçesine giderdik. Çevresinde gelinciklerin, papatyaların, peygamber çiçeklerinin kapladığı alabildiğine geniş yeşil alanlar vardı. Tıpkı masallardaki kahramanların minik, albenili yuvaları gibiydi küçüklerin yuvası... Her şey onlara uygun ebattaydı. Alçak masalar, sandalyeler, bodur portmantolar, ahşap oyuncak evler, şimendiferler, uçaklar, arabalar... Biz bile kendimizi cüceler ülkesine konuk olmuş gibi hissederdik oraya gittiğimizde... Bu küçük boyutlu mobilya ve envai çeşit oyuncakları hapishane ve çocuk ıslahevindeki tutuklulara yaptırmıştı Ayşe Abla... Hepsi yerli malıydı.

Okula devam eden öğrencilerin çoğu yüksek bürokratların, sefarethanelerdeki yabancı görevlilerin çocuklarıydı. Son derece modern bir eğitimin verildiği söylenirdi. Ayşe Abla'nın bu konudaki becerisi, gördüğü

Belleğime çocukluk günlerimden takılı kalan o nakaratı hâlâ ezbere biliyordum. Onun ezgisiyle birlikte at kestanelerinin ve akasya ağaçlarının gölgelediği Ankara sokaklarını anımsadım yeniden.

Kurn havuzlu bir ilkokul

Bakanlıklar semtinde oturuyorduk. O zamanlar kentin yolları kadar geniş, -belki de onlardan daha da- geniş kaldırımları bulunuyor olmalıydı ki bütün gün güvenle oyun oynardık sokaklarda. Açık pencerelerden dışarılara taşan ve gönülleri fetheden radyo günlerindeydik hâlâ... İşte o günlerden kalan bir çocukluk armağanıydı bu coşkulu çağrı; "Koşun, koşun radyo başınaaa..."

pedagoji öğrenimi neticesi olduğu kadar, sanırım kendi çocukluğunda aldığı eğitimden de kaynaklanıyordu. Aralarında epeyce yaş farkı bulunan büyük ağabeyi Sati Bey, zamanının ünlü eğitimcilerindendi. Cumhuriyet öncesi İstanbul'un ilk özel ana okulunu açmış olan kişiydi.

O zaman küçük birer çocuk olan Ayşe Abla ile kardeşi Enis de ağabeylerinin açtığı yuvaya devam etmişler. Ancak bir süre sonra talihsiz bir kazayla bina tümüyle yanıp kül olmuş. Aile ciddi olarak etkilenmiş bu yangından ve yuva bir daha açılmamış.

Ayşe Abla'nın gönlünde bir yerlerde o heves kalmış olmalı ki, yıllar sonra bu konuda eğitim almayı seçmiş. Erenköy Kız Lisesi ve Amerikan Koleji'ni bitirdikten sonra Amerika'ya gidip dört yıl boyunca değişik üniversitelerde okumuş. Colombia Üniversitesi'nde çocuk gelişimi ve aile eğitimi üzerine ihtisas yapmış. Yurda döndüğünde İstanbul Üniversitesi Pedagoji Kürsüsüne asistan olarak girmiş. Felsefe doktoru Nusret Hızır'la evlenince kariyer yapmaktan vazgeçip eşinin görevli bulunduğu Ankara'ya gelmiş. Sonra, Cebeci Ortaokulunda İngilizce öğretmenliği ve Ankara Radyosu'nda çocuk saati programları yapmaya başlamış.

Önceleri Çarşamba günleri 18.45'te yayınlanan programlar, 12 Şubat 1941'den itibaren Radyo Çocuk Kulübü adıyla yeni bir kimlik kazanır. 1949'a kadar süren bu program, Radyo'nun ilk düzenli çocuk programıdır. İkinci önemli özelliğiyse, çocukların örgütlü ve düzenli bir biçimde radyo stüdyosuna girip programa katılmalarıdır. Mikrofonlardan, ''İster Türkiye'de, ister yabancı ülkelerde olsun, radyosunun başında bizi dinleyen her Türk çocuğu, bizim üyemizdir'' demektedir Ayşe Abla. Sesi dalga dalga tüm yurda dağılır. Dinleyici üyelerden gelen mektuplar, birkaç ay içinde bayram tebrikleri hariç, binleri aşar. Yalnızca Türkiye'den değil; İran, Irak, Suriye, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'daki Türk çocuklarından da gelmektedir bu mektuplar. Bu çocuklar, memleketteki kardeşlerini dinleyip kulübün açtığı yarışmalara bile katılırlar.

Radyo dergisi kapağında Radyo Çocuk Kulübü koro çalışması.

Bir trajikomik hikâye ki...

Radyo Çocuk Kulübü'nün etkinlikleri arasında neler yoktur ki... Çoğu bizzat Ayşe Abla tarafından yazılıp rejisi yapılan temsiller, müzikli masallar, efsaneler, açıklamalı konserler, armağanlı yarışmalar ve ağaç dikme kampanyaları... Bugün bir zorunluluğa dönüşen ağaç dikme çalışmaları, o zamanlar iller

Ayşe Abla Okulunun ana okulu öğrencileri oyun saatinde.

Bir özel toplantıda, Neriman Hızır ve omuzunda gülümseyen eşi Nusret Hızır. Altta, *Radyo* dergisi kapağında Radyo Çocuk Kulübünde yapılan çocuk piyesi seslendirme çalışması...

arası yarışma kabilinden yapılmaktadır çocuklar tarafından... Dahası, yeni yetenekleri sanata, bilime özendirici para ödüllü kompozisyon yarışmaları açar. Genç yazarların keşfine fırsat tanır.

Programa dinleyici talebi öylesine artar ki, bir süre sonra yayın günü cumartesi öğleden sonrasına kayar. Bu arada Ayşe Abla, tüm gününü paylaştığı çocuklarla öylesine kaynaşır ki, büyük bir cesaretle gözünü kararttıp çocukluk düşünü hayata geçirmeye niyetlenir. Elinde maaşından başka pek fazla bir birikimi de bulunmamasına karşın, 1946 yılında Ankara'nın tek özel anaokulunu açar. Radyodaki başarısı, okuldaki dinamizmi, eşi felsefe hocası Nusret Hızır'ın saygın ünü birilerini rahatsız etti bilemiyoruz ama, tüm bu olumlu izlenimleri yoketmeye yönelik bir girişim gerçekleşir o günlerde... Ankara'nın neredeyse tüm sokakları, duvar ve direkleri bir gecede yüzlerce el ilanıyla donanır. Aynı ilanlar, kapı altlarından evlere, posta kutularına bırakılır.

İlandaki yazıda, Hızır çifti karalanmakta, masum Türk çocuklarının vatansever ellerden kayıp bu komünist kadının avucuna düşmemesi için bütün gafil ana babalar uyarılmakta, onun fesat yuvası okuluna hiçbir çocuğun gönderilmemesi bilhassa tavsiye edilmektedir. Aynı gece, Bulvar'daki binanın kapısı üzerinde okulun adı yazan Ayşe Abla'lı pirinç tabela da yerinden sökülür, tıpkı bir akordiyon gibi katlanarak kapının önüne bırakılır. Ertesi gün okula gelen Ayşe Abla, hurdaya dönen yığını kaldırtıp attırır ama ardı arkası kesilmeyen söylenceleri yok edemez. Sözde olayla ilgili araştırma yapan Emniyet güçleri, binanın bodrumunda Ayşe Abla'nın Moskova ile haberleştiği telsiz istasyonunu bulmuştur. Bunun ortaya çıkması üzerine paniklenen aile bireyleri intihar girişiminde bulunmuşlardır.

Ankara kulislerinde ağızdan ağıza yayılan söylenceler dedikodu boyutundan çıkıp kara bir mizaha dönüşür. Bütün bunlar yetmezmiş gibi radyodaki baskılar, kontroller hissedilir biçimde artar. O hafta yayınlanmakta olan temsilde eserin kahramanı çocuklar mavi ve kırmızı gömlekliler diye ikiye ayrılmaktadır. Ve aralarındaki bu çekişmeden, tesadüf, kırmızı gömlekliler galip çıkacaktır. İşgüzar bir yetkilinin, "aman bu kırmızı gene nerden çıktı, gelin bunu değiştirelim" uyarısı bardağı taşıran damla olur. Ayşe Abla ani bir kararla radyodan ayrılıverir. Kendiliğinden çekip gitmiştir ama, bu kez de çocuklar için tehlike arzediyor diye işten el çektirilip atıldığı söylenmektedir. Oysa Ayşe Abla, tam on yıl

boyunca sevgiyle yaratıp üreterek Radyo Çocuk Kulübü'nü takip eden tüm çocuklara neler kazandırmıştı... Bilimsel düşünmeyi, sürekli araştırıp öğrenmeyi, sağlıklı, gerçekçi irdelemeyi öğütlemiş, örgütlenmeyi öğretmiştir. Onun sayesinde o güne kadar başka başka illerde birbirlerini tanımadan yaşayan çocuklar, gün gelmiş hep beraber hareket edebilmişlerdir. Tıpkı, herkesin, yalnızca kendi bulunduğu yöreye fidan dikerek ülkeyi ağaçlandırdığı Yurda Ağaç Kazandırma Savaşı'nda, olduğu gibi... İkinci Dünya Savaşı'nın yokluk dolu günlerinde kömür ve petrolü tasarruflu kullanmak üzere fazla lambaları söndürme kararını kendi ev ve okullarında uygulayıp israfa engel olmayı başardıkları gibi...

O programlarla Ayşe Abla'nın rahle-i tedrisinden geçip de üstlenilen bir işi başaramamak mümkün müdür?.. Radyo Çocuk Kulübü pek çok yeteneğin keşfine ve yönlendirmesine ciddi bir katkı sağlamıştır. Oradan kimler çıkmamıştır ki... Müzisyenler, ses sanatçıları, tiyatro oyuncuları, fotoğraf ustaları vesaire... O zamanlar kendisi de henüz konservatuvarda öğrenci bulunan ama Radyo Çocuk Korosu'nda da öğretmenlik yapan Nedim Otyam... Koroda ve temsil kolundan Fikret Otyam, Yıldız Kenter, Handan Uran, Azra Gün ve diğerleri, her hafta çocuk oyunları oynayıp şarkılar söylerlerdi. Suna Kan, yurt çapındaki ilk konserini onun mikrofonundan duyurdu dinleyicilerine...

Öğrenciler: Menderes, Sazak, Bölükbaşı

Ayşe Abla, Amerika'da ihtisas yapıp getirdiği çağdaş eğitim sistemiyle özel okulunda özgür ve özgüvenli kuşaklar yetiştirme çabasındadır. Aralarında Samet Ağaoğlu, Ethem Menderes, Hasan Polatkan'ın da bulunduğu pek çok Demokrat Partili milletvekili ve bakan çocuğunu Ayşe Abla'ya emanet der.

Ayşe Abla sayesinde o güne kadar başka başka illerde birbirlerini tanımadan yaşayan çocuklar, gün gelmiş hep beraber hareket edebilmişlerdir.

Radyo Çocuk Kulübü üyeleri, canlı yayında seslendirdikleri piyeslerin efektlerini de kendileri yapıyorlardı.

Ayşe Abla İlkokulu son sınıf öğrencileri 23 Nisan 1957'de Cumhurbaşkanlığı Köşkünde Celal Bayar'ı ziyaretleri sırasında. Soldan ikinci, yazar Nevin Cangür.

Okulun ilk mezunları, hepsi hepsi onbir çocuktur. Ama bu onbir çocuğun diplomalarını, zamanın Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri verecektir törenle... Okulun namını duyan Ankaralılar'ın talebi giderek artar. Öyle ki, Başbakan Adnan Menderes, Osman Bölükbaşı dahi oğullarını bu okula yazdırırlar. Daha sonraki yıllarda mezun olanların arasında; Kinyas Kartal, Necmettin Cevheri, Gün Sazak, Agah Oktay Güner'in de aralarında bulunduğu pek çok milliyetçi, mukaddesatçı politikacının çocuklarının adı anılır.

Okulda dikkati çeken ilk farklılık çocukların giyimiydi. O güne kadar bütün yurt çocuklarının üzerlerinde görülen okul kıyafetlerinden daha renkli, daha albenili bir halleri bulunurdu. Giyim serbestti... Ya da Ayşe Abla İlkokulu armalarının bulunduğu formalarla gelinirdi. Ben de babasının kolundan tutup Ayşe Abla'nın avucuna teslim ettiği mavi fitilli kadife formalı çocuklardan biriydim.

Bulvardaki küçük evde başlayıp Kızılırmak'taki o büyük binadan mezun oldum. Dördüncü sınıftayken taşındığımız yukardaki yeni okulu çok sevmiştik. Çünkü bu daha büyük, daha aydınlık, daha moderndi. Kapalı spor salonumuzla sahnemiz ve yemekhanemiz en alt-

Radyo Çocuk Kulübü üyeleri Ankara Radyosu'na girerken.

ta, bodrumdaydı. Giriş, bütünüyle İdareye ve yeniden biraraya geldiğimiz anaokulu öğrencilerine ayrılmıştı. Sonunda bütün badireleri atlatıp okulu, yuvayı; hepsini biraraya toparlamayı başarmıştı Ayşe Abla. Ama biz, onun meşakkatli çabasını bilemezdik tabii...

Borç harç aldığı arsayı ipotek ettirip banka kredileriyle borçlanarak okul düşünü gerçekleştirdiğini çok sonraları öğrendik. Elinde şemsiyesi, yağmurda, güneşin altında amelelerin başında dikilip bizzat nezaret ederek her bir taşını büyük bir titizlik ve de hevesle ördürmüştü okulun... En üst katı kendilerine ayırmışlar, orada yaşıyorlardı. Kızılırmak'taki binanın zirvesinde dedikodulardan uzak rahat bir soluk almışlardı. Allahtan niye Yeşilırmak değil de Kızılırmak caddesine kurdun bu okulu diye hesap soran çıkmamıştı!.. Ama bu konuda bir darbe de Başbakanın eşi Berrin Menderes'ten yemişti Ayşe Abla...

Başbakan Adnan Menderes'in oğlu, okula başladığının akabinde rahatsızlanmış. Berrin Menderes, bir hışım okula gitmiş. Çocuğunun mikrobu okulda aldığını iddia ederek, kaynağının araştırılmasını talep etmiş. Herkesin kontrol edilip tükürük muayenesinden geçirilmesini, bulaştıranın ortaya çıkarılmasını istiyormuş. Ayşe Abla, gereksiz bulduğu bu talebe makul bir şekilde karşı çıkmış önce. Evhamlı anneyi yatıştırmaya çalışmış.

Zafer Meydanındaki 23 Nisan geçit törenine giden son sınıf öğrencileri.

Gerçekten de o sıralar okulda küçük Menderes'ten başka tek bir hasta çocuk bile yokmuş. Ama Berrin Hanım, oğlunun yataklara serilmesine neden olan ve ısrarla mikrobunu okulda aldığında direttiği hastalığın adını üstüne basa, basa "kızıl" diye söyleyince, Ayşe Abla da birden celallenmiş. "Okulumuzda, sizin oğlunuzdan başka tek bir kızıl yok..." demiş... Yetmemiş, "eğer bundan sonra görülecek olursa da, onu bu okula getirip bulaştıran siz olacaksınız" diye eklemiş. O olmuş, Menderesler oğullarını bir daha okula yollamamışlar.

Savaş nefreti, sanat sevgisi

Daha önceleri pek tanımazdık ama evleri de okulumuzla aynı binaya taşındıktan sonra eşiyle de sık sık rastlaşırdık... Bembeyaz kabarık saçları ve yusyuvarlak cüssesiyle masal bilgelerini anımsatan Ordinaryus Profesör Nusret Bey. Gerçek değerini takdir edemesek bile en azından farklılığının farkındaydık. Arada bizim sınıflarımıza da gelir, bize konferanslar verirdi. Neyi anlatırsa anlatsın, hiç zorlanmadan kavranacak kadar kolay anlaşılırdı anlattıkları ve hâlâ o günkü tazeliğiyle durmakta belleğimin bir köşesinde...

İnsanı, doğayı, sanatı ve yaşamı sevmeyi öğreniyorduk onun anlattıklarında... Aynı şekilde savaşın açlık, yoksulluk, acımasızlık ve vahşet olduğunu da... Babalarımızın kazançlarını nasıl silip süpüreceğini, annelerimizin filelerini doldurmakta nasıl zorlanacaklarını hep onun o çok değerli zamanından bizlere ayırdığı aydınlık, demokrat, anti-faşist söyleşilerinden öğrendik. Belki de, bazı kişileri kuşkulandırıp korkutan onların bu yanlarıydı. Ama her şeye rağmen öğreniyorduk... Güzel resim yapmaya, güzel müzik dinlemeye de hep bu okuldaki çabalarla zorlamadan, ama sevip benimseyerek yönlendirildik...

Resim derslerinin ürünü sanat eserlerimiz Unicef'in açtığı Dünya Çocukları Resim Yarışmasına belki de Türkiye'den yollanan ilk resimlerdendir. Müzik hocamızın özendirmesiyle her hafta sonu Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası'nın Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Konferans Salonu'ndaki konserlerine devam ederdik.

Bütün bunlardan haberdar edildiğimiz, o atmosferi soluduğumuz için çok şanslıydık... Ardında koskoca bir okul, kaç ku-

İnsanı, doğayı, sanatı ve yaşamı sevmeyi öğreniyorduk onun anlattıklarında... Aynı şekilde savaşın açlık, yoksulluk, acımasızlık ve vahşet olduğunu da...

şak öğrenci ve öğretmenle unutulmaz anılar bıraktı. Bu yazıyı yazmak için heveslendiğimde onunla, o günlerle ilgili yığınla bilgi, belge bulabileceğimi sanıyordum. Oysa ne Radyo Çocuk Kulübü'ndeki çocuk programlarından kaydedilmiş bir banda rastgelebildik ne de kendi yazdığı Kimgil Ailesi temsillerinden bir örneğe...

Aynı şekilde, ağabeyi Sati Bey'in İstanbul'da kurduğu ve Ayşe Abla'nın devam ettiği Cumhuriyet öncesinin ilk özel anaokulunda çekilen çocukluk resimleri, çıkan yangından kurtulmuş ama yokolup sırra kadem basmışlardı.

Bir tek, TRT'nin bir kuruluş yıldönümü nedeniyle davet edildiği Çocuk Saati programından ses kaydını bulabildim. Bir zamanlar kahırla terk ettiği kapısından yıllar sonra ilk kez geçip girdiği stüdyoda, hiç sitem etmeden, hatta bilge bir hoşgörüyle bir kez daha çocuklara sesleniyordu:

"Evet!.. Bana konuş dediler. Radyo'ya çağırdılar, konuş dediler. Ne konuşayım dedim. Dediler ki, siz uzun seneler önce Radyo'ya çok emek vermiş bir kimsesiniz, eskileri anmak istiyoruz bu programda, anlatın o günlere ait neler geliyorsa aklınıza... Peki, dedim, beni tanıtmayacak mısınız?.. Siz kendiniz tanıtın dediler. Eveet, ben de size kendimi, Radyo'da, eski adımla tanıtayım. Ben, uzun seneler öncesinin Ayşe Abla'sıyım.

Ben, Radyo Çocuk Kulübü'nü, tam on senelik ömrünün dolmasına birkaç ay kala bıraktım... Yani çok, çok uzun zamanlar Ayşe Abla oldum, öyle ki, Neriman olmak, artık benim için başkasına ait bir isim gibi geldi. (...) Küçük dinleyiciler, sizin için çok uzak bir zaman, çünkü sizler dünyada bile yoktunuz... Ama, anneleriniz, babalarınız çocukken, sizin gibi Çocuk Saati'ni dinlerlerken bir çocuk saati vardı Radyo'da, bir çocuk programı... (...) Çok güzel günlerdi onlar... Ama tabii, daima devem edemez hiçbir şey. Bir gün gelir, yerini başkasına vermek mecburiyetinde kalır. Neden biliyor musunuz çocuklar?.. Çünkü, insanlar büyüdükleri zaman her şeyleri değişir. Sesleri bile değişir."

Oysa sesi hiç değişmemiş. Belki yalnızca kırgınlığından buğulu... Ama hâlâ gencecik, ter-ü taze, dipdiri... Devam ediyor, "halbuki küçük çocuklar yeni, yeni sesler duymaktan hoşlanırlar. Belki onun içindir, günün birinde, Ayşe Abla artık radyoda konuşmadı. Yerini başka ablalara bıraktı.

Radyo Çocuk Kulübü korosu, Nedim ağabeyleri (Otyam) yönetimindeki bir çalışmaları sırasında.

Ayşe Abla Okulu'nun Kızılırmak Caddesi'ndeki ikinci binasının bahçesinde öğretmenler ve Neriman ile Nusret Hızır. Sol baştaki, oğulları Osman Bey.

(...) Burada çalışan çocuklar, Radyo Çocuk Kulübü'nün saati ilk başladığında beş kişiydiler. Yavaş yavaş çoğaldılar. Beşken, on, onken yüz kişi oldular... Ve Radyo Çocuk Kulübü'nden Ayşe Abla ayrılıp çıkarken ardında tam yüzelli çocuk bırakmıştı..."

İşte, Fikret Otyam, Yıldız Kenter, Azra Gün, Handan Uran, Suna Kan, Selçuk Gündemir, Erdoğan Çaplı, Meral Gözendor, Serap Sezer, Ferhan Onat, Atila Eldem, Altan Karındaş, Ünal Teoman, Kamuran Kıratlı, Gülay Uğurata, Yaşar Güvenir, Emel Çeviren'in aralarında bulunduğu bu yüzelli çocuktan 37'si konservatuvara gidip kendi dallarında ünlü sanatçılar olmuştur.

Ayşe Abla'nın sihirli dokunuşu, Ayşe Abla İlkokulu'ndaki öğrencilerinin üzerinde de hissedilir... Özgür, soran, merak edip, sürekli kitap karıştıran, kütüphanelerde kaynaklara başvurup, araştıran, inançlı, özgüvenli bir kuşak yetiştirmeye özen gösterilirdi.

İlkokulu bitireceğimize yakın, hep Ayşe Abla Okulu'nun orta kısmının da açılacağı umudunu taşıdık. Zamanla orta ve lisesi de açıldı, kolej oldu. Ancak bizlere yetişemedi. Ama artık ne Ayşe Abla var, ne Ayşe Abla İlkokulu'nun Kızılırmak Caddesi'ndeki ikinci binası. O da yok orta da... İlkini, kıyısında, köşesinde en ufak bir anımıza yer bırakmamacasına Borsalar ve Odalar Birliği'ne kaptırmıştık, ikincisini ise Belediye'ye...

Bir zamanlar orada yaşanan onca şeyin -sanki hiç yaşanmamış gibi- üzerinden yollar geçirip izlerini temelinden sildiler. Ama o cengaver ruhlu Amazon'u, zihinlerden silemediler.

Bu yazının gerçekleşmesine bilgi ve görsel malzeme desteğiyle katkıda bulunan Nedim Otyam, İsmet Par, Melike Aksoy Altınel, Osman Hızıroğlu ve Mehmet Koç'a teşekkür ederiz.

v - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv - arşiv

Pertev müstahzaratı : her yaşta güzelliği temin eder

Pudra, krem, biriyantin, esans ve kolonyalar.

Zamanımızın en mükemmil vesaiti fenniyesini hâiz imalâthanenin dahili manzarası

Müstahzaratımızın tekâmülünü, muhterem halkın teveccühatına medyun olduğumuzu her zaman müteriftz.

SÜDO-RO-XO PERTEV

Sinsiye Vekâletinin ruhsatını hâizdir.

Pertev ve Darülbedayi

Gençlik ve güzelliklerini uzun zaman muhafaza etmek istiyenler fikrimce yalnız Pertev mustahzaratından kullanmalıdırlar.

Güzel Hanımlarımızı gördükçe daima Pertev müstahzaratından kullandıklarına hürmediyorum.

PERTEV Müstahzaratı Türk artistlerinin ve Paris artisltlerinin sevgilisidir.

Bu kıymetli ve sevgili artistlerin resimlerini ve yazdıklarını okumak PERTEV Müstahzarratının nefasetini herkese kabul ettirir.

Kuruluşu 1895 yılına uzanan Pertev Müstahzaratı Fabrikası, ilan tarihimizde iyi bir reklamveren olarak önemli yer tutar. Krem, diş macunu, kolonya, briyantin, pudra ve esans gibi güzellik ürünleri satan Pertev müessesesinin 1929 yılında yayınladığı bir broşür, o güne kadar yapılmış reklam çalışmalarına yeni bir boyut katar. Çünkü bu broşürde (daha önce çeşitli ilanlarda sadece yabancı ünlülerin tanıklıkları kullanılırken) Türk tiyatrosunun önemli isimlerinin Pertev ürünlerini övdükleri görülür.

Broşürde, Darülbedayi sanatçılarından Ertuğrul Muhsin, (Muhsin Bey'in eşi) Neyire Neyir ve Bedia Muvahhit Pertev müstahzaratlarının güzellere nasıl güzellik kattıklarına imzalı tanıklık etmektedirler. Bu arada eski gelenek de bozulmamış, (yine Muhsin Ertuğrul'un dostlarından) iki Fransız tiyatro oyuncusu da Pertev'e methiyeler düzen imzalı fotoğraflarını yollamışlardır. Reklamlarda yerli ünlü isimlerin tanıklıkları, bu tarihten itibaren giderek arttı.

1930'lu yılların başında Türkiye Güzeli Feriha Tevfik, Tokalon kreminin dergi ilanlarında boy gösterdi: "Tokalon güzellerin mazharı takdiri olmuştur." Dünya güzelimiz Keriman Halis ise, daha millî amaçlar için İktisat ve Tasarruf dergisinin kapağında yeralmayı kabul etti. Resminin yanında şu slogan göze çarpıyordu: "Türk güzeli niçin cihan güzeli oldu? Çünkü Türk üzümü, fındığı ve inciri ile beslendi!"

Reklamlarda Türk ünlülerini kullanma geleneği, radyonun ülke çapında yayılması paralelinde, ses sanatçılarının radyo firmalarının ilanlarında kullanılmasıyla sürdü. 1950'li yıllarla birlikte artık olağan bir reklam stratejisi olarak tarih içindeki yerini aldı. Ünlü ürünler ve ünlü isimler vazgeçilmez bir ikili olarak günümüzde de reklam mecralarında boy göstermeye devam ediyorlar.

SAKİN SULARI DALGALANDIRAN BERRAK VE GÜÇLÜ BİR SES

Denizkızı Eftalya

Kadın seslerimiz arasında adı ilk öne çıkan kişi, bir başka deyişle ilk "plak yıldızımız" Denizkızı Eftalya'dır. Renkli ve eşsiz hatıralarla dolu yaşamı, çiçeklerle süslü, rengârenk ışıklarla parlayan bir salda rüzgârla hırpalandı ve üç yıl sonra, 48 yaşında son buldu.

Gökhan Akçura

Çingene kökenli Nasib Hanım, sesi plaklarla bize ulaşan ilk kadın sanatçımızdır (ölümü 1925). Mahmut Yesari, Nasib Hanım'ın sesinin "gramofonun ilk taslağı olan fonografın 'konan' denilen yuvarlak plaklarına" alındığını söyler.[1] Öztuna da, "plağa sesini veren ilk Türk kadını"nın Nasib Hanım olduğunu belirtir. Gerçekten de, taş plak koleksiyoncularının ulaşabildiği en eski tarihli (1903) Türk plağının, Nasib Hanım'ın sesini ilettiğini görüyoruz. "Gramophone Concert Record" markalı bu plağın üstünde "Dağı Kürdi-Taksim-Nassib" yazmaktadır.[2] Odeon firmasının kataloglarında da Nasib Hanım'ın yirmiden fazla plağının ilan edildiği görülmektedir.

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

1930'lu yıllarda çekilen bir fotoğrafında Denizkızı Eftalya

Taş plak tarihi üzerine araştırmalar yapan Cemal Ünlü plaklardaki kadın sesleri hakkında şu değerlendirmeyi yapıyor: Plak şirketleri "Cumhuriyet öncesi gazellere, şarkılara, taksimlere kimi türkülere ve Şamran, Pepron gibi kantoculara ağırlık verir. Kadın sanatçılar, kantonun yanısıra Türkçe şarkılar söyleyen azınlıklar; Mme Victoria, Mmê Eugénie, Kamelia Minyon Virjin hanımlardır. Nasib, Gülistan, Gülfidan, Şevkidil hanımlar büyük olasılıkla Çingene asıllıdır."

İlk plak yıldızı

Kadın seslerimiz arasında adı ilk öne çıkan kişi, bir başka deyişle ilk "plak yıldızımız" ise Deniz Kızı Eftalya'dır. 1891 yılında doğan Deniz Kızı Eftalya, Hikmet Feridun Es'in yaptığı bir röportajda, bu ismin kendisine nasıl takıldığını şöyle anlatıyor: "Beş altı yaşımdan beri bu ismi taşırım. Hatta daha garibi 'Eftalya' ismini yadırgarım. Asıl ismim 'Denizkızı' imiş gibi gelir... Denizkızı ismi bana nasıl verildi? Çok küçüktüm... Babam saza pek meraklı idi... Babamın mi-

Desenler: Mevlut Akyildiz

1933 yılında *Yedigün* dergisinde yayımlanan bir röportajda (soldan sağa) Sadi Işılay, Denizkızı Eftalya ve gazeteci Hikmet Feridun Es birarada.
Sağdaki fotoğrafta ise Denizkızı Eftalya gençlik yıllarındaki güzelliğiyle görülmekte.

safirleri geldiği zaman o saz çalar, ben de şarkı söylerdim... Büyükdere'de otururduk. Mehtaplı gecelerde daima sandal âlemleri yapardık. O zaman babam sandalda bütün gece bana şarkı söyletirdi... Sesim az zamanda bütün Boğaziçi'nde meşhur olmuştu... Geceleri mehtapta bizim sandalın arkasına yirmi otuz sandal takılır, beni dinlerlerdi... Fakat hiç kimse benim kim olduğumu bilmiyordu. Halbuki incecik sesile şarkı söyleyen bu gece şarkıcısına bir isim koymak lâzımdı. 'Denizkızı! Denizkızı!' demeye başladılar. O zamandan beri Denizkızı'yım...''[3]

Denizkızı Eftalya, Abdülhamit döneminin son yıllarında Galata'daki çalgılı kahvelerde ilk kez sahneye çıktı. Düzgün sesi ve güzelliğiyle dikkati çekti. Daha sonra gazino sahnelerinde, özel musiki meclislerinde söyleyerek, tanınan bir sanatçı oldu. İlk plaklarını, Cumhuriyetin kurulusunun hemen ardından Paris'e giderek Pathe firması adına doldurdu.[4] 1927-30 yılları arasında Colombia'nın Darülelhan'a (İstanbul Belediye Konservatuarının ilk adı) doldurttuğu 56 plaktan 25'e yakınında Tamburacı Osman Pehlivan eşliğinde türküler okudu. 1932'den sonra anlaşma yaptığı Sahibinin Sesi firmasının 1934-35 kataloğunda da Denizkızı Eftalya hakkında şu bilgileri buluyoruz:

''Denizkızı Eftalya Sadi Hanım'ı musiki aleminde tanımayan hemen hiçkimse yok gibidir, muhteşem ve kudretli sesiyle senelerden beri musiki erbabını peşinden sürükleyen ve hâlâ bugün bile sanat sahasında ayni zevk ve lezzetle dinlenen Denizkızı daima okuyor ve alkışlanıyor. O bu sıfatı çocukken kazanmış. Pederi [jandarma yüzbaşısı Yorgiyadis Efendi] çok musiki meraklısıydı, mehtaplı gecelerde Boğazın bin bir gece masallarını yaşatan sahillerinde saz alemleri yapılırdı. Eftalya Hanım, o zaman şakrak ve gür sesiyle, sakin suları dalgalandırır, kayalara çarpan nağmelerinin akisleriyle dinleyenleri çıldırtırdı. Hayranları artık ona pek haklı olarak Deniz Kızı unvanını verdiler.'

Denizkızı Eftalya bu şöhretini neye borçluydu? Ölümünün ardından yazan Selim Tevfik [Nâzım Hikmet'in gazete yazılarında kullandığı takma ad] sorunun cevabını, şöyle vermeye çalışıyor:

''Eftalya bu geniş şöhretini hangi meziyetine borçluydu?

Umumi harp yıllarındaki İstanbulun sefahat âlemlerinde gördüğü devamlı itibara mı?

İtihat ve Terakki tarihinin bir kaç satırında, adının yer alabilişine mi?

Yoksa uzun bir tagayyüp [gözden kaybolma] devresinden sonra üzerlerinde yer aldığı gazino sahnelerinden yükselttiği sesinin avladığı rağbete mi?

Eğer bana sorarsanız, Eftalya'yı o geniş şöhretine, bu saydığım yolların birbirlerine eklenmesi kavuşturabilmiştir. Eftalya'nın gazino sahnesinde görünmesi, onun mazisini bilen bir çok vatandaşların hatıralarını dile getirmiştir ve Eftalya, gazino sahnelerinde kısa bir zamanda kazandığı rağbeti, şöhreti, o günlerin dedikodusu haline getiren o eski hatıraların halkta uyandırdığı tecessüse borçlanmıştır.''[5]

Atatürk'ün huzurunda yapılan yarışma

Cumhuriyet döneminde de Eftalya'nın ünü aynı yaygınlıkta sürer. Plak şirketleri, piyasaya yeni çıkan kadın şarkıcıların Türk kökenli olmasına dikkat et-

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

mekte, ama Eftalya'dan da vazgeçememektediler. Sahibinin Sesi'nin erkek yıldızı Münir Nureddin, kadın yıldızı ise Denizkızı Eftalya'dır. Denizkızı Eftalya'yı çok beğendiği söylenen Atatürk, 1929 yılında, Dolmabahçe Sarayı'nda şarkıcıyı Safiye (Ayla) ile gizlice yarıştırır. Riyaseticumhur İncesaz Heyeti Şefi Hafız Yaşar Okur bu olayı şöyle anlatıyor:

''Atatürk'ün emirleriyle Nihavend faslına başladık. Üç şarkı okuduktan sonra salondan gelmekte olan Safiye Hanım ve Deniz Kızı Eftalya gayet güzel bir tuvalet giymişler, balkona geldiler ve Atatürk'ün ellerini öperek gösterdiği yerlere oturdular. Atatürk büyük bir nezaket ve iltifatla:

- Hoş geldiniz, dedi.

Bunun üzerine Atatürk Tamburî Salâhaddin Pınar'dan bir taksim istedi, Salâhaddin Pınar güzel bir taksim yaptı. Taksimin hitamında: 'Dil seni sevmiyeni sevmede lezzet mi olur', şarkısı okundu ve Atatürk'ün işareti üzerine fasla nihayet verildi. Atatürk bir musiki bahsi açtı. Bu bahis bir çeyrek saat sürdü. Atatürk Safiye Hanıma hitaben:

- Söz sizindir!.. En çok sevdiğiniz şarkılardan birisini okuyunuz, diye emretti.

Bunun üzerine Safiye Hanım ayağa kalktı. Evvelden hazırlanmış olduğu Segâh makamından ve Atatürk'ün sevdiği: 'Sun da içsin

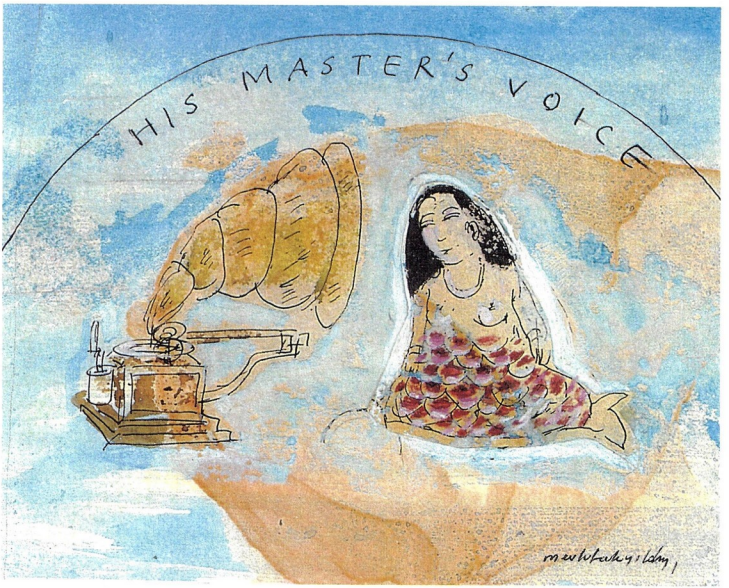

yâr elinden; aşıkın peymâneyi' şarkısını usulü dairesinde gayet güzel okudu. Ve Atatürk Safiye Hanımı alkışladı. Ve Safiye Hanım Atatürk'ün emriyle yerlerine oturdu.

- Buyurun sıra sizde!.. Diye, Deniz Kızı Eftalya'yı kaldırdı. O da birlikte gelmiş olan Bay Kemanî Sâdi'nin refakatiyle mahur makamından İsmail Dedenin bestesi olan 'Ey gonca dehen bâri elem cânıma geçti' bestesini okudu.

Atatürk Safiye Hanıma yaptığı gibi Eftalya'yı da aynı takdirkâr hareketle alkışladı ve Eftalya yerine oturdu.

Biraz sonra sofradan kalkan Atatürk salona geçti. Nuri Conker, Cevat Abbas ve Tahsin Beylerle beni de yanına çağırdı."[6] Öykünün devamı kısaca şöyle: Atatürk'ün de aralarında olduğu bu beş kişi, iki şarkıcı hakkında oy kullanırlar. Nuri Conker'in espirili bir tarzda yaptığı ısrarla oylama gizli yapılır. Atatürk ve Hafız Yaşar Safiye Hanım'a oy verirler, diğerleri ise Eftalya'ya. Atatürk'ün oyunu gören diğerleri çark edip, "reylerimizi sizinkine katıyoruz" derlerse de, olan olmuştur. Hafız Yaşar, Safiye'nin niçin daha üstün olduğunu kendince açıklayarak ortalığı yatıştırır. Hafız Yaşar, anılarının başka bir bölümünde de, İş Bankası'nın kuruluş yıldönümü nedeniyle Marmara Denizi'nde Ege vapuruyla yapılan bir mehtap aleminde Deniz Kızı Eftalya'nın yine Atatürk'ün karşısında sahneye çıktığından söz eder.

Denizkızı Eftalya, çok renkli geçen yaşamından bir diğer ilginç anıyı şöyle anlatıyor: "Çok eskiden... O zaman müzik hol-

lerde, bahçelerde şarkı söylemezdim... Yalnız büyük ziyafetelerde, büyüklerin sofralarında, ekâbirin davetlerinde şarkı söylerdim. Bir karnaval günü idi... Arkadaşlarımızla beraber maskara kıyafetine girdik. Fazla konyak içmiştik. Bir gazinoya girdik. Tam karşımızdaki masada iki erkek hararetli bir münakaşaya tutuşmuşlardı. Biri diyordu ki:

- Sana Denizkızını dinledim diyorum yahu...

- Haydi canım onu dinleyemezsin...

- Dinlerim...

- Dinleyemezsin...

- Dinlersen 500 lira var...

- Söz mü?

- Söz.

Münakaşa beni de alâkadar etmişti. Hemen bir şarkıya başladım. Yüzümde maskem olduğu için kimin şarkı söylediği belli değildi. Evvelâ sustular, sonra alkışladılar. Şarkı bitince önümdeki masaya doğru ilerledim. Bir az evvel 500 liraya iddiaya tutuşan beyin önüne geldim. Yüzümden maskeyi çıkardım:

- Beş yüz lirayı kaybettiniz beyefendi, dedim. Arkadaşınız istediği kadını dinledi."

İstanbul'a gelemeyen Ada gemisi

Bir başka röportajda Denizkızı Eftalya, adı etrafında oluşan efsaneyi örnekleyen ilginç bir anısını aktarıyor:

"Bir sabahtı.... Adadan ilk vapurla dönüyorduk... Yolcular azdı. Hepsi de Adanın ve İstanbulun en kibar, en maruf simaları idi... Yaz sabahı çok hoşuma gitti, güvertede oturduğum kanapede biraz uzandım. Bir şarkı tutturdum... Bir şarkı, bir şarkı daha... Sadi de keman çalıyordu... Saatler geçti baktım kara görünmüyor. Sordum:

- Neredeyiz kuzum Sadi?

O da farkında değildi. Etrafına bakındı:

- Bilmem...

Biraz sonra kaptan yanımıza indi:

- Affedersiniz... Ben bir kabahat ettim... Sizin vapurda olduğunuzu gördüm... Fırsat bu fırsattır diye dümeni çevirdim. Hayırsız Adayı geçtik... Yolcular da, 'ille kaptan vapuru İstanbul'a geç götür. Mes'uliyet bize! İşi hallederiz,' diye başladılar.

O günü Adadan ilk vapur İstanbul'a saat ikide geldi. Bunu hiç kimse bilmez."

Aynı röportajda Eftalya, meslek sırlarını da açıklıyor: "Muvaffakiyetin en büyük sırrı halkın istediğini kavrayabilmektir. Ben bunu yaptığıma kailim. Bir bahçede, bir müzikholde şarkı söylerken dikkat ederim. Ayni şarkıyı kendim söylerken, halka da

Denizkızı Eftalya eşi Sadi Işılay'la birlikte.

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

Denizkızı Eftalya'nın plakları

Pathé:
Didi Dilber Ağlama - Kefiyemi Kestiler -
Açmam Açamam Söyleyemem - Terennüm Et -
Rize Havası - Derdin Ne İse - Allah'ı Seversen Uyanırken Beni Yad Et - İnan İnan ki Ey Güzel" - Mail Eftafın - Var mı Hacet - Sevdi Gönlüm
(Tahmini Kayıt Tarihleri: Sadi Bey'in Fransa'da yaşadığı 1920-1926 (?) yıllarında olmalı).

Columbia: (Darülelhan Halk Şarkıları Kayıtları 1927-1930)
Gelin Getirme Havası (Şirin Nar) - Hamidem Fındık Topluyor - Hövecik Yollarında - Kara Koyun - Ak Koyun -
Sarı Gülüm Var - Urfalıyım - Keten Gömlek - Kozanoğlu - Serbest Olur Anadolu Uşağı - Geyik Avı -
Gine Yeşillendi - Kızılırmak - Kınığın Yolları -
Evlerimin Önü Lale Bağı - Vardım Baktım Demir Kapı - Sepetçioğlu - Bebek (Bir ve İkinci kısımlar)
(Columbia firması Darülelhan Halk Şarkıları serisinde 56 tek plak, yaklaşık 110 türkü yayınlanmıştır. Bu plakların bir bölümünde klasik Türk musikisi sazları eşliğinde, bir kısmında da Tamburacı Osman Pehlivan'ın tamburası eşliğinde Deniz Kızı Eftalya okumuştur. Plakların üzerinde Soprano açıklamasından başka bir bilgi yoktur. Yukarıdaki sıralama, yapılan araştırma sırasında ulaşabildiğimiz plaklar dinlenerek, yapılmıştır. Geriye kalan plakların en az yarısı Eftalya'ya ait olabilir. Diğer plakları çoğunlukla koro ve diğer sanatçılar seslendirmiştir.)

(... Hanım Adı altında yayınlananlar)
Matem - Sevgilim - Yazıktır Gamzeme - Sevdiğim Vuslat - Kel Emin - Yaralı Gönül - Kayada Keklik - Aksine Dönderdi - Leyla (Bir ve İkinci Kısım) - Bir Hatıra - Kaçsam Bırakıp - Adadan Selamlar - Nuri Vechin - Talihli Çocuk - Aşk Öksüzü - Hicran - Melale - Avluya Vurdum Kazma - Veresiye Rakı Şarap

(.... Hanım ve Y. Asım Bey adı altında yayınlananlar)
Bir Gün Ne Olur - İstanbul Yosması

(Deniz Kızı Eftalya Sadi Hanım Adı Altında Yayınlananlar)
Yalova Şarkı - Bu Yaz Geçen Günlerimiz -
Unuttum Eni Yüzüme Gülme - Kapı Çaldıkça Oynuyor Yüreğim- Şekerim - Biz Heybelide Her Gece - Kadıköylü - Zehra -
Rakı Ver - Ben Seninle Baş Başa - Heybeli'den Bir Mehtap Hatırası - Saçından Örülü Bir Ağa - Zaif mi Şişman mı - Yarım Kalan Şarkı

Sahibinin Sesi:
Dümtek - Benli - Köylü Kızı - İsterim - Daktilo -
Beni Baştan Çıkardın - Yozgat'a Gelin Giderken - Dilber Zühre - Gel Bana Bu Yaz Ayşem - Derdinle Çektiğim - Avare Gönül - Bana Bir Tatlı Haber - Cigaranı Yak Gidelim -
Dizlerine Kapansam - Karlı Dağlar - Ne Olur - Sarı Kızın Ayağında Yemeni - Yeşil Ördek - Aydın Kızı - Prozit - Şerefe - Naimem - Oğlan Gel Gel Yanıma

Odeon:
Arap Kızı - Züğürt Aşk

(*) Sadi Bey'le birlikte düet

Cemal Ünlü

Denizkızı Eftalya saz arkadaşlarıyla birlikte İstanbul Radyosu'nda. (*Yedigün*, 9 Mayıs 1934)

söyletebilirsem -ama hep bir ağızdan- muvaffak olduğumu anlarım. Gazetecilere tavsiye ederim. Eğer bu usulle, halkın istediklerini anlayabilirse, yüzbinlerce nüsha gazete satılır. Güzel bir şarkı dinlemek için mademki epice para veriyorlar. Her halde güzel bir şey de okumak isterler. "Sanatçının çalışma koşulları ve kazandığı paranın dökümü de şöyle: Eftalya Hanım haftada üç gün çalışır. İki seans şarkı söyler. Her seans 3 çeyrek saattir. Yani haftada toplam dört buçuk saat, ayda ise 18 saat şarkı söyler. Ayda bunun karşılığı olarak 1100 lira kendisi, 300 lira da kocası Kemanî Sadi Bey alır. Bunun dışında kan koca, yılda yirmibeşten fazla plak doldururlar.[7] Eftalya, turneler yoluyla da bütün Anadolu'yu, Suriye'yi, Mısır'ı dolaşmıştı. Sadettin Kaynak ve Kemençeci Aleko ile birlikte Paris'e de gidip konser vermişti.[8]

Mehtap aleminden ölüme

Denizkızı Eftalya son büyük gösterisini, Şirketi Hayriye'nin 4 Ağustos 1936 tarihinde düzenlediği "Boğaziçi'nde mehtap alemi"nde yaptı: "Şirketi Hayriye(...) çiçeklerle süslü rengârenk ışıklarla parlayan bir sal hazırladı. Öyle bir sal ki, içinde bu göz kamaştıran süslerden maada Deniz Kızı Eftalya ile birlikte bir saz heyeti, bir zeybek takımı ve Şehir Tiyatrosu artistlerinden Hâzım da vardı. Bu salın arkasına gene eskiden olduğu gibi bir sürü sandal takılmıştı. Şirketi Hayriye üç vapurunu donatmış, iki vapurunu da belki kalabalık olur diye hazırlamıştı. Fakat halk 37.5 kuruş gibi gayet ucuz olan bu mehtap alemine o kadar rağbet gösterdi ki, tamam on dört vapur kalktı. Bu vapurlar Bebek'ten salın etrafını alarak Kanlıca'ya, Kanlıca'dan Yeniköy'e, Yeniköy'den Beykoz'a ve Beykoz'dan Büyükdere'ye geçtiler. Halk sahilde yeşil, kırmızı, sarı fenerler ve meşalelerle vapurları karşıladı ve eğlenceye iştirak etti. Denizkızı'nın sesi gönüllerde akisler yaparak korulardaki bülbüllerin sesine karıştı. Zeybekler bir çok oyun gösterdi."

Eftalya'nın sal üzerindeki bu gösterisinde rüzgârın da tesiriyle çok yorulduğu, bir daha kendine gelemediği söylenir. Üç yılı aşkın bir süre savaştığı kalbine 15 Mart 1939 tarihinde yenik düştü. Eftalya'nın ölümüyle birlikte, kadın sesinin geçmişe ait bir dönemi noktalanmıştı. Artık Cumhuriyetin yeni sesleri gündemdeydi. Önce Muhlis Sabahattin'in bestelerini okuyan ve sesini plağa geçiren ilk Türk kadını olarak tanıtılan Fikriye (Şakrakses) Hanım ortaya çıktı. Ardından, Safiye (Ayla), Hamiyet (Yüceses), Müzeyyen (Senar) yeni dönemin yıldızları olarak parladılar. Ama aradan yıllar geçse de, Eftalya'nın ünü yokolmaz. Örneğin, 1952'de Baki Süha Ediboğlu, *Yirminci Asır* dergisinde şöyle yazacaktır: "Deniz Kızı Eftalya'nın ölümünden sonra, kadın sesleri arasında onun (Hamiyet Yüceses'in) kadar gür ve hâkim okuyuşlu bir hanende daha çıkmadı... Bir bakıma Hamiyet Yüceses'e Eftalya'nın çok terakki etmiş bir muakibi [izleyicisi] nazariyle bakabiliriz." Denizkızı'nın hayaleti sahneden kolay kolay inmiyordu!

Denizkızı Eftalya'nın Kalan Müzik tarafından hazırlanan "Kadıköylü" adlı CD'si önümüzdeki günlerde piyasaya çıkacak.

Deniz kızı Eftalya

Kaynaklar

1. Mahmut Yesari, "Hatıralarım İzdırabı" *Modern Türkiye Mecmuası*, 21 Mayıs 1938
2. Robert Anhegger-Cemal Ünlü, "(Sözlü taş plaklar III) Yeni Türkçe'ye Heves," *Tarih ve Toplum*, Mart 1991, s.35
3. Hikmet Feridun (Es), "Deniz Kızı Eftalya Yedigün Okuyucularına Hayatını Anlatıyor", *Yedigün*, 12 Nisan 1933
4. "Deniz Kızı Eftalya", *(Dünden Bugüne) İstanbul Ansiklopedisi*, C.3, s.135
5. Selim Tevfik, "Zavallı Eftalya", *Tan*, 17 Mart 1939
6. *Yirminci Asır*, 29 Aralık 1955
7. Hikmet Feridun (Es), a.g.y.
8. Salahaddin Güngör, "Baki kalan bu kubbede..." *Cumhuriyet*, 18 Mart 1939

BİR ŞEHRİN SURETİ

Objelerde İstanbul

Ve bu cazibe merkezinin izleri, akisleri tükenmeyen bir iştahla kâğıtlara, kitaplara, tuvallere, metallere, seramiklere kazınıp durmuş. Şehir belki kendini böyle korumuş. Ya da herkes kendi İstanbul'unu bir şekilde böylece zapta geçirmiş.

Yazı ve koleksiyon: Alper Uygur

İstanbul... "Dünyanın arzuladığı şehir". Philip Mansel'in kitabına koyduğu ad gibi. Konstantinopolis... Yeni Roma... Çarigrad... Kostantıniye... Dersaadet. Asırlar boyu farklı adlarla çağırılsa da o hep "şehir" kalmış.

(İstanbul/Stin polis=Şehre doğru).

Ve bu cazibe merkezinin izleri, akisleri tükenmeyen bir iştahla kâğıtlara, kitaplara, tuvallere, metallere, seramiklere kazınıp durmuş.

Şehir belki kendini böyle korumuş. Ya da herkes kendi İstanbul'unu bir şekilde böylece zapta geçirmiş.

Bugünün İstanbul'unda İstanbul'u arayan, iz sürenlerin karşısına bir yerlerde İstanbul belgeleri, objeleri çıkıverir. Bunlar görmekle, almakla, toplamakla bitmez:

İstanbul üzerine yazılan kitapların sayısı binlerle ölçülür. Ve hâlâ tama yakın bir bibliyografyası yoktur.

İstanbul kitaplarından, koca bir kütüphane, Çelik Gülersoy'un İstanbul Kitaplığı oluşmuştur. İstanbul resimleri müzayedelerin hep gözde parçalarıdır.

İstanbul fotoğrafları, İstanbul gravürleri koleksiyonu yapmak uluslararası düzeyde, çaplı bir meraktır, "iş"tir.

Daha belirginleşmiş, sınırları çizilmiş koleksiyonlar da mevcut: Örneğin özel bir koleksiyondan, İstanbul manzaralı tepsiler geçtiğimiz yıllarda sergilenmişti.

İstanbul'a ait sanat ürünleri değerli koleksiyon konuları: Tophane sermikleri... Beykoz camları... Eyüp oyuncakları... Kandilli yazmaları...

Asırlar boyu şehrin ismini ve resmini taşıyan objelerden çok ilginç koleksiyonlar oluşturmak mümkün: Sigara, çikolata, çay kutuları, şişeler, duvar tabakları, kozmetik kutuları, bohça, örtüler, ticari ambalajlar, seramikler... İstanbul'un her zaman alıcısı olduğundan, örneğin çiklet, çikolata kutularına sık sık Sultanahmet, Kız Kulesi, Topkapı manzaraları konmuş.

İstanbul, hakikiliğin de kanıtı olduğundan ve bir zamanlar tütün "Türk olmak zorunda" olduğundan, ecnebi sigara kutularında Türk temaları ve İstanbul görüntüleri sıkça yer alır.

Yine, madalyonlar, plaketler, hatıra şiltleri İstanbul'un suretini çoğaltıp durur...

İstanbul görüntüsü taşıyan objelerin sayısını bilmek, koleksiyon yapıp "bitirmek" mümkün değil... Fakat bu objeleri toplamak keyifli bir meşgale: Görsel zenginlikleriyle çoğu zaman hoş, "göz doldurucu" özelliklere sahipler. Üstelik bir merak sahibi olmak, topladıkça öğrenmek, öğrendikçe toplamak ve bir zaman örneğin "İstanbul resimli Elit çikolata kutuları"nın tüm serisini yapıp, koleksiyon oluşturmak mümkün: Böylece adedi, hikâyesi de öğrenilmiş, hayatın bir ayrıntısının tarihi yazılmış olur.

Kimbilir, belki sizin annenizin de İstanbul resimli bir teneke dikiş kutusu vardır. Sorsanıza...

Sertaç Kayserilioğlu koleksiyonu

Soba (?) kapağı. Döküm. Üstünde Galata Kulesi ve çevresi.

Eski bir deri bavul üzerinde otel etiketleri. Üstte Pera Palas, altta ise Tarabya Tokatlıyan Oteli etiketleri.

Pulat tepsi üstüne yağlıboya. Sarayburnu ve Haliç'in girişi.

Krem Pertev teneke kutusu. Sembolik cami görüntüsü.

Krem İstanbul teneke kutusu. Sembolik cami görüntüsü.

Teneke tepsi. Kızkulesi.

Çoban losyonu cam şişe. Kızkulesi önünde çoban.

Binicilik yarışması plaketi 1959. Döküm.

Melba çikolata kutusu. Teneke. Galata Köprüsü.

Melba sütlü fındıklı çikolata kutusu. Teneke. Taksim Meydanı.

Melba sütlü çikolata kutusu. Teneke. Galata Köprüsü.

Boğaziçi sigarası kutusu. Karton. Rumelihisarı. Desen: A. Suavi Sonar.

Boğaziçi sigarası kutusu. Karton. Rumelihisarı önünde yelkenli.

Boğaziçi Kulübü sigarası kutusu. Karton. Rumelihisarı.

Metal sigara tabakası. İstanbul Sultanahmet Camii.

Avrupa Serbest Güreş Şampiyonası için hazırlanan özel sigara kutusu. Karton. İstanbul silueti önünde güreşçiler.

Metal kutu. Üstünde sembolik cami resmi ve oryantal desenler yeralmakta.

Teneke kutu. Kızkulesi.

Seramik tabak. Süleymaniye Camii ve arka planda Haliç.

Reji tütünü kutusu (Feinster Türkischer Rauchtabak). Teneke. Kariye Camii önünde nargile içen adam.

GERÇEKÇİYDİLER, İMKÂNSIZI İSTEDİLER!

'68 gençliği ve Türkiye

Tüm dünyaya yayılan, eğitim reformu talebiyle başlayıp haksızlıklara başkaldırıyla süren bir isyan rüzgârıydı '68 olayları... Ülkemizde, kıvılcımların yayıldığı Fransa'dan farklı sonuçları oldu: O günün gençliğini temsil eden öğrenci liderleri yaşamıyor artık.

Feza Kürkçüoğlu

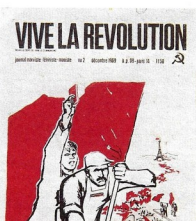

Fransa'da Mayıs 1968'de başlayan öğrenci hareketlerinden yayınlar: Maocu dergi kapağı: *Vive La Revolution*. Öğrenci hareketi afişi: 'Güzellik sokaktadır'.

Otuz yıl önce Mayıs ayında Fransa'da başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan "isyan" günlerinin yıldönümündeyiz. Türkiye'de, dünyada seyrettiğinden başka türlü seyreden '68'in o sıcak günlerine kısa bir bakış atmak istiyoruz.

Gerek dünyada, gerekse de Türkiye'de '68, elbet birdenbire ortaya çıkan bir olgu değil. Daha önce benzeri olmayan bir karşı çıkış, bir isyan olarak Fransa'dan dalga dalga bütün Avrupa'ya yayılan bu toplumsal hareketlilik, alışılagelmiş bütün kalıpları altüst eden, ezberleri bozan bir dinamik yarattı.

'68'in simgesi olan Mayıs olayları, Fransa'da üniversitelerde eğitim mücadelesi veren öğrencilerin "bozuk eğitime ve bozuk düzene" karşı bir başkaldırısıyla başladı.

Bir isyan dalgası

"Paris'te otuz bin öğrenci polisle çatıştı. Bir haftadır Paris'te devam eden öğrenci gösterilerinin en kanlı ve en şiddetlisi dün geceden sabaha kadar sürdü ve 102'si öğrenci, 251'i polis olmak üzere 353 kişi yaralandı ve Paris Metrosu ilk defa şiddetli gösteriler yüzünden durdu. Fransa Üniversite Öğrencileri Milli Birliği yeni nümayişler düzenlerken Fransa'nın en büyük iki işçi kuruluşu olan CGT ve CFDT öğrencileri desteklediklerini açıklayarak 24 saatlik grev emri verdiler." *Akşam* gazetesinde 12 Mayıs 1968'de çıkan bu haber 6 Mayıs'tan beri Fransa'yı kasıp kavuran öğrenci olaylarının en kanlısını anlatıyordu.

Ve 1968'de Türkiye'de, o tarihe kadar süregelen politik mücadele içinde yer alan gençlerin dışında da, Fransa'dan yayılan bu isyan dalgasına katılan gençler vardı. 1960'lardan sonra, özellikle 1967'de gençlik hareketi giderek organize olmuş; akademik mücadelenin yanısıra, politik mücadele eksenli eylemler düzenlen-

Dolmabahçe

DİRENİŞİ

İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği, İstanbul Teknik Üniversitesi Tekstil Okulu Talebe Birliği ve İstanbul Tekstil Tekstil Okulu Talebe Birliği ile Filo Kolluğuna Fedarasyonu İstanbul Sekreterliğinin, Amerikan 6. Filosunun gelişini protesto amacıyla tanzim ettikleri yürüyüş esnasında yapmadıkları...

Bir günlerde Türkiye'de öğrenci gençlik hareketleri oldu. Çok eller sıkıldı kurtuldu. Bunların çoğu yalan-yanlıştı. Ve her zamanki gibi, halkın yanlış fetihti. Diyorum ki bu olaylara gençlik yem bilinir.

Uçak gemileri, ekseri istihkarı, mühimmatları, nümuneleri, cinayetleri ve 20 bin askeriyle, bütün sömürdükleri ülkelere gittikleri yokuşlukla, İstanbul'a geldiler.

Binlerce öğrenci Dolmabahçe önünde gösteri yaptı.

VE OLLAHİ ÇAĞIRAN ASIL DOSTLARI BUNLARDI.

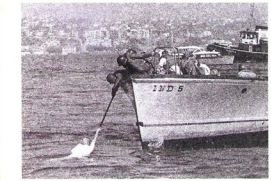

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

1968 öğrenci hareketlerinin ekseninde 6. Filonun İstanbul'u ziyaretine karşı yapılan protesto gösterileri yer alıyordu. İTÜ önünde yola "6. Filo Defol" yazılmıştı (sağ altta). Öğrenci yürüyüşü, 6. Filonun demirlediği Dolmabahçe önüne kadar sürmüştü (sol altta). Protestocular tarafından denize atılan Amerikan askerleri teknelerle toplanmıştı (üst sağda). Olaylardan sonra öğrenci birlikleri tarafından çıkarılan yayın ise *Dolmabahçe Direnişi* başlığını taşıyordu (üst solda).

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

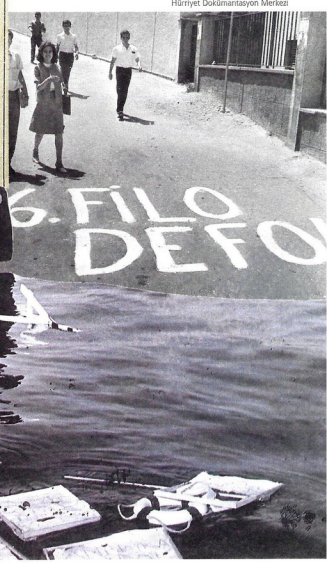

Ağustos 1968 tarihli *TİP Haberleri* dergisinin kapağında Vedat Demircioğlu.

mişti. Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve Fikir Kulüpleri Federasyonu tarafından bozuk eğitim düzenine, zamlara, Amerikan 6. Filoya karşı düzenlenen eylemler, gençlerin katılımıyla 1968'e kadar sürdü.

1968 yılında Vedat Demircioğlu'nun öldürülmesini protesto yürüyüşü (yukarda). Aynı yıl 25 Temmuz'da yapılan protesto yürüyüşünde ise Cağaloğlu'nda polisle çatışma çıkmıştı. Fotoğrafta, bir genci polisin elinden kurtarmaya çalışan inzibat eri görülüyor (sağda).

Aslında 1968'de ilk boykot 11 Nisan'da İlahiyat Fakültesi'nde okuyan iki öğrencinin "başörtüsü" sorunu nedeniyle -o zamanlar da başörtüsü sorunl- okuldan uzaklaştırılması üzerine öğrencilerin protesto eylemi olarak yapılmıştı. Ancak öğrenci kitlesini kendiliğinden harekete geçirecek olan boykot, Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde başlamıştı. *Cumhuriyet* gazetesi bu ilk boykot olayını şöyle veriyordu: "Dil Tarih öğrencileri fakülteyi işgal etti. Derhal reform yapılmasını isteyen ve bunları 13 maddelik bir tasarıda toplayan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencileri, bugün saat 12:00'den itibaren fakülteyi işgal ederek kapıları tutmuş ve içeriye kimseyi bırakmamışlardır. İşgale yol açan olay sabah Latince sınavı yapılırken bir profesörün sınavların başka bir güne bırakılmasını bildirmesinden çıkmıştır. Bunun üzerine öğrenciler boykot kararı almış ve öğleden sonra da fakülteyi işgal etmişlerdir. Akşam üzeri, fakültenin nöbetçi kulübesinin penceresinden görüşebildiğimiz öğrenci derneği başkanı Celal Kargılı, boykotun ve işgalin nedenlerini şöyle belirlemiştir: 'Dünya gençliği bizden çok daha iyi şartlarda bulunurken, daha iyi olanaklara kavuşmak için mücadele verirken pek ilkel koşullarla ve en ilkel yönetmeliklerle öğrenimimize devam etmemiz, Türk gençliğinin devrimcilik görüşü ile bağdaşmamaktadır.'"

"Sağ sol yok, boykot var"

Boykot ve işgaller, kuruları İşgal Konseyleri ile merkezileştirilir ve sözcüler bu hareketin var olan öğrenci örgütleriyle bir ilgisi olmadığını, "hareketimiz sağ ya da sol eğilimli değildir. Maksadımız üniversite reformunu gerçekleştirmektir" sözleriyle kamuoyuna açıklamaya çalışırlar. İktisat Fakültesi Boykot Komitesi yayımladığı bildiride boykotun amacını şu satırlarla ifade eder: "Amacımız yanlış anlaşılmasın, kolay sınıf geçip, kolay diploma peşinde değiliz. Sadece bozuk eğitim düzeninin düzeltilmesini istiyoruz."

Ankara Dil Tarih'te başlayan bu boykot rüzgârı hızla Hukuk ve Fen Fakülteleri'ni etkisi altına alır. 12 Haziran'da İstanbul Üniversitesi'nde, Üniversite Reformu talebiyle boykot biçiminde başlayan eylem, ardından üniversitenin işgaline dönüşür. "Sağ sol yok, boykot var" sloganlarının yazılageldiği işgalde, gençlik yeni bir deneyi yaşar; '68'in Fransa'daki en önemli kavramı olan katılımcılık. Ve hareket yeni liderlerini çıkarır: Kemal Bingöllü ve Deniz Gezmiş. İşgal, seçilerek oluşturulan bir işgal konseyi tarafından yürütülür. Üç hafta süren işgal, üniversite yönetiminin eylemci öğrencilerin reform taslağını görüşmeyi kabul etmesiyle son bulur.

İstanbul Üniversite Boykot Komiteleri İcra Konseyi Sekreter ve sözcüsü Toygun Eraslan, 8 Temmuz'da boykot ve işgal eylemini *Milliyet* gazetesine şöyle değer-

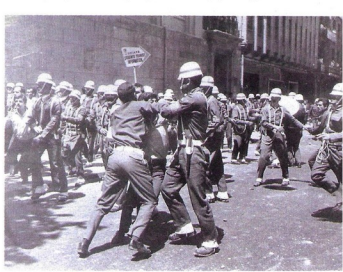

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

lendirir: "Ayrıca tek tek hareketin de hiçbir şey getirmediğini anlayan üniversite öğrencisi, 12 Haziran'da başlayan spontane harekete tüm gücü ile, inanmışlığı ile katılarak bozuk eğitim düzenine başkaldırdı. Toplumun bütün kurumları gibi eğitim düzeni de toplumun temel yapısındaki değişmelerle birlikte değerlendirilmek zorundadır. Bugün yapılan öğrenimden edinilen bilgiler, emekçi halkın yaşam düzeyini yükseltmiyor ve az gelişmiş bir ülke olan yurdumuzun hızla kalkınmasına katkıda bulunmuyor."

O yıllarda İstanbul'da öne çıkan bir başka öğrenci lideri olan Harun Karadeniz, niçin "eğitimde devrim" istediklerini yine *Milliyet* gazetesine şöyle anlatır: "Son öğrenci eylemlerinin tek amacı eğitimde devrimdir. Niçin ve kimin için eğitim yaptığımızı düşünmeden rastgele öğrenim kurumlarında rastgele bilgiler genç kafalara yerleştirilmektedir. Üniversitelerimizde bilimsel araştırma yapılmamaktadır, çağı geçmiş ve bugünkü hayatta kullanılmayan gereksiz ve ülke koşullarıyla bağdaşmayan bilgiler okutulmaktadır."

17 Temmuz 1968 günü sabaha karşı İTÜ Gümüşsuyu yurt binasına baskın yapan polisle çatışan öğrencilerden Vedat Demircioğlu dövülerek yurt penceresinden aşağı atılır ve 24 Temmuz'da girdiği Üniversite öğrencilerinin Şubat 1968'de yaptıkları 6. Filoyu Protesto Yürüyüşü Beyazıt'tan başlayıp Adliye önüne kadar sürmüştü.

Öğrencilerin gerçekleştirdiği boykot ve işgal eylemleri toplumsal hareket içinde yer alan işçileri de etkiler ve yer yer direniş ve işgaller düzenlenir. Öğrencilerin üniversite eylemleri 6. Filonun gelişiyle birlikte sokağa taşar. Temmuz ayında Amerikan 6. Filosu Türkiye'ye gelir. 1968 öğrenci olaylarının hemen ertesine rastlayan bu ziyaret, devrimci öğrenciler tarafından protesto edilir.

1968'de ilk boykot 11 Nisan'da İlahiyat Fakültesi'de okuyan iki öğrencinin "başörtüsü" sorunu nedeniyle okuldan uzaklaştırılması üzerine yapılmıştı.

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

20 Temmuz 1968 tarihinde yapılan "Amerikalıları Protesto Mitingi"nde TİP İstanbul milletvekili Çetin Altan konuşurken.

Amerikan 6. Filoya karşı yürütülen kampanyalarla gençlik, akademik-demokratik üniversite mücadelesinden yurtseverlik temelinde yükselen antiemperyalist mücadeleye doğru hızla evrilir. 1968'le başlayan büyük toplumsal hareketlilik dalgası, bir biçimde etkisi altına aldığı gençliğin içinden doğal önderlerini çıkarır ve sonraki yıllarda gençlik hareketi politik mücadelenin öznesi olur.

Tüm bunlar olurken siyasal iktidar da muhalefet de, meclis de öğrenci olaylarına karşı sessiz kalamaz, kalmaz. Gençlerle dönemin başbakanı Süleyman Demirel arasında ilginç diyaloglar gelişir. İşte 10 Temmuz tarihli *Akşam* gazetesinden bir haber: "Gençler başbakana gözlük hediye etti. İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği Başkanı Harun Karadeniz, İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okul Talebe Birliği Başkanı Çetin Uygur ve İstanbul Yüksek Okul Talebe Birliği Başkanı Cengiz Gülderen bugün ortak olarak Başbakan Süleyman Demirel'e 'Bir adet gözlük, gençliğin istekleri ve bir adet de TC Anayasası'nı' hediye olarak göndermişlerdir."

Öğrenciler sokak eylemlerine devam ederler, 30 Ekim 1968 tarihinde Samsun'dan başlayan ve 10 Kasım'da Ankara'da Anıtkabir'de biten Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü yapılır. Başbakan De-

komadan çıkamayarak ölür. Öğrenciler 6. Filoya karşı yürüttükleri protestolara devam ederler, Dolmabahçe'de demirli 6. Filo askerlerini döverek denize dökerler. Ardından 27 Temmuz 1968'de Ankara'da 6. Filo olaylarıyla ilgili olarak yapılan duruşmayı izlemeye gelen öğrencilerden Atalay Savaş çıkan karışıklıkta polisten kaçarken bir minibüsün altında kalarak ölür.

Başbakana armağan: Gözlük!

"Amerikan gavuruna karşı" olanlar, "Tam Bağımsız Türkiye" sloganı atarak "İkinci Kurtuluş Savaşı"nı fiilen yürütürler. Özellikle

1968 yılında başlayan öğrenci hareketlerinin liderlerinden olan Deniz Gezmiş'in Kayseri'de tutuklanışı.

1968 Temmuz başında İTÜ'de yapılan bir basın toplantısında Öğrenci Birliği Başkanı Harun Karadeniz (sol başta) polisin yaptığı baskıların delillerini gösterirken.

1968 Şubat'ında 6. Filoyu protesto eden öğrenciler yürüyüş sırasında (üstte). Aynı yılın Temmuz ayında İstanbul Üniversitesi önünde yapılan sazlı-sözlü bir toplantı (altta).

mirel yürüyüşe ilişkin -sonraları sürekli gönderme yapılan- şu yorumu yapar; "Talebeler yürüsün. Yollar yürümekle aşınmaz..."

Yıl bitmekte, Türkiye'de eylemler, Avrupa'da süregelen eylemlerden farklı seyretmektedir. İşgaller devam etmektedir: "26 Aralık 1968 İstanbul Üniversitesi Rektörlük binası işgal edildi." 68'in başından itibaren öğrenci olayları içinde karşı karşıya gelen sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasında süregelen sürtüşme sonunda çatışmaya dönüşür: "31 Aralık 1968 Alpaslan Türkeş'in genel başkanı olduğu Cumhuriyetçi Köylü Millet Partili komandolar Ankara'da SBF yurt binasına saldırdılar." Yıl bitmiş, ama 68'in getirdikleri bitmemiştir. Haksızlıklara karşı başkaldırı daha sonraki yıllarda başka şekillerde devam edecektir. 68 ülkemizde de Fransa'daki gibi yaşandı ama önemli bir farkla; sonuçları itibarıyla gençliği temsil eden dönemin öğrenci liderleri yaşamıyor artık...

ALTAN ERBULAK'I 1 MAYIS 1988'DE KAYBETMİŞTİK

Hem palyaço hem Delikır

Karikatürist, oyuncu, âşık, yazar, baba Altan Erbulak'ın yaşantısının temel taşı Delikır'dı. Hadımköy'de tanıyıp sırtında bulutlara uçtuğu atı Delikır. Altan Erbulak hiç yenik düşmedi, dilediğince yaşadı, sevdiği işleri yaptı. Tutkularını ertelememeyi başardı. Kimseyi sömürmedi. Yol göstericisi Delikır'dı çünkü.

Füsun Erbulak

O bir palyaço idi. Günlerden bir gün, ünlü bir sirk palyaçosu, en ön sırada oturan bir kız çocuğunun hiç gülmediğini farkeder. Yanına kadar sokulup en etkili numaralarını sergiler. Küçük kız donuk bakışlarla süzmektedir onu. Hoplar zıplar, taklalar atıp sular fışkırtır; göbeğinden çiçekler çıkartıp armağan eder küçük kıza! Nafile!.. Palyaço b orum. Benim palyaçom hemen hemen hiç ağlamadı. Palyaçolar ağlamaz. Onların gözyaşları bile güldürür. On yıl olmuş Altan Erbulak aramızdan kurtulalı. Puanlı kravatı, bol pantalonu, ayağına büyük gelen ucu kalkık papuçlarıyla, dünyanın pek çok yerinde palyaçolar güldürüyor. Güldürmek ciddi bir iştir. Çünkü "güleni insan aydınlık bakar."

"Kaybedecekmiş gibi sev"

Yaşar Altan Erbulak 1929'da Erzurum'da doğdu. Babası Kadri Erbulak sevecen bir insan. Ona "her şeyi sevmek zorunda değilsin ama sevdiklerini hep kaybedecekmiş gibi sev" demiş olan bir baba. Necla Erbulak ise dindar, namazında niyazında bir anne.

Babası binbaşı Kadri Erbulak'ın tayinleri nedeniyle, ilkokulun her sınıfını, bir başka kent ya da kasabada okudu Altan. Onbir yaşında Hadımköy'de ati Delikır'ı tanıdı. Sevdalandı bu ata. Ortaokulu Rıfat Tafir amcasının önerisiyle Işık Lisesi'nde okumaya başladı ama bu lüks okulu yadırgayıp Bakırköy Ortaokulu'ndan mezun oldu. Sonrası karışık. Karikatür çiziyor, gevezelikleri, taklitleriyle çevresindekileri güldürüyordu. Seyretmiş olduğu filmleri akşamları yatılı arkadaşlarına oynayarak ve filmin gidişatını değiştirerek anlatıyordu.

"Dokuz yaşına kadar radyonun arkasında adam aradım. Biri vardı elbet. (...) Şimdi bile arada bir çaktırmadan bakarım radyolara, kafamın bir köşesinde kalmış çocuksu beynimle. Ben aptal mıydım acaba küçükken? Değildim. Öylesine değildim ki, önce yalan söylemesini öğrendim. Sonra bu yeteneğimi geliştirip profesyonel oldum."

Tahta kutudaki paralar

Babası, altın bilezik sahibi olsun diye onu elektrikçiliği öğrenebileceği bir teknik liseye yazdırdı. O ise akademinin resim bölümünü tercih etti.

"İşte boyumun kısa olduğunu o günlerde fark ettim. Savaş bitti bitecekti. Kolay alışamadım kent yaşantısına. Özgürlüğüm mü kısıtlanmıştı ne? Kravat mravat takmaya başlamıştım. Arif Dino'nun dizelerini anlıyordum: *'Kentlerde yırtık abanın/peşinden/köpekler havlar./Köylerde aksinedir.'*"

Adalet Cimcoz'un Maya Galerisinde, ilk karikatür sergisini açtı. Artık dergilerde çizmeye, para kazanmaya başlamıştı. İlk kez Paris'e Maya Galerisinde bir tahta kutuya atılan paralarla gitti.

"Eee... İnsan o dönemde hem Güzel Sanatlar Akademisinde okur, hem de Babaili'de resimli roman kopyaları çizerse, kendini Baytekin'le, Namık Kemal arası bir şey gibi görürdü. (...) Ne garip bugün profesyonel olduğum her daldaki ilk yapıtlarımı hep Bakırköy Ortaokulunda verdim. İlk konulu karikatürlerimi, okulun duvar gazetesine çizdim. İlk kez bu okulda âşık oldum. Sınlsıklam."

Humphrey Bogart'ın filmlerini beğeniyor. Bu büyük oyuncu yakışıklı değil ama genç kızlar sonunda hep ona kalıyor. Bu nedenle avunuyor Altan. 1957 yılında, ressam Firuz Aşkın'ın kızkardeşi, Altan ile evleniyor. Nikâh şahitleri

Yaltır Dağlı - 1986

Altan Karındaş ile Altan İlkin. Bu evlilikten Altan adında bir kızları oluyor. Üç Altan'lar!..

Haldun Dormen'in teklifi üzerine bir kereliğine profesyonel tiyatroda rol alıyor. Ve sahneyi bir daha terk edemiyor. Yeni Sabah gazetesinde baş sayfa karikatüristi oluyor. 1962 yılında aynı tiyatroya çiçeği burnunda bir kız oyuncu giriyor. Altan'ın sevgilisi rolünü üstleniyor "Ayı Masalı"nda. Ve 1964'te evleniyorlar. 66 ve 69 yıllarında erkek çocukları doğup ölüyor. 69'da Devlet Opera Balesi'nde "Midas'ın Kulakları" operasında Berberbaşı rolünü inanılmaz bir başarıyla oynuyor. Provaya gitmiyor çünkü o günprova çizelgesine "solistler provası" yazılmış. Ertesi sabah sahne amiri, "neden provaya gelmediniz" diye sorunca, "ben solist değilim ki", diye yanıtlıyor. Ve "elbette solistsiniz" cevabına yıllar yılı gülüyor.

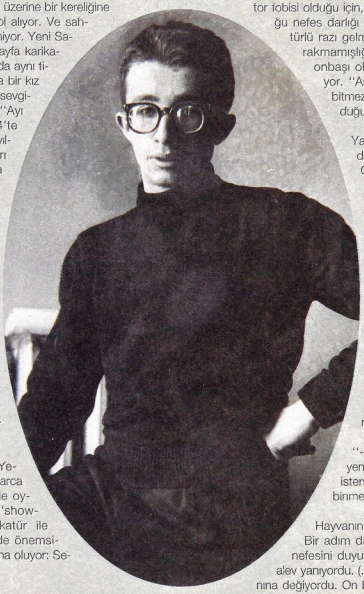

"Çitlenbik" adlı filmle Yeşilçam'a giren Altan, yıllarca film çeviriyor, skeçlerde oynuyor, sunuculuk, 'showman'lik yapıyor. Karikatür ile oyunculuğu aynı ölçüde önemsiyor. Ve 75'te bir kızı daha oluyor; Sevinç Erbulak.

Hadımköy'deki Delikır

Avrupa'nın hemen her köşesini görüyor. Milliyet gazetesinden görevli olarak spor karşılaşmalarına gönderiliyor. Haslet Soyöz ile politik söyleşi ve çizimler yapmak için Ankara'ya gidiyor. Halit Kıvanç ile ikili programlar sunuyorlar. Hep erken kalkıyor, hep çok çalışıyor. Hep güleç, hep neşeli kalabiliyor. Ve kadınlar ondan çok hoşlanıyor.

Ve 1988'de Ali Poyrazoğlu'nda oynayıp Milliyet'te çizerken, son nefesini 1 Mayıs günü, saat 14.00 sularında, bir kadın arkadaşının Kurtuluş'taki evinde veriyor. Doktor fobisi olduğu için, yıllardır çekmekte olduğu nefes darlığı nedeniyle ameliyata bir türlü razı gelmemişliği ve sigarayı bırakmamışlığı var. Sahi askerliğini onbaşı olarak Erzincan'da yapıyor. "Askerlik ve Paris anılarım bitmez", çok sık kullanmış olduğu bir cümle...

Yaşam öykülerinde nedense ayrıntılar atlanır. Oysa şeytan ayrıntıda gizlidir. Altan'ın anılarının filme çekilmesi en büyük arzumdu. Bir türlü gerçekleşemeyen bir arzu!.. Yaşantısının temel taşı Delikır'dı. Hadımköy'de tanıyıp sırtında bulutlara uçtuğu at, Delikır. Kronolojiye başkaldıran ve bitiremediği anıları müthiştir. Sözü Altan'a bırakıyorum. Daha doğrusu bana ayrılmış olan sayfa sayısını aşmamak için, yazdıklarını yağmalıyorum.

"- Bizim buradaki ahıra yeni bir at verdiler. Görmek istersen git bak. Ama sakın binmeye kalkma! Delinin biri.

Hayvanın delisi de ne ola ki! (...) Bir adım daha attım. Artık sıcacık nefesini duyuyordum yüzümde. Alev alev yanıyordu. (...) Yürüdüm. Başım karnına değiyordu. On bir yaşındaydım. (...) Hiç arkama bakmadan bir adım attım. Nefesi ensemdeydi. Bir adım daha. Durdum. Koskocaman kafası ile sırtımdan itiverdi.(...)

'Hadi' dedim. Uçtuk mu, kanatlandık mı bilmiyorum. Rüya gibiydi. Sanki ata değil uçan bir haliya binmiştim. Göğe değiyordu başım, bulutların içinden geçiyorduk."

KİM KİMDİR

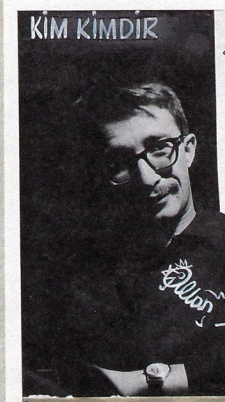

BU MEKTUBUN BAŞ TARAFI ERZİNCANDA 1957 DE ASKERLİĞİMİ YAPTIĞIM SIRADA KOĞUŞ DA NÖBETÇİ ONBAŞISI İKEN BİZİM MENGÜ ERTELE YAZIKMIŞTIR.. İSTEYENLER GELİP OKUYA BİLİRLER.. AMA MENGÜYE DİİL, BANA GELİN, ÇÜNKÜ MEKTUBU HALÂ GÖNDEREMEDİM (ÇENGELKÖY FIÇICI SOKAK NUMARA 6) FIÇICI

.....EMEZ.. ZATEN ŞUNU BİR TÜRLÜ (BAYILIRIM TÜRLÜ YE) ANLAYAMADIM İNSAN MEŞHUR OLDUĞU İÇİN Mİ ÇOK BAHSEDİLİR, YOKSA ÇOK BAHSEDİLDİĞİ İÇİN Mİ MEŞHURDUR? YANİ TAVUK MU YUMURTADAN ÇIKAR YUMURTAMI TAVUKTAN MİSALİ... YUMURTADAN HO ROZ ÇIKAR DESEK MESELE KALMAZ ÇÜNKÜ HOROZ DAN YUMURTA ÇIKMAZ.. EE.. ÇIKMAYINCA ARTIK TAVUKMU YUMURTADAN YUMURTA MI TA VUKTAN DEMENİN LÜZUMU YOK! HEM EFENDİM NEDEN TAVUK MU YUMURTADAN ÇIKAR DENİYOR.. YUMURTADAN TAVUK ÇIK TIĞI GİBİ HOROZ DA ÇIKAR.. NEYSE İLK OKULDAYKEN RESİM DERSİNDEN HEP KIRIK NOT ALIRDIMDA BABAM, (bak.SAYFANIN SAĞ ÜST KÖŞESİ) KIZARDI BANA (BABAM İYİ YAĞLI BOYA RESİM YAPAR.. ŞİMDİ ARTIK BENDEN GEÇTİ DİYOR AMA ALDIRMAYIN) BEŞİNCİ SINIFI GÜÇ BELÂ BİTİRDİM.. ORTA MEKTEBİ IŞIK LİSESİNDE YATILI OKUR KEN BAŞLADIM KARİKATÜRE.. BAKIN NE GÜZEL ÇİZİYO RUM ARTIK... BAKIN BİR... İKİİİ ÜÇ DÖÖÖRT BEŞ! BİTTİ NEGÜZEL OLDU DİMİ

BABAM BİNDO KUZ YÜZ OTUZ BEŞDE YÜZ- BAŞI İDİ ŞİMDİ ESKİ MUHARİPLER DENDİR KADRİ AKSARAY 1931

Sevgili oğlumuza Anne- Babam Ş. ve F. Ebcioğlu 23 Tem - 1935

FECRİ EBCİOĞLU ARKADAŞIMDIR (BAHİ)

IŞIK LİSESİNDE YATILI OKURKEN AMMA EĞLENİRDİK HA.. O SENELER DE FRANSIZ KONSOLOSHANESİNİN YANINDA Bİ HALK SİNEMASI VARDI YEDİ BUÇUK KURUŞA GİRİLİRDİ.. İKİ FİLİM BİRDEN EE NE ZANNETTİNİZ BİZDE ESKİLER DENİZ.. BUGÜN TAŞLAMAM, ÖTUZ İKİ YAŞINDA CİVA GİBİ Bİ DELİ KANLIYIM.. BU CİVANIN (1964)

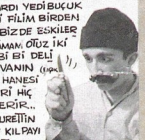

KİLO HANEĞİ 59,5 DA 60, BOY HANESİ DE YİRMİBEŞ YAŞINDAN BERİ HİÇ ŞAŞMADAN BİR 65 GÖSTERİR.. HA SONRA BAKIRKÖYDE NURETTİN BELEK HOCANIN SAYESİNDE KİLPAYI BİTİRDİM ORTA OKULU.. (NURETTİN HO CAMIN BU VESİLE İLE ELLERİNDEN ÖPE RİM.)

BU RESMİN NE OL DUĞUNU BİLİP IO GÜN İÇİNDE BİLDİRENE HEDİYE BİLE VERİRİM

ENİM Bİ DE TİYATRO CULUĞUM VAR HALDUN DORMEN TİYATROSUNDA ÇALIŞIRIM ŞU YANDAKİ RESİM GEÇEN SENEDEN "MARSEL AŞAR,,IN "BENİMLE OYNAR MISINIZ?,, PİYESİNDE PALYAÇO (RASCASSE) AMA NE GÜ ZEL PİVESTİ BİLSENİZ.. BİMBİM GÖRDÜNÜZ MÜ DOĞRUSU GÖRMEDİYSENİZ ACIRIM ... TİYATRO YA HALDUN'UN YÜZÜNDEN GİRDİM VE ŞİMDİ ÇIK MAM ARTIK.. BEN HALDUNA PATRON DERİM.. HOŞ TİYAT RODA HERKES ÖYLE DER YA.. AŞAĞIDAKİ DÖRT KAFALI RESİMDEN SOLDAN ÜÇÜNCÜ KAFA HAL DUNUN KAFASIDIR..NE KAFA DİMİ? FAKAT EŞŞİM TİYATRODE ALEMDİR AMA NEYSE TİYATROYA GİRİŞİNİZ ONLARI DA ANLATIRIM.. ÖN SIRALAR YEDİ ARKA SIRALAR BEŞ LİRADIR.. BEŞ LİRA DEDİMDE AKLIMA GELDİ.. ASKERE GİDERKEN CEBİMDE BEŞ LİRA VARDI İKİ SENE SONRA TERHİS OLDUĞUMDA BAKTIM DÖRT LİRA VAR YANİ YİRMİ DÖRT AYDA TOPU TOPU BİR LİRA HARCAMIŞIM.. ZATEN İKİ SENE ASKERLİK YAPTIM İKİ AY AVRUPADA KALDIM SEKİZ SENEDİR ANLATA ANLATA İKİŞİNİ DE BİTİR DİM AMA HEZİMİ ALAMADIM ŞİMDİ BAŞKALARININ SEVYAHATLERİYLE ASKERLİKLE RİNİ ANLATIYORUM.. SİZLERE DAHA NELER YAZACAĞIM AMA YER YOK BURADA. BARİ BİRAZDA KENDİMDEN BAHSEDEYİM (ÇÜNKÜ DEMİNDEN BERİ ÇÖRÇİL DEN BAHSEDİYORDUK) UFAK YAŞIMDAN BERİ SABAH ÖYLE AKŞAM HER YEMEKTEN SONRA TIRNAKLARIMI KOPARIRIM Bİ TÜRLÜ VAZGEÇEMEDİM GİTTİ AMA ÖYLE TATLI OLUYOR Kİ TAVSİYE EDERİM.. KARİKATÜRİST OLARAK ENÇOK ALİ ULVİ İLE TURHAN SELÇUK U BEĞENİRİM BÖYLE DEYİNCE "BAK NE MÜTEVAZİ ÇOCUK,, DİYORLAR, BEN DE ŞEVİ NİVERİYORUM. UFACIK UFACIK SEYLERE SEVİNİRİM .. BEŞ SENEDEN BERİ "YENİ SABAH,,GAZETESİNDE ÇALIŞIYORDUM ONDAN EVVEL "VATAN,,DA İDİM DAHA EVVEL DE "HERGÜN,,DE.. NE GAZETECİLİĞİ NE DE TİYATRO CULUĞU HİÇ Bİ ŞEYE DEĞİŞMEM.. Bİ ARA FİLİMCİLİK DE YAP TIM TAM YEDİ FİLİM VE ALTI BAŞROL! AMA SEVMEDİM FİLİM CİLİĞİ.. BIRAKTIM BANKALARDAN BİRİNDE ON LİRAM VE BİZİM MUHTAR KOCA TAŞA DA BİN BEŞYÜZ LİRA BORCUM VAR..

ŞİMDİ SEVİYİN BAKALIM BEN KİMİM?

EROL GÜNAYDIN

HALDUN DORMEN

YILMAZ BABA GURUDA

Delikır'a ilişkin satırlar oldukça fazla. Ama bu dostluğun bir de acıtıcı finali var. Aile Hadımköy'den ayrılınca, yıllarca göremiyor atını ve günün birinde onu ziyarete gidiyor. Askeri birliğin atı değil artık Delikır; kocamış. Sucu arabasını çeken atlardan biri.

"Araba yürümüyor. Bidonların çalkantısı susuyor, tekerlekler susuyor, kırbacın sesi de. Atlardan kirli beyaz olanı şimdi bir yontu sanki.
Bakışıyoruz kirli beyazla!

Yoo, hayır... olamaz! Bu kirli beyaz at Delikır olamaz. Çabuk söyleyin bana, bu at Delikır değil deyin bana. Bağırın. Herkes birden bağırsın.
- Delikır sen misin?
Silkiniveriyor kirli beyaz.
- Çekil be çocuk. Bela mısın sen?
- Bu Delikır değil mi?
- He.. Delikır ya. Sen nereden bilirsin onun adını?
- İzin verir misin onu biraz seveyim?
- Ee sev gayri. Sevmezsen gavurun kımıldayacağı yok.
Yavaşça yaklaşıyorum yanına.
- Merhabi Deli. Merhaba Delikır'ım.

Va sarılıveriyorum boynuna. Her tarafı titriyor Delikır'ın. Geniş sert alnını alnıma sürtüyor yumuşacık. Artık ağlıyorum, hıçkıra hıçkıra, sarsıla sarsıla, doya doya ağlıyorum. Ve elimden hiçbir şey gelmiyor.

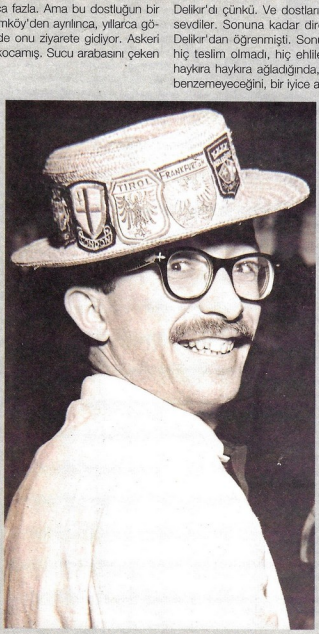

Hiç teslim olmadı

Yaşantısı boyunca "nasılsın?" diye sorulduğunda, sürekli, "at gibiyim" diye yanıtladı Altan. Hoşgörüsü, neşesi sonsuz bir başkaldırı eşliğinde seyretti. Hiç yenilmedi; hiç yenik düşmedi. Dilediğince yaşadı. Sevdiği işleri yaptı. Tutkularını ertelememeyi başardı. Kimseyi sömürmedi. Yol göstericisi Delikır'dı çünkü. Ve dostları, sevgilileri onu hep Delikır gibi sevdiler. Sonuna kadar dirençli, devingen yaşayabilmeyi, Delikır'dan öğrenmişti. Sonu, onun sonu gibi olamazdı. O hiç teslim olmadı, hiç ehlileşmedi. Atının boynuna sarılıp haykıra haykıra ağladığında, bu arabaya koşulmuş beygire benzemeyeceğini, bir iyice anlamıştı. Delikır gibi yaşadı ama Delikır gibi ölmedi 1 Mayıs'ta. İşçi bayramında!..

Bunu yazdığı şiirde de anlatıyor.

MAVİNİN İÇİNDEKİ MAVİ
Denizde
Bir balıkçının oltasındadır
yaşam.
Küçücük bir demirin soğuk
keskinliğinde.
Çırpınmak
Kurtulmak mıdır
Maviden?
Her mavi başka bir mavidir
İster istemez.
Ve
Akvaryumları denizlerden
Bu mavi ayırır.
Ayırır yaşanmamış zamanların maviler
Ve
Balıkçının oltasındaki insafsız bir demirin
Soğuk keskinliğindedir yaşam.
Oysa
Akvaryumda yaşamaktansa
Denizde ölüm
Doğumdur.
İstanbul 15 Nisan 1987

Bundan sonraki sayfalarda, bir bölümünde Altan Erbulak'ın anılarının da yer aldığı *Delikır ile Kırmızı Başlıklı Seyirci* adlı kitaptan alıntılar kullanılmıştır. (Güneş Yayınları, İstanbul 1988).

Altan Erbulak, annesi, babası ve kızkardeşi Bilgi ile birlikte.

Aynaya bakarken...

''Rifat Tafir amcanın elini öperken İstanbul'un bana neler getireceğini hiç mi hiç bilmiyordum. (...) O hafta içinde Işık Lisesi'nin yatılı öğrencisi olacaktım. Kahvaltıdan sonra Rifat Amcanın önerisine uyarak, kılığıma kıyafetime 'çekidüzen' vermeye çıktık. Giydiriliyordum baştan aşağı. Ve utanıyordum giyinirken. Son kez dolaştı terzâhtarın elleri üzerimde. Biraz yakamdan yukarı, biraz paltonun eteğinden aşağı çekti.

'Bak bakalım aynaya şimdi küçük bey!..'

Aynada bir mahluk duruyordu. Bu benim hiç tanımadığım biriydi. Bir küçük beydi. Hadımköy'deki arkadaşlar beni böyle görseler kim bilir nasıl alay ederler diye geçirdim içimden. İşte o anda ayakkabılarımı gördüm.

Sırıtıyorlardı.

Evet basbayağı sırıtıyorlardı. Onlar eskiydi. Onları taa Hadımköy'den, DELİKIR'la dolaştığımız tozlu çamurlu yollardan, derelerden tepelerden getirmiştim İstanbul'a. Postalla potin arası, bağlı mağlı, kalın kösele altlı ve yukarıdaki giysilere hiç uymayan ama içten, ama sıcak bir görünümleri vardı.

İşe yaradığını bilen bir güven içinde, yere sağlam basıyordu papuçlarım. Dost papuçlarım...

Bir kez daha baktım aynaya alıcı gözüyle. Her bir şeylerim tamamdı, yeniydi, pırıl pırıldı ama papuçlarımı, dost papuçlarım tüm o 'ye kürküm ye' olayına meydan okuyorlar ve ben bir türlü 'küçük bey' olamıyordum.

Papuçlarım başkaldırmışlardı.

İlerideki yaşantımda bu olay hep yinelendi durdu. Hiçbir zaman baştan aşağı giydiklerimin tümünü, aynı ölçüde yan yana getiremedim.

Hoş tam anlamı ile istemedim de galiba! (...) Örneğin Füsun'la evlenirken takım elbisem olmadığından bizim İlhan Daner'in elbisesi ile nikah masasına oturmuş, İlhan da başka giysisi olmadığı için düğünüme gelememişti.

Yıllar sonra Londra'da John Woigth'tan Gece Yarısı Kovboyu'nu ve Lee Marwin'den Cat Balou'yu seyrederken, kendimi bir an için de olsa onların yerine koyuşum, işte bu anılarım yüzündendir.

John Woigth'un, New York'a gelişiyle benim İstanbul'a gelişim arasında hiçbir ayrım yoktu. Hele Cat Balou filminde Lee Marwin'in giyinişi, benim Tünel'deki... mağazasında giyinişime ne kadar benziyordu bile diyemeyeceğim çünkü, ya Lee Marwin... mağazasındaki çocuktu, yahut da Cat Balou'daki o sarhoş kovboy bendim.''

İSTANBUL ÖĞRENCİLERİNE MAHSUS
KİMLİK KARTI
1949 - 1950
ÖĞRENİM YILI
No.: 45221
Okulu: Güzel Sanatlar Akademisi
Sınıf, şube ve No.: I (O.Resim) 4206
Adı ve soyadı: Altan Akbulut
1949

Askerde...

"Erzincan'da Kabaktepe'deyiz. 7'nci piyade alayı 10'uncu bölüğü. Isı sıfırın altında 35 miydi 40 mıydı bilmiyorum ama iyice soğuktu işte. 135 kişilik bölükten okuyup yazma bilen iki kişi...

Onbaşı Adnan Ölçen'le Onbaşı Altan Erbulak... Adnan o dönemin (1950) Fenerbahçe Boks Takımı kaptanı ve 1500 metre Türkiye Balkan Şampiyonu.

Kader birliği etmişiz Adnan'la. (...)

- Matarayı al gel... Dışarda bir yüzümüzü yıkayalım. (...)

Ben önde Adnan arkada çıkıp o temiz ama korkunç soğuk havayı ciğerlerimize dolduruvermiştik...

- Vay be... Bugün sıfırın altında yüz derece filan galiba, demişti adnan. (...)

Adnan matarayı bana doğru eğmiş, ben de avuçlarımı yan yana yapıştırıp suyun dökülmesini beklemiştim Su mataranın ağzından çıkmış ama avuçlarıma dökülmemişti. Çat!.. Donmuştu su... Öyle... Birdenbire... Sanki akarmışçasına donmuştu...

Adnan matarayı fırlatmış ve bölük komutanlığı odasına doğru koşmuştu. Oysa ben ondan daha önce girmiştim bölük odasına.

1500 metre Balkan ve Türkiye rekortmeni Adnan Ölçen'den bir metre daha önde...

Korkmuştuk açıkçası...

- Ne oldu be?
- Bilmem lan... Dondu su!..
- Biz de donduk o halde.
- Ne donması lan... Biz öldük... Öldük herhalde.

Oysa bu olayın o yörede doğal karşılandığını, sıcak bir odadan çıkan suyun dışarda hemen donduğunu bilmiyorduk...

(...) Adnan'daki askerlik dolu günler, tüfek as, tüfek çıkart, yat, kalk, hazrol, rahat, tüfek omza... sesleri ile geçip gidiyor. Ama akşam olunca karanlıkla birlikte bir de hüzün çöküyordu düşüncelere. (...) Herkes alacağını yanına alıp üçer dörder memleketlileri ile köşelere çekiliyor. Sonra ikileşiyorlar ve sonunda tek başlarına kalıyorlardı. İnsanın kendi kendisiyle hesaplaşmasıydı bu..."

1963 yılına kadar evli kaldığı Altan Hanım ile kızları Altan (adı daha sonra Ayşe olarak değiştirildi).

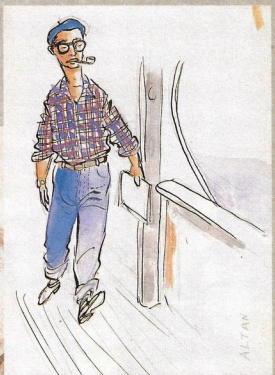

Altan Erbulak'ın Paris yıllarından bir suluboya çalışması ve otoportresi.

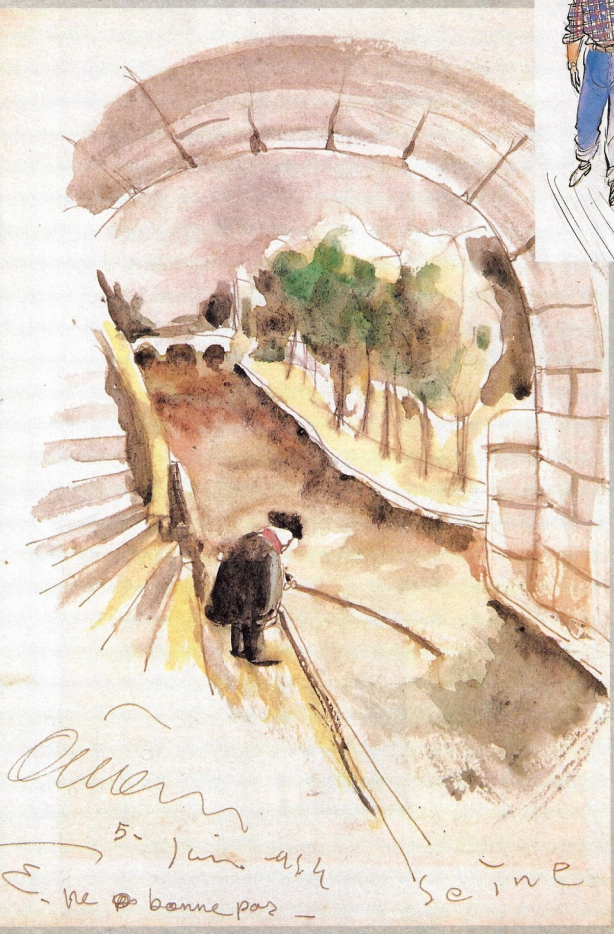

Avrupa'ya...

"İlk yurt dışına çıkışımı anımsıyorum şimdi. Sanki gökyüzüne çıkıyormuşcasına helecanlı ve yerinde duramayan bir garip kişiydim.
Yıl 1954'tü. Aylardan da mayıs'tı. 11 mayıs. İki kişi idik. Naim Tirali ile ben. Bir de arabamız vardı: Citroen... (...) Karadan gidersek o araba bizi götürüp getirmez korkusu ile gemiyle Marsilya'ya çıkıp Avrupayı oradan fethetmeye karar vermiştik."
"Dedim ya yirmidört yaşındaydım. Paristeydim ve önce kadınlara kızlara baktım şaşkınlıkla. Gece yarısını bir hayli geçtiğimiz saatlerde bir genç kızın elindeki çantasını sallaya sallaya tek başına evine döndüğünü gördüm de onun bu korkusuzluğu, cesareti önünde hürmetle ürperdim. (...) Sonra öpüşenleri gördüm 'metro'da. Sevişenleri gördüm köprülerde, parklarda. Alışmadıklarıma çaktırmadan bakmanın acısını otelime döndüğümde boynumdaki ağrıdan anlıyordum."

Altan Erbulak ilk karikatür sergisini Maya Sanat Galerisi'nde açmıştı. Fotoğrafta Altan Erbulak'ın yanındaki kadın, galerinin yöneticisi Adalet Cimcoz'dur.

ALTAN'ın SERGİSİ

Karikatüre dair...

"Her sabah Cumhuriyet gazetesi geliyor eve. Cemal Nadir'in sağ alt köşedeki karikatürü bir onur madalyası gibi birinci sayfayı süslüyor. Köşedeki bir saygı ile yutuyorum çizgileri. Ve bazen saatlerce onun çizdiği bir adamın küçük parmağına, parmağındaki yüzüğe bakılıyor gözlerim. Bakıyor... Bakıyorum. Değil onun çizdiği adamları, karikatürünün çerçevesini bile çizmeme olanak yok!.. Bunu biliyor, hissediyor, kendi kendimi yiyorum ama çevreme belli etmiyorum.

- Götür lan... Göster Babıali'de birilerine. Bakarsın sanattan anlayan birileri çıkar. Çıkar da bakarsın ünlü olursun..." Biz de onur duyarız seninle. Kabarırız.

- Yok be oğlum... Adamlar köşebaşlarını tutmuşlar!... Beni sokarlar mı hiç aralarına...

Savıma kendim bile inanmıyorum.

Ama öyle olmasını... Beni kıskanmalarını istiyorum."

Akbaba

— Neden kahlende bu kadar çok doktor var?
— Tedaviye muhtaç işlerimizin çokluğundan!

Yeni Sabah
HATIRASI
CAFER

Altan Erbulak karikatür yaşamına 1943 yılında Akbaba dergisinde başlamıştı. Sağda onun bu dergiye yaptığı kapak çalışmalarından biri görülüyor. Solda ise uzun bir dönem sürdürdüğü "Cafer ile Hürmüz" çizgi romanının tipleri yer almakta.

Altan Erbulak 1959 yılında Medrano Sirki'nde palyaçoluk yaparken boş zamanlarında desen çizmeyi sürdürüyordu.

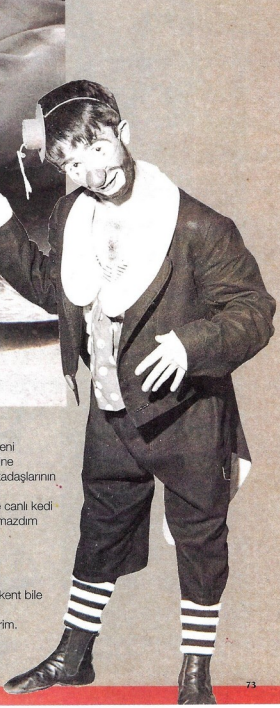

Medrano Sirki'nde...

"Madam Hella sirkin patronuydu. *Yeni Sabah* gazetesi, Teoman Orberk eşliğinde gönderdi beni Medrano'ya. Bir hafta palyaçoluk yaptım. Bu bir hafta bir yana, tüm yaşantım bir yana. Öylesine etkilendim sirkten. 'Sirk bambaşka bir dünya'dır. Trapeze çıkan assolist oyuncu bile diğer arkadaşlarının giysilerini ütüler bilir misin? (...)

Ben sabahları aslanlara kocaman çatalların ucuna takılmış eşek kafaları verirdim. Sahi bir doe canlı kedi getirirdi çocuklar. Sirk müdüriyeti kedi başına on lira ödeme yapardı. Pek tabii ben kedileri atmazdım aslanların kafesine. Hayvanları severim, bildiğin gibi. (...)

Sirk'te hiçbir iş, dışardan sanıldığı gibi eğlenceli ve kolay değildir.

Sonra cüce palyaço arkadaşım vardı. Birlikte çıkıyorduk sahneye, ramp ışıklarına.

(...)

- Ben dünyanın her yerine gittim. Aklına gelebilecek her yerine. Ama gezip gördüğüm bir tek kent bile yoktur koca dünyada.

Ben buranın malıyım, sirkin. Anı yazarım. Günlük tutarım. Olsa olsa çadırın yakın çevresini bilirim. Başkaca yaşam biçimine gereksinmem yok. Ben sirkte ölmek isterim. Anlıyor musun Altan?

- Anlıyorum, çünkü benim de bu denli sevdiğim gazeteciliğim ve tiyatroculuğum var."

Altan Erbulak 1950'li yılların sonlarında bir dizi filmde canlandırdığı Çitlenbik rolüyle büyük bir ün kazanmıştı.

Yeşilçam'da...

"(...) Ve bu işten de para kazanayım diye bazı işler yapıyorum. Bunların içinde özellikle mesela radyo reklamcılığı, yahut geçen yıllarda yaptığım sinema oyunculuğu var. Bunları itiraf edeyim ki pek isteyerek yapmıyorum. Çünkü hem benim için çok büyük yorgunluk oluyor, hem de yaptığım işin iyi olduğuna inanmıyorum."

"Sinemacılıktan kaçışımın en büyük sebebi: Terlik imalathanesi gibi oluşu bizim sinema endüstrisinin. Sinemaya yıllarımı verdiğim için bunu rahatlıkla söyleyebilirim. Olmayan senaryolar, olmayan rejisörler, olmayan kameramanlarla yıllarca çalıştım. Bunlar şimdi sinema dünyasını, özellikle Yeşilçam'ı kızdıracak ama Türk sinemasının hiçbir şekilde ilerleyememesinin sebeplerinin en önemlisi 'terlik imalatçılığı' yapmalarından dolayı geliyor.

(...) Ama maalesef bizimkiler yabancı meslektaşlarının seviyesine hiçbir şekilde ulaşamadılar. Ulaşamadıkların yabancı filmler geldiğinde onları izlediğimiz zaman görüyoruz. Onun için sinemadan kaçtım. Çünkü sinema insana hiçbir şey vermiyor. Kaçmak zorunda kaldım. Bir de işin maddi yönü var. Türk sinemasında beş-altı isim dışında öbür isimlerin çok az para aldıklarını, hatta hiç alamadıkların biliyorum."

Otoportre çizmeyi seven Altan Erbulak'ın Akbaba döneminden bir deseni ve 1981 yılında eşi ve çocuğuyla kendini çizdiği bir çalışması.

Altan Erbulak'ın yaptığı çeşitli afiş çalışmaları. Bunlardan sadece "Hepimiz Paris'te" adlı oyunda rol almamıştı.

Tiyatro'da...

"Biliyorsunuz bir de benim tiyatroculuğum var üzerinize afiyet. Bu maalesef tedavisi olmayan 'kendini gösterme hastalığına' yakalanalı onbeş yıl oluyor. Amatör mamatör derken, kaptırıverdik kendimizi. Sakın bundan şık¬yetçiyim sanmayın beni. Gazetedeki yorgunluğumu tiyatroda unutuyor, tiyatrodaki terimi gazetede kuruturken dinleniyorum. (...)

Tiyatro bir başka âlemdir. Bir başka dünya. Siz gelir koltuklarınıza oturur, oyunu seyreder gidersiniz. Duyduklarınız sadece oyunun lafları, müziği, efektidir. Gördükleriniz ise dekorlar, bir de kendini Napolyon, doktor, general veya kontes sanan oyuncularıdır.

Görmediğiniz, hatta görseniz de inananamayacağınız bir tarafı vardır tiyatronun. Sahne arkası.

Biz oyuncular sahne arkasına 'kulis' deriz. Tiyatroyu bir başka âlem, ir başka dünya yapan yer burasıdır işte. Eğer 'kulis' olmasa, hiçbir babayiğit tiyatroculuğa iki günden fazla dayanamazdı inanın. (...) İşta o zaman 'kulis' ekmek gibi, su gibi yetişir imdadımıza. Yaşadığımızı anlarız. Hani 'tiyatronun bir havası vardır' derler ya, bizim için hava 'kulis'tir. Nefes aldığımızı anlarız."

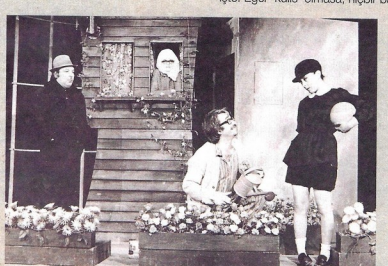

Altan Erbulak, Dormen Tiyatrosu'nun onuncu yıl kutlamalarında dağıtılan ve Vakko tarafından üretilen bir mendilin desenini çizmişti (üstte). Çevre Tiyatrosu'nda "Deli Deli Tepeli" oyununda Mete İnselel, Nevra Serezli ve Füsun Erbulak'la birlikte.

Füsun Erbulak paha biçilmez votka şişelerini anlatıyor: "Üç şişeye sığdırmış şanki ikili öykümüzü"... İlkinin tarihi 1963, ikincisinin 1976; doğum gününde kocaman bir sepetin içinden çıkmış. Üçüncü şişeyi ise 1984 yılında yapmış.

Füsun ve Altan Erbulak, yaşamlarının 26 yılını tutkulu bir bağlılıkla paylaştılar.

1987-88 sezonunda rol aldığı son oyun olan "Dünyalar"da soyunma odasından bir hatıra fotoğrafı.

Ardından...

"(...) Herkese, en çok da seni kıranlara, incitenlere gösterdiğin sonsuz hoşgörü, anlayıp kaldı. Sevgiler, sevgililer, kanı, çocukların, dostluklar, güzellikler kaldı. Kalemler, fırçalar, bilgisayarlar, telsizler kaldı. Seyircilerden gelen telgraflar, adına koyacağımız ödül, kuklan, palyaço kılıkların kaldı..."

Ali Poyrazoğlu, "Güle Güle Moruk", Cumhuriyet, Pazar Eki, 22 Mayıs 1988

Bir TV programında yaptığı vantrilog numarası için, Fatoş Oyuncakları tarafından üretilen Altan Erbulak kuklası.

TÜRKİYE'NİN 20. YÜZYILDA DOĞAN TEK SANAYİ KENTİ

Bir Cumhuriyet ütopyası: Karabük

Robert Owen geçtiğimiz yüzyılda, İngiltere'de bir fabrikadan yola çıkarak yepyeni bir kent yaratmıştı: New Lanark. Tarihe ilk sosyalist deneme olarak geçen bu uygulama aynı zamanda bir ütopyaydı. Owen'dan sonra kapitalist ekonomi şartlarında kimse böyle bir atılımda bulunmadı. Ta ki, TC yeni bir demir-çelik tesisi kurmaya karar verene kadar. 1937'de temeli atılan Karabük Demir-Çelik Fabrikaları'nın yaşam öyküsü bir 20. yüzyıl devlet ütopyasının gerçekleşme ve yıkılma öyküsüdür.

Yazı ve fotoğraflar: Rifat Dedeoğlu

Aslen Safranboluluyum. Ama 1949 senesinde Karabük'te doğdum, orada büyüdüm ve ilkokula gittim. Hoş aslında pek bir şey fark etmiyor. İkisinin arası on kilometre zaten. Kimine göre Karabüklüyüm, kimine de Safranbolulu. Bu, karşımdakine kendimi nasıl tanıtmak istediğime bağlı. Eğer köklerine bağlı, hafif tutucu bir imaj peşindeysem Safranbolulu olduğumu peşinen belirtiyorum. Yok, çağdaş ve kentli bir izlenim bırakmam gerekiyorsa da Karabüklü.

Ömrümün ilk on senesinin hemen tümünü Karabük'te geçirdim. Babam, o yıllarda Karabük'te özel sektöre ait ilk demir haddehanesini kurmuştu. Anne tarafından dedem ise fabrika kurulduktan sonra Bartın'daki iş düzenini ve ailesini buraya taşımış, nalburluk yapıyordu. Baba tarafından dedem ise Safranbolu'daki işlerini sürdürürken Karabük'ten de bolca arazi satın almıştı. Kısacası ailemde herkes bu gencecik kentte birer 'müteşebbis'ti. Şimdi doğum tarihimden biraz gerilere götüreyim sizi.

"İlk Türk demiri" yüksek fırından aktığında Karabük sevince boğulmuştu. O günün anısına ilk demir eriyiğinden bir plaka dökülmüştü. Plaka şimdi Yenişehir'de, Demir-Çelik Müzesi'nde.

Karabük 1930'ların başlarında bir köy bile değilmiş. 13 hanesiyle Safranbolu'nun Öğlebeli Köyü'ne bağlı öylesine bir yerleşim yanı; muhtarı bile yok! Etrafı da bataklıkmış. 1930'lar aynı zamanda Cumhuriyetin devlet eliyle sanayi hamlesinin en yoğun dönemi. Yani ülkenin "çelik ağlarla bir baştan ötekine" örüldüğü yıllar. Demir çelik de o senelerin, özellikle de II. Dünya Harbinin hemen öncesinin en önemli stratejik malzemesi. Türkiye, çıkacak bir dünya harbinde nasıl çelik temin edebileceğini kara kara düşünüyor tabii. Sonunda acilen bir fabrikanın kurulmasına karar veriliyor. Karardan sonra iş yer seçimine geliyor. Cevher Sivas'ta, kömür ise Zonguldak'ta. Arada demiryolu bağlantısı da var. Harp tehlikesi kapıda; dolayısıyla koruması

Yüksek fırın bugün de hemen hemen kurulduğu yıllardaki teknolojiyle çalışıyor.
İlk ürününü verdiğinde devletin malı olan fırın artık özel sektörde.

Karabük'e 50'li yıllara kadar karayoluyla çok zor ulaşılıyordu. Şimdi Karabük'e İstanbul ya da Ankara'dan TEM yoluyla çok rahat gidilebiliyor. TEM üzerindeki Gerede'den Karabük bir saat.

kolay bir yer olması gerekiyor. Tüm bunlar Karabük'ü işaretliyor harita üzerinde.

Fabrikanın temel atılış tarihi 3 Nisan 1937. Açılışı ise 6 Haziran 1939. Yani iki yılda bitirmişler. Yapanlar da İngilizler. Çalışanlardan ikisinin mezarı hâlâ Yenişehir semtinin arka yamaçlarında. Birisinin mezartaşı yerine hadde merdanesi kullanmışlar. Hep merak etmiştim. Uzun bir müddet Karabük'te kalan İngilizler kilise olarak nereyi kullandılar diye. Öyle ya, iki cenazeye dini bir tören yapıldı herhalde... Araştırdım, bilene rastlamadım. Ben kendimi bildiğimde İngilizler kalmamıştı artık. Birkaç Alman mühendis olduğunu, giderlerken babama bıraktıkları Irish Setter cinsi köpekten hatırlıyorum. Bir de dolabım var hâlâ kullandığım. Dedem giderlerken İngilizler'den almış. 1944 yılında fabrikada çalışanların sayısı 3812 kişiyi bulmuş. Fabrikanın tuttuğu istatistiğe göre, bunca yeni Karabüklü'nün 58'i Trakyalı, 453'ü Egeli, 160'ı Doğu Anadolulu, 706'sı Orta Anadolulu, 2346'sı Doğu Karadenizli, 62'si Akdenizlidir. Kısaca tam bir Anadolu mozayiği. Çıkısını alan, her bir yandan düşmüş Karabük'ün yollarına. Hepsi de köy kökenli elbet.

1950'ler: Yeni kent, Yenişehir

Karabük'te köyün kente, köylünün de kentliye dönüşümü 50'li yıllara

Atatürk döneminde planlanan tesislerin temel atma törenine Atatürk maalesef katılamamıştı. Tören İsmet İnönü'ye kısmet olmuştu. İsmet Paşa, tesisin çalışmasını sürekli izledi. Fotoğraf 1949'da Paşa'nın Karabük'ü daha sonraki bir ziyaretinde çekilmişti.

yeşildir. Kendine ait fidanlığı ve bakım ünitesi sayesinde baharla beraber bir İngiliz parkını andırır. Yazın, tüm çalışanların fabrikanın Amasra'daki tesislerinde 15 gün tatil hakkı vardır.

Vadinin öteki yakasında ise biz otururduk. Bizim semtin adı Kayabaşı'ydı. Dedem, zamanında bir hayli arazi kapatmıştı burada. Yenişehir'le tam aynı seviyede, karşı karşıya dururdu evimiz. Babam 1954'te yapmıştı bu villayı. Kocamandı. Altı odası, iki salonu olan villamızın bahçesi de kocamandı. Babam fabrika çalışanı olmadığı ve Yenişehir'de oturamayacağı için, Yenişehir'e nazire olsun diye yapmıştı herhalde. Yenişehir gibi yemyeşil yaptı bahçemizi, havuz yapmayı da ihmal etmedi. Arkamızdaki dedeme ait arsayı da iki kale dikip futbol sahası ilan etti. Yazları da, fabrikanın kampının hemen ötesinde bir ev kiraladı. Babamın Yenişehir'e naziresi bununla da kalmayıp 1961'de hem yazlık hem de kışlık sinema yapana kadar sürdü. Ne de olsa babam "hür teşebbüs"tü.

Karabük Demir-Çelik ilk kuruluşunda Sümerbank'a bağlı bir kamu kuruluşuydu. Demir-Çelik giderek bağımsız ve dev bir devlet kurumu haline geldi.

denk düşer; yani benim çocukluk yıllarıma. Karabük iki nehir ve iki vadinin kesiştiği bir konumda yer alır. Vadi açılışları dışında dört bir yanı dağlıktır. Safranbolu yönünden gelen Araç Çayı ve Eskipazar yönünden gelen Soğanlı Çayı kentin ortasında birleşir ve Filyos Çayı olup Zonguldak'a doğru akar gider. Fabrika Soğanlı Çayı üzerinde kuruludur. Filyos'un kıyıları ve paralelindeki trenyolu, şehrin fabrika dışı ticaret merkezidir. Kuzey yönünde yükselen yamacın yarı yerindeki düzlükte Yenişehir semti yer alır. Yenişehir, Robert Owen'ın rüyasıdır adeta. İngilizler'in tasarımıdır. Çalışan ve çalışacak işçi, memur ve mühendislerin tüm ihtiyaçları değil, tüm refahı düşünülmüştür. Semtte, tüm çalışanlara yetecek kadar ev bulunduğu gibi, kendilerine mahsus yazlık, kışlık sinemaları, tam teşekküllü hastanesi, olimpik yüzme havuzu, kapalı tribünlü, İngiliz çimi kaplı futbol sahası, memurlar, mühendisler ve işçilere ait sosyal tesisler, ilkokul, ortaokul ve lise de vardır. Yenişehir aynı zamanda yem-

Kayabaşı, Yenişehir'in devletçiliğine karşın, alabildiğine hür teşebbüsçüydü. Yanıbaşı-

Bir demir çelik tesisinin kurulmasına karar verildiğinde Karabük bir köy bile değildi. Ancak Zonguldak-Sivas demiryolu üzerinde bulunan bu istasyon, tesisin burada kurulması için en büyük nedendi.

mızda babamın ortağı Şeref Sürmen'in evi ve bahçesi yer alıyordu. Eşrafa ait evler Sürmenler'den aşağı sıralanıyordu. Arkalarında ise Karabük'e, fabrikada iş bulmadan gelmiş, özel sektörde çalışan insanların barın-

Hakan Akçağlu arşivi

Eski bir kartpostalda Amasra.

Ali Dedeoğlu, yani babam. Karabük'ün ilk müteşebbislerindendi. Bakkallıkla başladığı ticaret yaşamını, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle haddecilikle sürdürdü.

dikları evler. Ama hiçbiri gecekondu konumunda değildi.

Pat-pat ve deri yelek

Karabük'ün nüfusu 1950'lerde 40,000'i geçmiş, fabrika dışında canlı bir ticari yaşama kavuşmuştu. Haddecilik Türkiye'de sadece Karabük'te vardı o yıllarda. Haddeciliğin ne olduğunu bilmeyenler için kısa bir açıklama yapmam gerek: Fabrikadan alınan ve kütük diye bilinen yarı mamul demiri incelterek çeşitli çaplarda inşaat demiri yapmaya deniyordu. Haddecilerin yanısıra bir de demir tüccarları ve nakliyeciler çok güzel paralar kazanmaya başlamıştı o yıllarda. Kentte artık her bankanın şubesi bulunuyordu.

İşçi sınıfı da bir açıdan zengindi. Kira ve yakıt parası hemen hiç ödemiyor, vardiya servisleri Karabük ve civarının en ücra köşesine kadar gidiyor, sağlıklı besleniyor ve maaşını zaruri giderlerine harcamıyordu. Kentin dükkânları envai çeşit mal doluydu. Oy sandıklarından ise silme Demokrat Parti çıkıyordu.

İşçinin o dönemde statü sembolü bir 'pat pat' ve deri yelekti. Pat pat, Demir-Çelik tabiriyle motosiklet demekti. 1950'lerde Karabük'te motosiklet demek, bugünün arabası demekti. Deri yelek -ceket değil- ise pat pata yakışırdı. Pat-pat/deri yelek kombinasyonunun sembolü ise Kınacı idi. Asıl ismini kimse kullanmadığından hiçbir zaman bilemedim.

Sosyal hayat

Karabük'ün kendine göre bir sosyetesi de vardı artık. Sosyetenin başı elbette Demir-Çelik Fabrikası genel müdürleriydi. Yüzlerce mühendis ve üst düzey devlet memuru ile ailelerinin 'in' yeri Yenişehir'deki Mühendisler Kulübü'ydü. Mimar olan dayım ve yine mimar olan eşi de bu arada fabrikada çalışmaya başlamış, kulübün hemen yanında bir eve yerleşmişlerdi. Onlarla oturmaya başlayan anne tarafı, dedem kulübe bezik oynamaya giderken beni de götürürdü bazen. İngilizler'den kalma altı cepli bilardoyu ömrümde ilk kez orda gördüm ben. Sanırım bu masalardan o dönemde bir Karabük'te bir de İstanbul'da varmış. Cumartesi akşamları sosyete burada toplanırdı. Bir dönemin ünlü Kanat Gür Orkestrası burada çalardı. Ankara ve İstanbul'un ünlü ses sanatçıları dönem dönem konser vermeye gelirlerdi. Bu dönem ve 60'larda, Zeki Müren hariç, alaturka müzikte olsun, alafrangada olsun gelmeyen sanatçı kalmadı Karabük'e. Yılbaşı ve Cumhuriyet balolarına gidebilmek ise tam bir ayrıcalıktı.

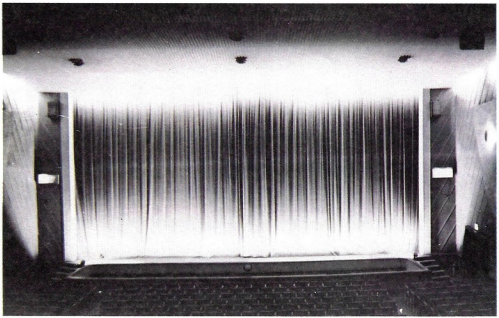

Site Sineması 1961'de yapıldığında Türkiye'nin sayılı sinemalarından biriydi. O yıllarda Karabük'ün sosyal yaşamında önemli bir yeri vardı.

Yenişehir'deki Mühendisler Kulübü özellikle 1960'larda Türkiye'nin sayılı kültür ve eğlence merkezlerinden biriydi. Defileden çok az söz edildiği dönemlerde Mühendisler Kulübünde mankenler pek eksik olmazdı. Bu defileyi izlemek için annem Gülsüm ve anneannem Hacer İstanbul'dan kıyafet ısmarlamışlardı.

Sosyetenin bir odak noktası da Yenişehir sinemasıydı. Müteahhitliğini babam yapmıştı. Mimarı ise Münci Bey'di. Soyadlarını şimdi hatırlayamıyorum ama Münci Bey ve eşi Münire Hanım da sosyetenin gözde isimlerindendi. Sinema 1955 senesinde açıldığında, 'Türkiye'nin en iyi sineması' denmişti. Koltuklarını bile babamın İstanbul'dan getirttiği ustalar yapmıştı. Fuayesinde nefis bir şelale bulunuyordu. Sahnesi ise döner sahneydi. Şimdi kapalı, inanır mısınız? O dönem yer bulmak zordu. Akustiği için Muhsin Ertuğrul'a danışıldığı da rivayet edilmişti bir dönem. Ben ilk senfoni konserimi bu sinemada dinledim, ilk tiyatromu burada seyrettim. Yanlış anımsamıyorsam 'Salıncakta İki Kişi' idi, Kenterler'in.

Sosyete yaz gelince Amasra kampına taşınırdı. Yaz başında kimin hangi tarihlerde geleceği belirlenir, ben de en keyifli grubun ne zaman geleceğini anlamak için heyecanla listeleri beklerdim. Amasra'nın sosyal yaşamı da, Karabük gibi Demir-Çelik insanıyla vardı. Yüzer trampleni ilk kez burada gördüm. Deniz bisikletini de... Yemekhane binasının üst terası eğlence yeriydi. Ankaralı opera sanatçıları da gelirdi dinlenmeye... İlk operamı ben Amasra'da seyrettim. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasından bir kemancı dost edinmiştik: Adnan Sezer. Ailecek görüşür, yazları Amasra'da buluşurduk. O ve dostları bize ve Amasralılar'a nefis geceler yaşattı. Senelerdir haberimiz yok; ne oldular, ne ettiler. Tüm ailenin kulakları çınlasın.

Ütopyanın sonu

1960'lar Karabük için bir değişim noktası oldu. 27 Mayıs İhtilali sonrası fabrikadan kütük tahsisatı kesilen babam, haddeciliği bıraktı, sinemacılığa başladı. Yenişehir Sineması'nı kısa kanırcasına, büyük bir para harcayarak dönemine ve İstanbul'a göre lüks bir sinema yaptı. Site Sineması, yazlığıyla beraber Karabük'ün yeni eğlence merkezi olmuştu. 1961- 1966 seneleri arası Karabük artık Türkiye'nin sayılı eğlence merkezlerinden biri olmuştu. Her iki sinema da büyük bir rekabete girmişler, sonuçta tiyatrolar, konserler gırla gitmeye başlamıştı. Site Sineması'nın yazlık kısmında bulunan yan te-

Mühendisler Kulübünde düzenlenen yılbaşı geceleri ve Cumhuriyet Bayramı baloları Karabük'te senenin olayı olurdu. Kulübün barı ise en sıcak sohbetlerin mekânıydı.

Ulusal Mimari Dönemi'nin eserlerinden Karabük Garı hâlâ duruyor. Başyapıt olmasa da Karabük'te Demir-Çelik tesislerinden sonra Cumhuriyet heyecanının bir abidesi.

Ayşe, Fatma, Zeynep. Böyleydi yüksek fırınların isimleri. Cumhuriyetçilerin heyecanı bugünkü milliyetçilerden daha fazlaydı elbet. Fırınlara isim verirken bir devrimci romansıyla onlara kadın isimleri vermiş, hamasetten kaçınmışlardı.

Kok fırınında, Zonguldak'ın kömürü önce pişer, sonra da suyla soğutulur. Soğutulurken çıkan buhar bir sütun halinde gökyüzüne vurur. Karabük'ün ütopyasının simgelerinden biri de işte bu sütundur.

rasa masalar kurulmuş, içki servisi bile yapılıyordu.

Bu dönem aynı zamanda Karabük'ün ütopik yapısının bitiş sürecinin de başlangıcıydı. 1960'da Ereğli Demir-Çelik, 1970'de de İskenderun Demir-Çelik fabrikalarının açılmasıyla Karabük önemli bir teknokrat ve bürokrat kaybına uğramış, Karabük'ü Karabük yapan insanların önemli bir bölümü buralara kaymıştır. Giderek palazlanan özel sektör ise İstanbul yolunu aşındırmaya ve keyfi İstanbul'da aramaya başlamıştır. Ailemin İstanbul'a taşınması da zaten 1967 senesinde olmuştur.

1970'lerde, giderek sarardı soldu Karabük'ün sosyal yaşamı... Allah selamet versin, yanılmıyorsam I. Milliyetçi Cephe

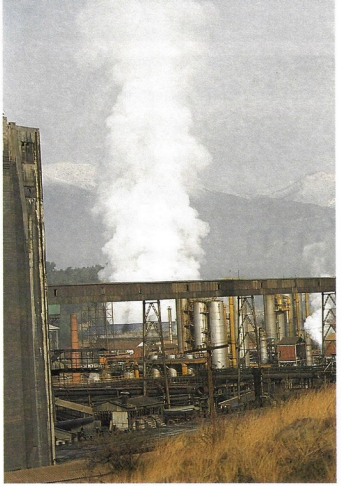

yerinden iyice oynamıştı.

Karabük 1980'lerde bir ütopya olmaktan tamamen çıktı. Yönetici, işçi, tüccar ve küçük esnafın birarada yaratıp yaşattığı sosyo-kültürel ortam yerini partizanların yönettiği, fabrikada çalışan insanların sorunlarıyla başbaşa kaldığı kirli bir işçi kentine bırakmıştı. Devletin bir dönemler medarı iftiharı olan Karabük, artık hükümetlerin sırtında bir kambur görülür olmuştu. Hiç yatırım yapılmıyor, Demir-Çelik de giderek artan zararların ağırlığı altında gacırdıyordu. Sonunda olan oldu. Cumhuriyetin koca tesisi, devletçiliğin büyük ütopyası, dört beş yıl önce kendi çalışanına satıldı. Yenişehir'in bir kısmı bir üniversiteye devredildi. Geri kalan kısmına, Karabük il olduktan sonra devlet eşhası yerleşti. Sosyal tesisler lüks kahvehane seviyesine geriletildi. Babamın onca özenip yaptığı Site Sineması artık koca bir market. Büyüdüğüm koca villanın yerini zaten yıllar önce dev apartmanlar almıştı. Koca Yenişehir sineması ise kapalı.

Cumhuriyetin ütopyasının perdesi galiba hiç açılmayacak şekilde indi. Yazık...

hükümeti döneminde atanan Selamet Partili bir genel müdür (ismi malum ama zikri gereksiz) sosyal tesislerde içkiyi yasaklamıştı. İktidar ömrü uzasaydı daha kimbilir neler becerecekti. İsmi mahfuz genel müdürle beraber, Demir-Çelik fabrikası da dünyanın en kalabalık fabrikalarından biri haline geldi. 17.000 kişi dünyanın en pahalı çeliğini üretir olmuştu. Ne denir ki? Bunun adı da partizanlıktı işte. Dönüşü olmayan yola girilmişti artık: Çivi

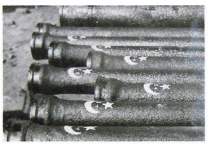

II. Dünya Harbi'nde Avrupa'da demir çelik üretimi neredeyse tamamen durmuştu. Karabük ise tam kapasite üretiyordu. Pik boru siparişi geldi Avrupa'dan. Bu da büyük bir heyecan yarattı Karabük'de. Sanayi mamulu ihraç edilecekti Avrupa'ya. 'Alameti farika' gerekiyordu ihracat için. Demir-Çelik'in böyle bir amblemi yoktu. Boruların ucuna alelacele ve gururla ayyıldız vuruldu 'alameti farika' olarak...

Bir ütopyanın sonu. İşçilere yapılan 'terraced house' diye bilinen İngiliz tipi evler, ev sorunu yaşanan ülkemizde bomboş duruyor.

Hıdrellez: "Eski dünya"nın bahar bayramı

Fatma Eye, "Hıdrellezde piknik", tuval üzerine yağlıboya.

M. Sabri Koz

Eski dünyanın büyük bir bölümünde, kendisi bilinen ama başı bilinmeyen dönemlerden beri bahanın gelişi ve yaza ilk adımların atılması, günleri biraz değişik de olsa, birtakım törenlerle kutlanmıştır. Bu bahar ya da yaz başı bayramları, her dönemin geçerli inanç sistemi içerisinde -çok tanrılı eski dinlerden tek tanrılı dinlere kadar- az çok biçimi, özelliği, hikâyesi ve coğrafyası Asya içlerini, Kafkasya ve İran'ı, Anadolu'yu, Balkanlar'ı, Kırım'ı, Mezopotamya'yı Filistin'i, Kuzey Afrika'yı kapsayacak biçimde değişerek var olmuştur.

Anadolu'da Selçuklular'dan beri kutlanmakta olduğu kabul edilen Hıdrellez, bu bahar bayramlarının Nevruzla birlikte günümüze kadar gelmiş örneklerinden biridir. Hıdrellez, "Hızır" ve "İlyas" sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Hızır ve İlyas, dinsel özellikleri olan iki kişidir. Kimdir Hızır, kimdir İlyas? İkisi de Tanrı'nın sevgili kullarıdır her şeyden önce. Hızır'ın yaşayıp yaşamadığı, peygamber mi veli mi olduğu İslam bilginlerince tartışılmıştır. İlyas ise bir peygamber olarak İsrailoğullarına gönderilmiş, kimliği İslâm kaynaklarınca da kabul görmüştür. Her ikisi için de Tevrat'tan Kur'an-ı Kerîm'e, tefsir kitaplarına uzanan dinî kaynaklar ve halk arasında anlatılan, kitaplara geçmiş, edebî eserlere yansımış hikâyeler var.

İlyas ile buluşurlar...

Eski Türk destanlarında, halk hikâyelerinde ve masallarında bir yardımcı, bir koruyucu, bir imdatçı olarak Hızır her zaman hâzır ve nâzırdır. Köroğlu, Manas, Alpamış, Dede Korkut, Battalnâme, Saltıknâme, Dânişmendnâme gibi metinlerlerle eski ve yeni savaşlara ilişkin söylenceler Hızır'ın yardım sahneleriyle doludur.

Bu hikâyelerden en ünlüsü ise Tanrı tarafından Hz. Musa'nın ondan daha bilge kişiye yani Hızır'a gönderilişidir. Hızır (ya da Hıdır), "yeşil, yeşil dal ve yeşilliği olan yer" anlamına gelen Arapça "el-Hadır" ya da "el-Ahdar" sözünün Türkçede aldığı biçimdir ve o nerede olursa olsun darda kalanlara yardım edecek, içene ölümsüzlük verdiğine inanılan "âb-ı hayat"tan (hayat suyu, bengisu) içtiği için dünya durdukça yaşayacaktır. Altında "boz" ya da "kır" atı ile dört bir yana yetişen Hızır, yılda bir kez kendisi gibi ölümsüz olan İlyas ile buluşur. Bu buluşmanın günü az çok farklılık göstermekle birlikte genel olarak bugünkü takvime göre 6 Mayıs olarak kabul edilmiştir. Yılı, "Hızır" ve "Kasım" olarak ikiye ayıran ve halk tarafından da be-

1976 yılında Kırklareli'nde Hıdrellez kutlamaları.

nimsendiği için yaygınlık kazanmış olan eski ve geleneksel bir takvime göre yılın ilk günüdür. Rûmî takvime göre 23 Nisan, bugün kullandığımız takvime göre 6 Mayıs Hızır günlerinin, yani yazın ilk günüdür. Rûmî takvime göre 26 Ekim ise (bugünkü 8 Kasım) Kasım günlerinin, yani kışın ilk günüdür.

bir küçük küp ya da kap içine özel eşyalar koyarak ertesi sabah teker teker çıkarıp mani ile talih bakmaya (bu törene mantıvar, mantıfar, martaval, bahtıvar gibi adlar verilir), 6 Mayıs günü herkesten önce kırlara doluşup Hızır'ın geçtiği yerlere yüzlerini sürmek için otlar üzerinde yuvarlanmaya, belki de günahlarından arınmak için yanmakta olan ateşin içinden geçmeye sevk eder.

Hıdrellez, bir bahar bayramı olarak yeşilliğin dünyayı eski bir inanca göre "gelin gibi" bezediği günlerde kutlanır. Türkler'in Orta Asya'dan beri kutladıkları bahar bayramı, Ortadoğu'nun eski inanç ve gelenekleriyle birleşip İslâmî bir kimlikle örtülerek, eski hikâyelerle beslenerek Hıdrellez olmuştur. Hıdrellez kutlamalarıyla ortaya çıkan üç değişmez doğallık eski Türk inançlarının izlerini de taşır. Türkler'in İslâm öncesi inançlarında var olan ve bugün de farklı biçimlerde varlıklarını koruyan su, yeşil ve ateş bu kutlamalarda ısrarla karşımıza çıkar.

Hızır inancındaki yeşillik Mayıs ayında coşan doğal güzelliklerle kendini belli ederken halkımızı da 5 Mayısı 6 Mayısa bağlayan gece gül dallarına dilek çıkınları bağlamaya, genç kızları

Hızır'ın dokunma ihtimali...

Hıdrellez, Hızır'ın günüdür, yani her inançtan insanımızın başka başka adlarla da olsa bayramıdır. İster Alevî ister sünnî olsun 6 Mayıs sabahı herkes akşamdan gül fidanına astığı dileğini, daha doğrusu Tanrıya Hızır aracılığıyla sunduğu dilekçeyi almaya koşar. Kimi çerden çöpten yaptığı evi, kimi çocuğu için istediği okulu simgeleyen resmi, kimi araba resmini,

1962 yılından bir fotoğraf: Hıdrellez ateşinin üzerinden atlayanlar.

Arsuz (İskenderun-Hatay) köyünde bir "Hızır Makamı"...

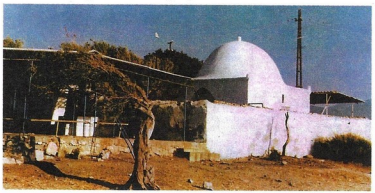

kimi bol para umut ettiği için kırmızı beze sardığı bozuk parayı, kimi eş ya da çocuk arzuladığı için eliyle yaptığı bebek ya da yetişkin insan figürünü kimseler görmeden yanına alır ve dileği gerçek oluncaya kadar uğur diye saklar. Çünkü ne de olsa bunlara Hızır'ın dokunmuş olması ihtimali vardır. Umut verir bunlar insanımıza...

Türkler'in Hızır'da bulduğu Tanrı vergisi olağanüstü gücü, çok eski inançların kalıntısı bile olsa İslâmî bir kimlikle zenginleştirmesi, folklor adını verdiğimiz bilimin kurallarıyla izah ediliyor. Eski, terk edilmiş ve unutulmuş gibi görünen inançlar yeni inanç sistemi içinde onun yapısıyla uyum sağlayarak devam ediyor.

Anadolu'nun ve Rumeli'nin büyüklü küçüklü pek çok şehir ve kasabasında Hızır'la ilgisi olduğuna inanılan yerler, makamlar vardır. Halk, çoğu tepelik olan bu yerlere "Hıdırlık" der; var olan ağacını korur, yeni ağaç diker, mezarlık yapar, ziyaret eder. Burada ya bir makam taşı ya da küçük bir türbe vardır. Halkımız, kurak mevsimlerde yağmur duası için, seferberlik günlerinde asker uğurlamak için, aynı zamanda bir dua yeri de olduğundan buraya mutlaka çıkar.

Anadolu'nun bir parçası olan Hatay'da yaşayan ve kendilerine Nusayrî de denilen Alevî vatandaşlarımızın yakın çevrelerinde bulunan çok sayıda Hızır makamına özel bir ilgi gösterdiklerini, buraları ziyaret edip koruduklarını batılı araştırmacıların eserlerinden öğreniyoruz. Günümüzde de bu makamlar küçük ve bakımlı türbeler halinde korunmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çekilmiş bu fotoğrafta kırda Hıdrellez kutlamalarında eğlenen İstanbullu Rumlar görülmekte.

Anadolu Alevîlerinin, Doğu Anadolu ve Azerbaycan Şîîlerinin Hızır'a bağlılığı, Şubat ortalarına rastlayan ve "Çile bitimi" denilen günlerde tuttukları üç günlük oruçla da kendini belli eder. Ardından kutlanan "Hızır Nebi" bayramı, Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da bugün de devam etmektedir.

Kubbeye değen Hızır eli...

İstanbul da inançların kaynaştığı bir dünya şehri olarak Hızır'ı pek çok bakışla bilir, tanır.

Bir 19. yüzyıl fotoğrafında Kâğıthane'de Hıdrellez eğlenceleri...

Fetihten sonra oluşan Ayasofya efsaneleri Evliya Çelebi üstadımızın kalemiyle bize kadar ulaşır da bu ulu yapının kubbesini oturtmak için Hızır'ın yardım ettiğine, Fatih Sultan Mehmed'in de kubbeye bunu ifade edecek bir altın top astırdığına inanılır. Sultan Ahmed, Atik Valide ve Atik Ali Paşa camileri de Hızır makamı bulunduğuna inanılan ibadethânelerdir.

Hıdrellez, her yerde olduğu gibi İstanbul'da da kıra çıkılarak kutlanırdı. İstanbul'da, bilhassa sayıları onu geçen Bektaşî tekkelerinde, bir başka bahar bayramı olan Nevruz için özel âyinler düzenlendiği de bilinliyor. Meşhur mesireler 6 Mayıs günü çayırlar üzerine öbek öbek yerleşmiş İstanbullular'la dolup taşardı.

Şehrin unutulmaz yazarı Ahmed Rasim'in bugünkü Haydarpaşa garının ve diğer demiryolu tesislerinin bulunduğu düzlükte yer alan çayırlıkta kutlanan Hıdrellez için yazdıklarını buralarda çayır filan görmeyen yeni sakinlerin nasıl karşıladıklarını bilmem ama Çayırbaşı durağına bu adın boşuna verilmediğini hatırlatırım yalnızca.

Anadolu Hıristiyanları da tıpkı Müslüman komşuları gibi Hıdrellez gününü dört gözle bekler. Rum'u da Ermeni'si de kendi inanç, dil ve gelenekleriyle kutlarlar Hıdrellezi. Rumlar için Aya Yorgi ya da Saint Georges adıyla kutlanan bir yortudur bu aynı zamanda. Ölüp dirilme sahneleriyle dikkati çeken Anadolu'nun seyirlik oyunlarında izleri yaşayan eski inançlar, Rum komşularımızda da bu azizin adıyla yaşar, tıpkı bizde Hızır ile yaşadığı gibi.

Anadolu Ermenileri'nin de buna benzer bir günleri olduğunu, hatta 6 Mayıs'ta onların da Türk ve Rum komşuları gibi çoluk çocuk kıra çıkıp "Vartavar" ya da "Vartivar" (Gül serpme bayramı, Vart=gül, var=serpme) düzenleyip "vicag" çektiklerini biliyoruz. Vartavar sözünün "mantıvar", "mantıfar" gibi sözlere ne kadar benzediğini söylemeye gerek yok. Vicag ise niyet demek ve Türkçe konuşan Ermeni komşularımızın vicag sırasında okudukları Türkçe ve Ermenice manilerle bizim kızların okuduğu maniler arasında hiç fark yok. Çünkü Ayşe nasıl bizim kızımız ise Mariya da Sırpuhi de bizim kızımız.

6 Mayıs, "eski dünya"nın bahar bayramıdır. Dünyanın bu adla anılan kesiminde insanları birbirine yaklaştıran, seviren ve ayrılıkları yok edecek ortaklıklar kuran Hıdrellez, çok eski uygarlıkların kültürel zenginliklerini ufak müdahalelerle yaşatan, koruyan güzel bir gelenektir. İnsana özgü, insanca bir gelenek...

Kaynaklar

Orhan Acıpayamlı, 'Türkiye'de Bahar Bayramı: Hıdrellez', *Antropoloji*, S. 8, Ankara, 1973-1974, s. 21-25.
Metin And, *Dionizos ve Anadolu Köylüsü*, Ankara,1962.
Ali Esat Bozyiğit, *Hıdrellez Yazıları Bibliyografyası (Deneme)*, Milî Kültür, S. 72, Mayıs 1990, s. 44-48 (Diğer kaynaklarda da zengin bibliyografya var.).
Abdulhalûk Çay, *Türk Ergenekon Bayramı Nevrûz*, Ankara, 1989.
Abdulhalûk Çay, *Hıdrellez: 'Kültür-Bahar Bayramı'*, Ankara, 1990.
Ahmet Yaşar Ocak, *Türk-İslâm İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Ankara, 1990 (2.bs.).

Fotoğraflar: Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

İzmir'de Hıdrellez bayramında, halk sahilleri doldurur ve "Hızır Dede"den muratta bulunur. 1965 yılında çekilen bu fotoğrafta Konak Meydanını dolduran kalabalık görülmekte.

1984 yılında Gülhane Parkı'nda Hıdrellez kutlamaları.

BİR GÖÇ VARLIK NEDENLERİ OLDU, BİR BAŞKA GÖÇLE YOK OLDULAR

İzmir'de aileevleri...

Selanik'ten İzmir'e göç eden yoksul Yahudiler, oda oda kiralanan aileevlerinde yaşarlardı. Artık böyle evler yok, ama edebiyat, o dönemi kâğıt üzerine zaptetti. Rızabey Aileevi'nin yazarı Tarık Dursun K. o günleri, o evleri anlatıyor.

Tarık Dursun K.

Çok eskidenmiş, evet. Ama ne kadar eskiden, sözgelişi? Diyelim, tramvaylar varken... Diyelim; Karşıyaka-Konak vapur iskelesi, meydandaki bodur cami ile saat kulesine her gün yüz yüze bakarken... Yanı sıra, yıkılmamış bir Sarı Kışla; yanmamış bir hükümet konağı varken...

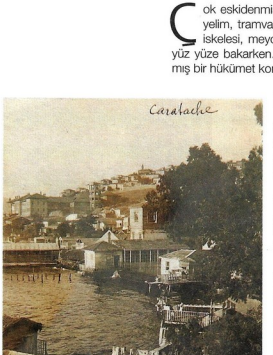

Sararmış eski bir kartpostalda Karataş'taki aileevleri ve sahilde "hususi deniz hamamları".

Başka, peki?

Meydanı küçük adımlarla dakikasında geçtiniz mi, Kemeraltı başlardı: Dar, basık fakat güleryüzlü, birbirlerine yıllar yılı omuz vermekten usanmamış dükkânları size karşıcı çıkardı.

O Ankara Palas, her zaman vardı ve biz kendimizi bildik bileli İzmir Palas'la birlikte kentin en iyi, en "kalınacak" otellerinin başında gelirdi.

Çardakların altında...

(Rüzgâr esiyor. Gecenin imbatı olabilir mi? Yazları çok geç saatlerde bir esinti, Manisa dağlarından koparak Sabuncu Beli'nin silsileli aralıklarından sıza sıza, Bornova ile Bayraklı'yı bir çırpıda atlayıp doğruca Karşıyaka'nın yolunu tutardı.

Düşünebiliyor musunuz Karşıyakalı olmanın yaz nimetini?

Alireis Mahallesinde, Yapıcıoğlu ve Yangın Yokuşunda, Namazgâh'ta ve Tilkilik'te, Altınpark'ta ve Mumcu Kahvesinde, Eşrefpaşa'da ve Mezarlıkbaşı'nda, Havra Sokağında ve Kestelli'nin kesişme noktasında... onlara tepeden bakan Kale ve onun çevresine toplanmış eski İzmir'deki hepsi de iki katlı Sakızevlerinin asma çardakları altında, yeni ve geceye karşı açmış iri yaseminlerle baygın kokulu hanımelleri önünde; rakılarını çok ağırdan yudumlayan, çizgili pijama pantolonlarının üstünde yalnızca atletleriyle oturan erkeklerin kıllı göğüslerinden terlerini soğutmayan bir esintidir bu ve ikindi imbatıyla asla kıyaslanamaz.)

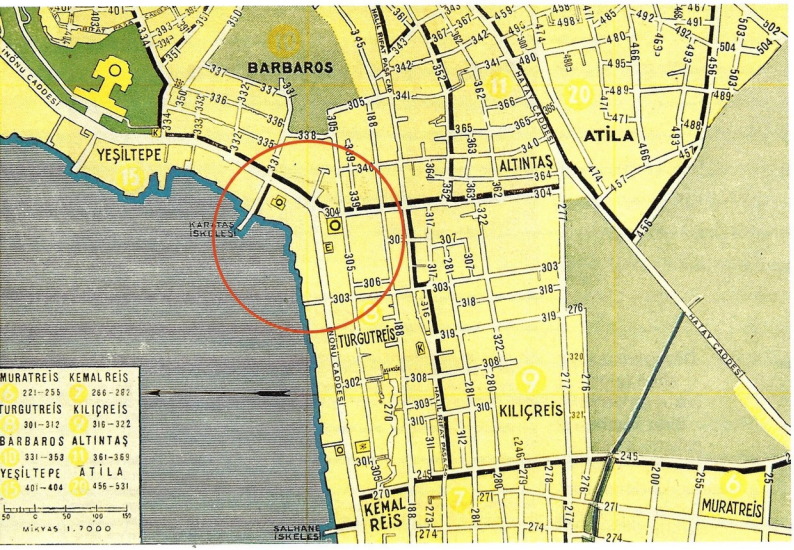

Üstteki haritada İzmir Şehri Rehberi'nin (1941) altı no'lu paftasında Karataş İskelesi ve çevresi görülmekte. Haritanın sol üst köşesindeki yeşil alan ise "Bahribaba Parkı"dır. Sağdaki fotoğrafta Asansör semtinden Karataş'ın görünüşü yeralmakta. 1940'lı yılların bir tanıtım broşüründen alınan fotoğrafı büyük olasılıkla Othmar Pferschy çekmiştir.

Ondokuzuncu yüzyıl sonuna ait bir kartpostalda Karataş'dan Göztepe'ye doğru bakış.

G. Akçura arşivi

Bahribaba, o bizim gurbete çıktığımız zamanların Bahribabası mı acaba? Bizim, kenti kesinkes terkedip giderken bıraktığımız Bahribaba, bu park mı?

(Ah, bizim deli gençliğimizin bakir aşkları! Biz, her gece Bahribaba'da sözde mehtaba çıkardık. Kuytu bir park sırasından kendimizi kandıra kandıra, ayın hangi kesirde olursa olsun Yamanlar dağlarının sırtlarından daha da köşelenmiş olarak ya da incecik bir hilal biçiminde ya da testekerlek ya kıpkırmızı ya çok beyaz doğması; bizi ilgilendirmezdi.

Deveçıkmaz, öyle ahım şahım bir yokuş da değildir. Biraz kamburca, pakettaşlı, iki yanı eski zaman evleriyle sıralı, kaldırımsızdır. Denize varmadan, yokuşun sonunu bir ucundan tramvay yolu keser.

Bahribaba Parkındaydık. O ve ben. O ve siz.

Kulaklarımız hiçbir şey için kirişte değildi. Önümüzden Konak-Güzelyalı tramvayları gelip geçerdi. Kimi yalnızca motordu, kimi vagonlu.

Bütün Bahribaba berduşları kendi yazgılarıyla başbaşaydılar. Açık, ev şarabıyla doldurulmuş şişeleri ellerinde, dünyanın gözlerinden ırak bir köşede, sırtlarını herhangi bir akasya ağacına dayamış, otururlar ve kimseye "muhatap" olmazlardı.

Tramvaylar parkı geçer, küçük bir kavis çizerek solunda kız lisesini gerisinde bırakıp sağına Halkevi'ni ve bir atlamalık aşamadaki ESHOT'u geçmeden de "Rızabey Ailevi"ni alırdı.)

Elleri her işe yatkındı

Ailevi, İzmir'e özgüdür derler. Ben de öyle bilirim. İzmir'e; bir söylentiye bakarsanız, Selanik göçü ile gelmiştir: Gerçek Yahudilerle, "dönme"lerle değil.

O göç kargaşası, İzmir'i derinden etkilemiştir. "Dönme"lerin göçü (ve "mübadele"yi) kabul edenlerin büyük bir çoğunluğu, zengin insanlardı. Selanik'ten, zengin ve köken olarak da soylu idiler. Onlardan önce İzmir'in "zade"leri hemen hemen yok denecek kadar azdılar.

Selanikliler geldiler ve İzmir'in "zade"leri onlarla artış gösterdi.

Ama göç, çok büyük bir dalgaydı. "Zade"lerin dışında kalanlar, eni konu bir toplam tutuyordu. Yoksul sınıfındandılar, ama, elleri her işe yatkındı. Çok hünerbazları dükkân açtı. Niteliksizleri; günlük nafakayı çıkarmanın yolunu muslukçulukta, bezzazlıkta [manifaturacı], eskicilikte buldular.

O yılların İzmir'i, gerçi İstanbul'dan sonra ikinci büyük kent olarak görülüyordu, fakat kendi gelenek ve göreneklerinin yağıyla kavrulan kentin sınırları; İnciraltı, Büyük Çiğli, Bornova ve Karabağlar'la çevriliydi. Menemen, Pınarbaşı, Narlıdere epeyi uzağındaydılar.

Ulaşım; tekerine tez, motoruna kuvvet, muavinine cingöz "kaptıkaçtı"larla yapılıyordu. Sabahına, gün doğumunu hemen geçe kalkar, kente gelir ve yolcusunun dönüşünü öğle sonrasına kadar sabırla beklerdi. Sonra göz aydınlığında gerisin geri dönerdi.

"Oturay"lar da öyleydi. Her sabah Basmane'den ya da Alsancak garından kalkar, dönüşlerini de karanlığa kavuşmadan yaparlardı.

Cumhuriyetin ilk yıllarından bir foto-kartta Bahribaba Parkı.

G. Akçura arşivi

Kent, yarım gündüz taşra insanıyla dolar; ikindi çöker çökmez, evli evine köylü köyüne dönmüş olurdu.

Bunlar, bunca taşra insanı, alışverişlerini yaparlar, yargıç karşısına çıkarlar ve göçtü, evden oddan ocaktan ayrılmak ve büyük kente gelip yerleşme diye olmaz düşlere bel bağlamazlardı hiç.

Çünkü İzmir yerlisine ancak yeterdi.
Bu koşullarda dışarılıklı insan ne yapacaktı, ne yapabilirdi, peki?

Aileevlerinin doğuşu, bu soruya yeterli ya da yetersiz bir karşılık amacını güder.

"Rızabey Aileevi"nin, romanı içindeki tanımı şudur:

...Allah gözlerini yeryüzüne çevirdi mi, ilkin Deveçıkmaz Yokuşunu görür. Deveçıkmaz, büyür büyür, kent kadar olur, sonra yine alabildiğine -hem de bu kez yırtınırcasına- büyür ve dünya kadar olur.

Deveçıkmaz, öyle ahım şahım bir yokuş da değildir. Biraz kambурca, pakettaşlı, ikli yanı eski zaman evleriyle sıralı, kaldırımsızdır. Denize varmadan, yokuşun sonunu bir ucundan tramvay yolu keser. Tramvay yolundan kurtulur kurtulmaz, denize yine çıkamaz. Geçkin, Osmanlıdan kalma yalılar, bir de Rızabey Aileevi önüne durur, geçit vermez.

Rızabey Aileevi, üç oda -tek katlı- bir yanda, üç oda öbür yanda, karşılıklı altı odadır.

Sahibinin adı Rıza idi de adı ondan mı "Rızabey Aileevi", bilinmiyor. Komşu evlerin çoğunda Rumlar'la Yahudiler oturur. Onlar da bilmezler.

Bakkal, balıkçı, kahve

Karataş'ın sonuna kadar ki evlerin sakinleri bu azınlıklar olduklarından, dünyaları yine kendi azınlıklarıyladır.

Türkler'le pek alışverişleri yoktur. Düşmüşleri, yoksulları sokulur Türkler'e. Günde kırk kere "ekşi limonlu" salatalık turşusu satan, kavrulmuş kavun karpuz çekirdeği satan, "sübye" satan Yahudiler uğrarlar Rızabey Aileevi'ne.

Yahudi çocukları, Rum çocukları; kopkoyu esmer, kirli Çingene çocuklarıyla birlikte kışın balık tutmaya, yazın da yüzmeye gelirler.

Eski bir İzmir kartpostalında Karataş sahili ve "hususi deniz hamamları".

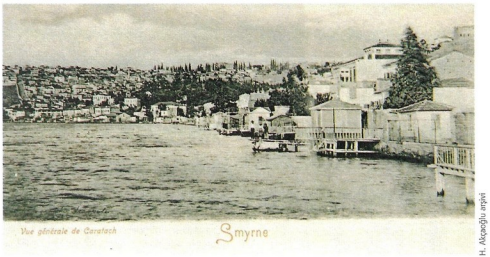

H. Akçeoğlu arşivi

Tramvay yolunun bir yanı boyunca uzanan evlerin dışında, Deveçıkmaz'la "Rızabey Aileevi" yakınlaşmış, kaynaşmıştır. Rızabey'de oturanlar, kendilerini Deveçıkmazlı sayarlar. Deveçıkmaz'ın hemen başında, doktor Zibil'in muayenehanesi vardır. Doktor su katılmadık Yahudi'dir. Ama ırk, milliyet ayırmaz. Vizitesi iki buçuk liradan sabahtan akşama-

Üç İzmir kitabından (YKY)

Sadık Renkler'in "Karataş" tablosu.

Üç İzmir Kitabından (XIX)

Bahribaba Parkı'ndan Konak Meydanına bakış.

çokluk yoksul Türkler'le Yahudiler ve Rumlar- kim gelirse, bakar.

Kapısından kimseyi döndürmemiştir. Çevredeki doğumlara da o gider.

Zibil'den sonra bakkal Musta'fendi'nin "Doğruluk Bakkaliyesi", Avram'ın balıkçı dükkânı, Şişman'ın kahvesi, Ali'nin "Bisiklet Evi" ve Güzel İbrahim'in "Kuaför Salonu" sırayı tamamlar.

Bu benim sayıp döktüklerim, "Rızabey Aileevi" romanında, en az roman kişileri kadar canlı ve somut bir başka öğeyi de aktarır okura: Aileevi'ni.

Rızabey Aileevi, '70'li yıllara kadar gerçekten vardı ve romanda anlatıldığı türden bir aileeviydi de. Doğrudan doğruya denize açılıyordu; tek tek kiraya verilen odaları gerçekten iki sıralıklı ve birbirlerine bakardı. Avlunun ortasındaki tulumbanın suyu, onca denize yakınlığına karşılık, tatlı suydu.

Rızabey Aileevi, 70'li yıllara kadar gerçekten vardı ve romanda anlatıldığı türden bir aileeviydi de. Doğrudan doğruya denize açılıyordu; tek tek kiraya verilen odaları gerçekten iki sıralıklı ve birbirlerine bakardı. Avlunun ortasındaki tulumbanın suyu, onca denize yakınlığına karşılık, tatlı suydu.

Denize bitişik; biri sağda, biri solda, iki hela, karşı karşıyaydılar.

(Bir küçük romancı itirafı size. Rızabey Aileevi, gerçekte varolmasına vardı; ama, Deveçıkmaz Yokuşu, hiçbir zaman ona kavuşmazdı. Ne bugün, ne de dün.

Deveçıkmaz, Eşrefpaşa'ya ulaşmadan yokuşu çıkıp da parkla eski mezarlığın düzlüğüne vardınız mı, sağınıza gelen alçakgönüllü yokuşun adıdır. Bahribaba Parkı da, önünden geçerek Karataş'a kavuşan ve Güzelyalı'ya devam eden tramvay yolu da Deveçıkmaz'a -eğer bir roman kurgulaması içinde değillerse- asla birbirlerine bağlanmazlar.

O romanda aileevine bitişik sıra sıra anlatılan dükkânlar da gerçek yaşamda hiç olmadılar. Yine de Güzel İbram diye bir berberle "Bizim Kuaför Salonu"; Ali'nin "Bisiklet Evi", Avram'ın exodus öncesi balıkçı dükkânı ve Erzincanlı -benim gençlik yıllarımda tanıdığım ilk kırsal kesim göçmeni- Musta'fendi'nin "Doğruluk Bakkaliyesi"... kimi bizim Alireis Mahallesinden, kimi Karşıyaka Bostanlı'sından benim tanışlarımdılar.

Onları aldım, her birini bir roman kahramanı yaptım ve hikâyenin genelinde yine her birine özel durumlar yarattım.)

Aileevi, bir toplumsal olgudur elbet. Nüfus yoğunluğu ve konut yetersizliğiyle eşdeğerdir.

İzmir'de, aileevi, bir zorunluluk nedeniyle oluşturulmuştu ve o yıllarda "dolmuş" bilinmiyor, "kaptıkaçtı" ona üvey analık ediyordu; ne var ki, gecekondunun adını anmak bir yana, kimse ne olduğunun, ne amaca hizmet edebileceğinin farkında olmadığı gibi, böylesi bir çarpık yapılanmayı düşünemiyordu bile.

Gecekondu, hazine toprağı yağması, arazi mafyası; imece yönteminin güneşin batışından doğumuna kadar olan süre içinde no-hut oda bakla sofa bir damaltının yapılmasında kullanılmasını hep taşralı büyük kent göçücülerine borçluyuz.

Tabii, Menderesli Demokrat Parti'ye, Truman Doktrini'ne, Marshall Planı'na, "küçük Amerika" olma düşlerimize de borçluyuz.

O güzelim aileevlerinin acı sonunu bunlar hazırladı, bunlar yıkım çorabını ördü ve aileevleri yalnızca romanlarda, hikâyelerde kaldı.

İrem'le Çemberlitaş'ta

Selçuk Erez

Kenan Evren önce Devlet sonra da Cumhurbaşkanı olmuş, İhsan Doğramacı YÖK'ün başına getirilmişti. 1982'de kamu kuruluşlarında çalışanların kılık-kıyafetlerine dair bir yönetmelik yayınlanmıştı. Bu yönetmelik uyarınca üniversite öğretim üyelerinin sakallı olması yasaklanmıştı. Uzun süredir varolan sakalımı üniversiteden "ihraç" cezasına ramak kala kesmeğe karar vermiştim... Fakültede görevli birçok meslektaşımın "yahu sana mı kaldı direnmek...", "keçiler sakallıdır; sen keçi misin?" gibi olumsuz tepkilerine üzülmekte, özellikle Edebiyat Fakültesi dekanının, "yabancı ülke uyruklularına karışılmıyor; çifte uyruklu olmanın yolunu bul. O zaman hiç olmazsa bir yanağını traş eder, diğerini korursun!" demesini tiksindirici bulmaktayım.

Üniversitede disiplin tüzüğüne uygun ilk cezamı, "uyarı" cezasını 5 Nisan 1993'te aldım. Planıma göre, yöneticiler kesmediğimi gördüklerinde bundan sonraki "kınama", "kısa", sonra "uzun süreli ihraç", nihayet "uzaklaştırma" cezalarını vereceklerdi.

Birden beklemediğim bir şey oldu ve "protesto"mu yürütemeyeceğimi anladım: Rektör, "sen normal cezaları ala ala böyle gösteri mi yapacağını sanıyorsun? Devlete, öğrenim üyelerini uzaklaştırma yetkisi veren 1902 sayılı yasa uyarınca kovulacaksın!" dedi.

Bu yasaya göre kovulanlar, pasaport alamıyor ve bazı önemli vatandaşlık haklarından yoksun kalıyorlardı. Yapılacak şey, sakalımı kesip başka yollardan sürdürmekti protestomu: İstanbul'daki yabancı basın mensuplarını davet edip bir basın toplantısı yaptım... Ertesi gün berbere gitmeden eşim İrem'le uzun bir yürüyüşe çıktım.

Bu resim o günün hatırasıdır. O devir geçti... İsteyen yeniden sakal salıverdi... Bu kez de evimdeki faşistlerin hışmına uğradım: Kızlarım öperken battığından sakallı olmama izin vermediler.

Evren'in ve yandaşlarının hatası bugün de sürüyor: Sakal, bıyık, başörtüsü gibi bir "dinin" simgesi değil "gençliğin" simgesidir. Karşılmamalıydı, karşılmamalı!

YILDIZ MORAN, TÜRKİYE'NİN İLK KADIN FOTOĞRAFÇILARINDANDI

Ötesi sır olan bir hikâye

"Şiirselliği olan her şey fotoğraf konusudur" diyordu. 21 yaşında Cambridge'te ilk sergisini açmıştı. 1962'de oniki yıllık meslek yaşamının zirvesinde fotoğrafa sırtını döndüğünde, geride şaşkın bakışlar, gerçeği canalıcı noktasından yakalayan "anıtsal fotoğraflar" bıraktı. Bundan böyle sadece şair Özdemir Asaf'ın eşiydi. Oysa, fotoğraflarına bakanları, siyah-beyaz çalışmış bir ressam karşısında hissettirecek kadar özgün bir sanatçıydı.

Emine Çaykara

Yaşamı, bir tutkunun bir başkasıyla yer değiştirmesinin hikâyesi. Aşkı tercih etmenin ve onu vazgeçilmez görmenin... Kadınca. Bir düşünün, bir erkek, aşkı için asla mesleğini bırakmaz ama bir kadın... Yetişme tarzı mı, bilinçaltının oyunu mu, analık içgüdüsü mü, yoksa yıllardır aradığı aşkın içinde yitip gitme isteği mi? Şüphesiz en sonuncusu.

Yıldız Moran 1954

Cumhuriyet döneminin ilk kadın fotoğrafçısı Yıldız Moran'ın 1950'de başladığı fotoğraf serüveni oniki yıl sürdü. Kendi çabasıyla çıktığı basamaklardan yine kendi isteğiyle indi. Bildiğimiz, işini severek, kendini vererek, ruhunu katarak yaptığı... Ötesi "sessizlik ve sır".

Moran, yüzünü yalnızca gerçeğe çevirerek, olanca çıplaklığıyla, süsleyip püslemeden aktardı gördüklerini. Tekniğin önemnin bilincindeydi ama tekniği hep bir vasıta olarak gördü. Anadolu'yu karış karış gezdi. "Neden Anadolu?" diye sorduklarında, "Türkiye'nin yüzde 99'unu Anadolu halkı teşkil ediyor" diyordu. Kadın başına insanların, olayların içine daldı. Tutkuyla. Ta ki bir başka tutkuyla karşılaşıp kendini seçim yapmak zorunda hissedene dek. "Seçilen uğraşın sevilmesi önemlidir. Bu sevginin giderek tutku haline dönüşmesi ise bir şans. Yaşamında bunu aşan, bir başka tutkusu olan ise şanslıdan da ötedir" demiş bir röportajında. Demek ki kendini şanslıdan da öte hissetti, "bir başka tutkusu" karşısında. Şüphesiz içinde bulunmaktan sonsuz haz duyduğu akıntıya, şiirsel tınısı olan

Eminönü'nde balıkçılar 1956

Dikiş diken kadın 1954-1955

suyun sesine kaptırdı kendini... Ne yaptığının farkında ve gönülü olarak.

Evlendi, dört yıl içinde üç çocuk sahibi oldu, yüreğinin derinliklerine iyice, iyice itti eski tutkusunu. Çok iyi biliyordu ki fotoğraf tutkusu ikinci planda olmayı kaldıramazdı!

Fotoğrafın arka planı

1932 yılında İstanbul'da doğmuştu. Sanat ortamında büyüdü. Robert College'in son sınıfında, resme karşı ilgisinden "yeteneksizim" diye vazgeçtiğinde, dayısı sanat tarihi profesörü Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun önerisine kulak verdi ve İngiltere'ye gitti; fotoğraf okumak için. Dışardan okulunu bitirip önce Bloomsbury Technical College, ardından Ealving Broadway Technical College'da fotoğrafın arka planını öğrendi. Elde Vie Tıyatrosu'nun portre fotoğraf sanatçısı John Vickers'ın yanında -burası Vivian Leigh, Laurence Olivier gibi meşhur sanatçıların geldiği bir stüdyoydu- iki ay staj yaptı. Dört yıl kaldığı İngiltere'de altı sergi açtı. Cambridge'te bir günlük ilk sergisini açtığında henüz 21 yaşındaydı. Doğudan gelmiş Türk kadınının 25 fotoğrafı bir gün içinde satılıverdi. İki yıl sonra İstanbul'da açtığı sergide hiç fotoğrafı satılmadığında çok şaşıracaktı.

Elinde makinesi İtalya, İspanya, Avusturya, Fransa, Monako ve Yunanistan'a gitti; oralarda "çek beni" diyen her şeyin önünde deklanşöre bastı. İspanya ve Portekiz'i kapsayan bir fotoğraf albümü hazırladı.

1954 Temmuz'unda Türkiye'ye döndü; değişmiş, ustalaşmış, mesleğini seçmiş olarak. Dönemin sanatçılarının buluşma yeri olan Beyoğlu Kallavi Sokak'taki ünlü Maya Sanat Galerisi'nin üstünde bir stüdyo kiraladı. Aynı zamanda kendi fotoğraflarının sürekli sergilendiği bir salona dönüştürdü burasını. Ressam Nurullah Berk, bu stüdyoya girip fotoğraflarının büyüsüne kapılınca Fransızca yazdığı bir yazıda şöyle anlattı onun sanatını: "Yıldız Moran'ın fotoğraflarını kesin biçimde tanımlayacak bir sözcük bulmak gerekseydi, bu fotoğrafların her şeyden önce acımasız, hatır gönül tanımayan fotoğraflar olduğunu söylerdim. (...) Tüm bir Anadolu dünyası geçiyor gözlerinizin önünden bu büyük fotoğraflara baktığınızda ve bu yapıtların anıtsallığı, dışavurum güçlerini bir kat daha artırıyor."

Tüm kedilerin kediliği...

1950'lerin sonları... Yıldız Moran, değil kadınların, erkeklerin bile rahat rahat dolaşamadığı yerlere gitti; kasabaları, köyleri gezdi, hayata dair ne varsa görüntüledi. Bir Türkiye albümü hazırlama fikri kafasında şekillenmeye başladı. 1955'te önce İstanbul'da, arkasından da Ankara'da açtığı sergiler, dönemin sanat camiasında olay oldu. Işık gölge oyunlarının mükemmelliği, "bizden olanı" olduğu gibi yansıtması herkesi etkiledi. Fotoğrafa bakış açısını yansıtan şu cümleler ne kadar da dikkat çekici; "Fotoğraf, tıp fotoğrafıdır, endüstri fotoğrafıdır, röportajdır, hatıra fotoğrafıdır. Şiirselliği olduğu sürece, Ama örneğin kedi resmi çekilmekteyse o, benim kedim, şunun kedisi değil de, tüm kedilerin kediliğini içermeli o mesajı vermesi için. İçindeki mana yeterli değilse, ışık ve kompozisyon ne kadar mükemmel olsa da çekmem! 24 saat düşünülen, yaşanılan, ikinci plana atılamayacak bir konudur fotoğrafçılık. İnsana, hayata, özgün bir aşamanın yerini kavramsal olarak dolu, yoğun, ağırlıklı olarak verebilen kişidir fotoğrafçı. Makine ile yola çıkıyorsunuz. O denli varlığınızın bir parçası haline getirmelisiniz ki makineyi, konu ile aranızda bir engel oluşturmasın. Bunu gerçekleştirdikten sonra, seçtiğiniz konunun her zaman ve herkes için bir anlam taşıyacak yönlerini, estetik biçimde yansıtmalısınız. Mesajınız olmalı kısacası."

Tarih 4 Kasım 1954, saat 11.00. Yıldız Moran, bir iş için şair Özdemir Asaf'ın matbaasına gider. Şairle ilk karşılaşmasını şöyle anlatacaktır daha sonra: "Kelimelerle dile getirmek zor. Duygulu, kibar, hiç görülmemiş ve bir daha göremeyeceğim bir insandı. Pırıl pırıl bir zekâ, renkli, yepyeni, bambaşka bir dünyaydı o. Olağanüstü bir insandı kısaca..."

Tam sekiz yıl sonra "o bambaşka dünya"yla yaşamayı tercih edecektir Yıldız Moran. 1962 yılında evlenir, fotoğraf sanatçılığını bırakır. Son sergisini açtığında yıl 1970'tir ve o artık sadece Özdemir Asaf'ın eşi olarak anılmaktadır. Bu arada, hazırladığı sözlükler, yaptığı çevirilerle asıl tutkusunu yan uğraşlarla besler ve yazın alanında, önemli çalışmalar yapar. Unutur, unutulur. Yeniden hatırlanması yıllar sonra, 1982'de olur; ölümünden üç yıl önce... O yıl, IDGSA Fotoğraf Enstitüsü tarafından Onur Üyesi seçilir.

Sergileri:

1953, Cambridge
1953-1954 Londra, 5 sergi
Şubat 1955, İstanbul
Haziran 1955, Ankara
Mart 1956, İstanbul
Mayıs 1957, İstanbul
Ağustos 1962, Edinburg
Kasım 1970, İstanbul

İngiltere 1953

Yıldız Moran, çağdaş anlamda fotoğraf tarihimizin ilk kadın fotoğrafçısı olmasının dışında bu alanda eğitim görmüş ilk "mektepli" sanatçıydı.

Venedik 1954

Granada İspanya 1954

"Küçük heyecanlar sanat olmaz. Büyük heyecan duyulmalı. Bu bir gerçek. Belgeleyici, röportaj fotoğrafı ise konu, söylenen söz geçerli olabilir. Röportaj yapmak için objektif bir görüşten, olayın niteliğine ilişkin bir yargıya varmak lazım."

Balerin Svetlana 1954

Portekiz'de balıkçılar 1954 .

İspanya 1954

Yörük düğünü Antalya 1955

''Hep izin alarak çektim fotoğrafları. Sözlü ya da yazılı. Kimsenin mahrem yaşamına girmeye hakkımız yok...''

Batı Anadolu 1955

Mersin 1955 Sinema afişleri

Antalya 1955

Antalya 1955 Eller

"Şair hangi vezinle, hangi kalıpla şiir yazmayı seçip, içeriği dolduracaksa, fotoğrafçı da kendine en uygun fotoğraf makinesini bulmakla yükümlüdür. Her iki dalda da, sonuçta şiirsellik, estetik yoksa başarısızdır."

İstanbul 1955 Balıkçı

"Birden yirmidört saatimi bu konuya mı vereceğim, yoksa daha önemli konular var mı benim için diye düşündüm. Daha önemli şeyler olduğuna karar verdim ve oniki yıl sonra bıraktım bu işi."

Haliç 1956

Özdemir Asaf, 1955

Haliç 1956

Yıldız Moran'ın fotoğrafları, Mayıs ayında Adam Kitabevi sergi salonunda izlenebilir. Yayınevi ayrıca Moran'la ilgili bir kitapçık da yayımlıyor.

Gençlik Parkı

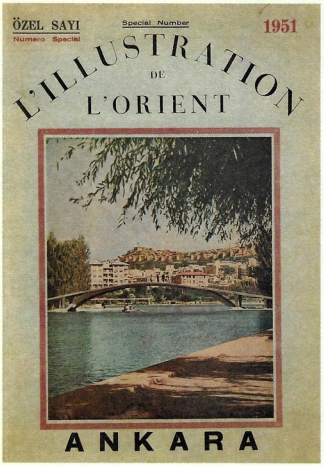

Serdar Süer

Park ihtiyar, yardıma muhtaç, köşesine bile çekilememiş, köşesi kalmamış, bir örnür geçmiş üstünden. Kalbi hâlâ kaşık havasıyla atıyor. Dizini bükerek, kollarını açarak Ulus'a, küçük ama erkek aklıyla yeni oyunlar sunuyor. Bir bataklık bebeğiydi, gölete yatırdılar onu. Sudan gelmiş su vermişti. Fıskıyeleri fıstık yeşilinden Çubuk kırmızısına yüzlerce çocuğu çimlendirdi. O kurak boğazın iki yakasında nargileler tüttürüldü. Gitmeyen Ada vapuruna binildi. Kayıklarla köprü altından geçildi. Çocuktu. Aydan bir merdiven düşmüştü önüne. Ümit Bayazoğlu'nun dediği gibi ikiye ayrılmıştı. "Elinden tutulup getirilen ve bir başına gelen" olarak. Balon bağlanmıştı bileğine -kelepçenin ilk izleri. İlk çarpışan otolar, ilk kumar. Dönüyordu ışıklı çark, biletler yığılıyordu gişe önüne. Baba elleri vardı, ana kucakları. Paralar vardı zamanın geçişine karşı koyamayan. Yüz şişe su. Oyuncak bebekler, sarkmış ipler, çekiliş, korku tüneli, mikrofonun önündeki kalabalıklar, sopaya geçirilmiş simitler ve "malboro" halkaları, siyah beyaz televizyon, balerin, çakıl taşları, ayçekirdekleri. Pavyonunda bir şişman dondurmacı. Motorsikletler dönerek yaklaşıyordu kuyunun

ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı

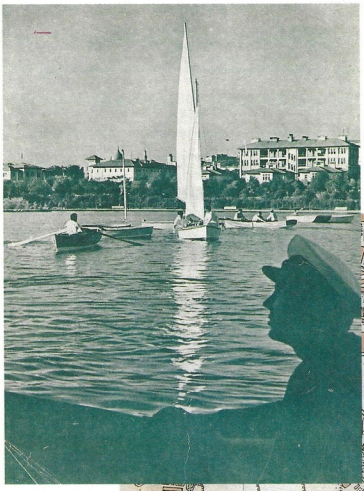

Radyo dergisinin (15 Ağustos 1944) arka kapağında ve *Haritalı Ankara Rehberi* (1949) haritasında Gençlik Parkı.

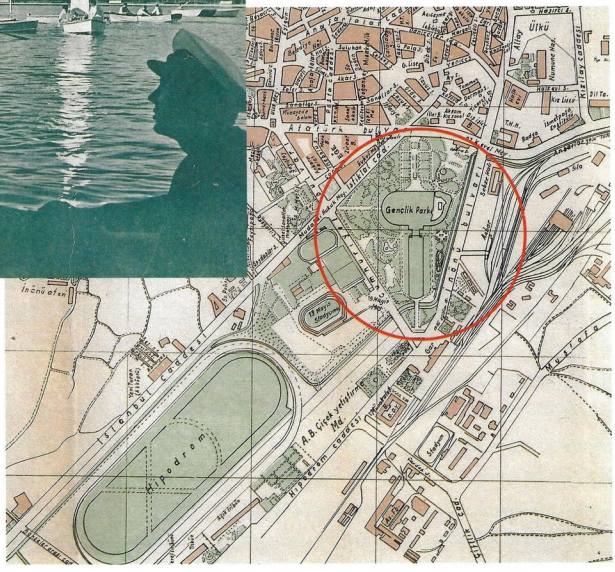

dibinden. Halk ayaklanmış geziniyordu içinde. Sihirbaz'ın üçkâğıttan başka numaraları vardı. Haylaz "Mehmetçik" treni yanıbaşındaki gardan kaçmış, parkı bir türlü bırakmak istememişti. İçine atlamıştı yüzlerce çocukla, atlar, ördekler. Anneler bir istasyonda bıraktıkları çocuklarını hep geri alırlardı. Haydar Ergülen'in Ankarası vefa kentiydi, küçük tren vefasız.

Gençti, görünmek istedi. Görücüler Ankara'ya geldiklerinde, üç evi ziyaret ederlerdi; Parkı, Anıtkabiri, Hayvanat Bahçesini. Revaçtaydı. Çapkın Atakule ve paralı Karum başka şehrin delikanlılarıydılar, sonradan yerleştiler. Binlerce genç kızla evlendi. Süslenmiş muratlar, opeller, nikâh şekerleri yığıldı Altındağ Belediyesi Evlendirme Sarayı'nın önüne. Birbirlerini tanımaz aileler yan yana resim çektirdiler. Fotoğrafta o hep arka plandaydı. Şahidi Kurtuluş Parkı...

Olgundu. Ailesini alıp fıskiyeli yoldan geçerek Recep Özgen Çay Bahçesinde dört kişilik semaver isterdi. Maaş ertesi Lunapark Gazinosunun sanatçılarını Fenerbahçe Kebapçısına oturarak dinlerdi. Afişe olmuş sanatçılar tartıcılarla ve dilencilerle konuşur,

50'li yıllarda Gençlik Parkında tekne yarışları düzenleniyordu (üstte). 1957 yılında çekilmiş bir fotoğrafta Lunapark'ta çarpışan otolar (sağda).

Divan Lokantasına kayık numaraları yansırdı. Şimdi o artık ihtiyar. Sakalları çakallaşmış. Öz Ekici çarpışan bot iskelesinin yanındaki gökkuşağı köprüsünden geçiyor. Kahramanmaraşlı dondurmacı arkadaşları, arada sırada cebine birkaç paket Maltepe sıkıştırıyorlar. Kaybolan çocukları yayın bürosundan anons ettiriyor. Tahta banklarda uzanıp yatamıyor. Belediye masalarında gazete okuyor. Karadeniz Bira Bahçesinde oturup Muhsin Ertuğrul Açık Hava Tiyatrosu'nda neler olup bittiğini merak ediyor. Ona helaların kapıları ardına kadar açık. Tabela Âşıklar Kıraathanesini gösteriyor, bulutlar Merkez ve Ziraat bankalarını... İyi bir mini golf oyuncusuydu, şimdi tesisleri yetersiz. Asker arkadaşlarıyla geziniyor, hep cebinde taşıdığı kaşıklarını çıkarıyor, Angara bulgur havasını karıştırıyor. Oğuz Yılmaz, Neşet Ertaş'ı solluyor. Hayatı bir mesire, piknik misali azizim. Denizsiz bir kumsala yayılmış. Mangal kömürü yüreği besliyor Ar dağından Altın dağına kadınsız parksız çocuklarını.

Gençlik Parkı: Bataklıktan söğüt gölgelerine...

Cumhuriyetin ilanıyla imar edilmeye başlanan başkentte geniş alanları kaplayan ve sağlık sorunları yaratan bataklıkların da kurutulmasına çalışılıyordu. Bugün Gençlik Parkı'nın bulunduğu arazide, bu tür bataklıklardan biriydi. Park yapılmasına karar verilen arazinin bir bölümünde ise 'Ay-Yıldız' adı verilen futbol sahası bulunmaktaydı.

Parkın planları Bayındırlık Bakanlığı'nca hazırlandı ve inşaat 1936 yılında başladı. Yapım süresi iki yıl olarak tasarlanmış ve 600.000 TL ödenek ayrılmıştı. İlk projeye göre, Ankara ikliminde yaşayabilecek kuşlar için bahçe, açık hava halk tiyatrosu, çocuk bahçesi, labirent, yüzme havuzu ve atlı gezintiler için 2200 metrelik bir gezi yolu bulunmaktaydı. Parkın inşaat süreci oldukça uzun sürdü ve Gençlik Parkı 19 Mayıs 1943 tarihinde açıldı.

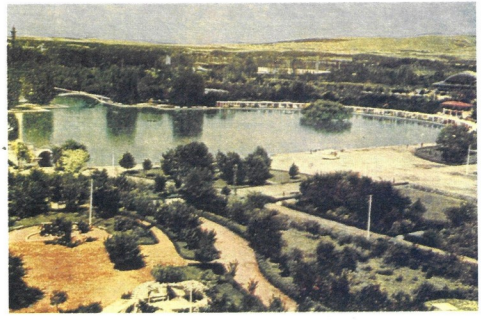

O yıllarda yayınlanan Ankara Kılavuzu'nda Gençlik Parkı şöyle anlatılıyor: ''İstasyon ile şehir arasındaki geniş ve düz bir sahada bulunan bu park, yeni Ankara'nın ileriliğine ve güzelliğine örnek bir eserdir. Dört tarafı asfalt yollarla çevrilmiş olan bu park, baştanbaşa çeşitli ağaçlarla süslendiği gibi, ortasındaki geniş ve büyük havuz ile yaz günleri halkın ve bilhassa gençliğin en çok toplandığı ve eğlendikleri bir yerdir. Havuzun plaj kısmı ile bunun bitişiğindeki gazino ve 'Su Sporları Klubü' parkın en hareketli parçasıdır. Parka haftanın belli günlerinde bando gelir.'' (*Türkiye Kılavuzu*, C. I, s. 270, Ankara 1946)

Parkın Ankaralılar'ın yaşamına getirdiği katkılar ise dergi sayfalarına yansıyordu: ''Ankaralılar için artık bir deniz hasreti bahis uzun yıllar mevzuu değildir. Ankara Gençlik Parkı Havuzu motörleri, botları, kotraları ve kayıkları ile adeta ufak bir deniz haline gelmiştir. Gençlik Parkı, Ankaralıların bir taraftan yüzme, diğer taraftan kürek çekme, kotra kullanma gibi bütün su sporları ihtiyacını karşılamaktadır...'' (*Radyo*, 15 Ağustos 1944)

Projeye sonradan bazı eklemeler yapıldı. Örneğin, 1951'de gelen İtalyan Lunaparkı büyük beğeni toplayınca, aynı türdeki bir lunaparkın Gençlik Parkı bünyesinde kurulmasına karar alındı.

1956'da parkta 'Bugünkü Ankara' adlı bir sergi açıldı, 1957'de ise TCDD idaresince, parkı dolaşan iki minyatür tren işletilmeye başlandı.

Gençlik Parkı, restoranları, çay bahçeleri, büyük havuzu, çeşitli eğlence yerleriyle Ankaralılar için bugün de bir mesire yeri olarak işlevini sürdürmektedir.

NOTA

NECİL KÂZIM AKSES 90 YAŞINDA

Bilginin ve ustalığın sesi

Faruk Güvenç, şöyle der Necil Kâzım Akses için: "Konser salonları inler onun eserleri çalınırken, yer gök sarsılır. Eğer müziğin altına bir metin koyacaksa metin yazarı Kanuni Sultan Süleyman'dan başkası olamaz. Eğer bir opera yazacaksa konu olarak Timur'u seçer Akses... (...) Akses'in yapı malzemesi ne tuğladır, ne brikettir, ne ahşaptır, ağır, sağlam ve iri kaya parçaları kullanır ve her birini kimsenin yerinden kıpırdatamayacağı gibi yerleştirir."

Evin İlyasoğlu

Çağdaş Türk müziğinin öncülerinden Necil Kâzım Akses, 6 Mayıs 1998 tarihinde 90. yaşına giriyor. Sayısı 60'a yaklaşan yapıtlarıyla, müzik dünyasına yetiştirdiği pek çok öğrenci ve nice sanat kurumundaki yöneticiliğiyle Türk kültür yaşamının önemli bir temsilcisi Akses.

Necil Kâzım Akses, 1908'de, İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği yıl İstanbullu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Mehmet Kâzım, Harbiye Nezareti posta müdürlerindendi. Annesi ve hiç evlenmemiş iki teyzesi zamanın önemli öğretmenlerinden olup İstanbul'un çeşitli kız okullarında müdirelik yapmışlardı. Necil Kâzım'ın babası erken ölünce o da bu kadınlar dünyasının içinde, pamuklara sarılarak büyütüldü. Ne Balkan Savaşı, ne dağılan Osmanlı İmparatorluğu, ne de işgal altındaki İstanbul onun çocukluk dünyasının yumuşacık kozasını zedeleyebildi.

Viyana Müzik Akademisi tarafından verilen kimlik belgesi (1930).

İlk müzik derslerine, teyzelerinin müdire olduğu Bezmi Alem Sultanisi, Darülmuallimat-ı Âliye ve Kandilli Kız Lisesi'ndeki "öğrenci ablaların" yönlendirmesiyle başladı. Önce piyano öğretmeye çalıştılar ona, sonra da annesi ve teyzeleri zamanın önde gelen kemancılarından müzik dersleri aldırdılar. İlkokuldan başlayarak

Saadet Hanım'la yeni evli oldukları sıralar, yıl 1941.

Necil Kâzım Akses, 1933'te bestelediği *Bayönder* operasının 21 Aralık 1934'teki ilk temsilinde oyuncularla.

1936'da Bela Bartok'un Türkiye'ye gelmesi, Adana'nın Osmaniye ilçesinde Saygun, Akses ve kimi müzik adamlarıyla birlikte yalın halk ezgilerini teybe kaydetmesi ve bunları değerlendirerek ''aksak'' ritimler üstüne çalışmalar yapılması, dünya müzik tarihi için çok önemli olaylardı.

kentin en önemli liselerinden birinde, İstanbul Sultanisi'nde eğitim gördü. Bu okuldaki edebiyat öğretmenlerinin ve annesinin de yönlendirmesiyle -ki Kandilli Kız Lisesi Müdiresi olan anne Emine Hanım da edebiyat hocası idi- edebiyata özel bir ilgi duydu. Bu ilgi, yaşamı boyunca hep şiirleri şarkılaştırmasına, çok güzel şiir okumasına, özellikle divan edebiyatından ve Kurtuluş Savaşı şiirlerini kullanarak besteler yapmasına yol açacaktı.

Batıya açılan pencere

Lisenin son yıllarında zamanın gündemindeki sanat; sinema girdi yaşamına. Emil Jannings, Pola Negri gibi artistler... *Parisli Kontes*, *Varyete*, *Son Gülüş* ve *Son Emir* gibi filmler... Birinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyanın en büyük eğlencesi olarak ortaya çıkan film endüstrisi İstanbul'a gelmişti. Henüz film teknolojisinin ilkel olduğu yıllardı. Sessiz sinemalarda sahne önünde bir orkestra yer alırdı. Ve o küçücük orkestra içinde bir ses; viyolonsel, bu genç delikanlıyı, Necil Kâzım'ı büyüledi. Böylece keman filan bir yana ille de viyolonsel çalacağım tutkusuyla Mesut Cemil Tel'den dersler almaya başladı. Bir yandan da Darülelhan'a (konservatuvar) giderek Cemal Reşit Rey gibi Paris'ten, Asal kardeşler gibi Viyana'dan yeni gelmiş gençlerle batıya açılan pencereden dışarı bakmaya başladı.

Bu pencereden gördüğü manzaraya kendini yerleştirdiğinde, meslek olarak mutlaka müziği seçmeye karar verdi. Aklına koymuştu bir kez. Müzikçi olacak, kompozisyon okuyacak ve de mutlaka yurtdışına gidecekti. Hem de Viyana'ya...

Bir kutu lokum

Viyana, Paris gibi bir sanat merkeziydi o günlerde. Önce aile desteğiyle bu işe kalkıştı. Vapurlar, trenler, Tuna nehrinde yolculuk derken Viyana Müzik Akademisi'ne ulaştı. Elinde bir kutu lokumla, tatlı sevdiğini önceden öğrendiği dekan Joseph Marx'ın karşısına oturdu. Bir yandan Marx'ın kompozisyon öğrencisi oldu, diğer yandan da Kleinecke'nin viyolonsel öğrencisi... Dört yıl sonra bu kurumun Viyolonsel ve Bestecilik bölümünü bitirdi. Bu arada devlet bursunu da kazanmıştı. Ardından Prag'da Alois Haba'nın çeyrek ve altıdabir tonlar dersinde eğitim görmek üzere Prag Konservatuvarı'na devam etti. Bu ara-tonlar ne de olsa Türk makamsal yapısına yakındı. Haba'dan öğrendikleriyle o da Türk folkloründe denemeler yapabilecekti. Dvorak'ın damadı Josef Suk'un da öğrencisi oldu Prag'da. Ve her iki okuldan master derecesini alarak 1934'te yurda döndü.

1926'dan 1934'e dek geçen zaman dilimi Avrupa'da okumak için şanslı bir dönemdi. Birinci Dünya Savaşı'nın yaraları iyice sarılmıştı. İkincisinin ayak sesleri ise henüz

Necil Kâzım Akses, Joseph Marx, H. F. Alnar, 1931'de Viyana'da.

Ayaktakiler; Sadettin Arel, Paul Hindemith, Necil Kazım Akses ve Mesut Cemil. Önde, Akses'in ilk eşi Naciye Hanım ve Gertrude Hindemith. Fotoğraf, Şişli'de 15 Mayıs 1935'te çekilmiş.

uzaklardaydı. Necil Kâzım Bey, İstanbul'un çalkantılı döneminden annesi ve teyzeleri sayesinde incinmeden çıktığı gibi, Avrupa'nın da acılı günlerini yaşamamıştı. Şanslıydı...

Atatürk'ün isteği...

Bu arada 1931 yılında, henüz 23 yaşında iken bir gençlik kararıyla, ünlü Türk müziği araştırmacısı Hüseyin Sadettin Arel'in kızı Naciye Hanım ile evlendi. Birlikte Türkiye'ye döndüler ve kızları Sevil dünyaya geldi. Önce İstanbul'da babaevinde yaşadılar. Necil Kâzım Akses Ankara'daki görevine hazırlanıyordu. Musiki Muallim Mektebi'nde armoni hocalığı ve müdür muavinliği yapacaktı. Ancak daha işe başlamadan Atatürk onu arayıp buldurdu. 1934 yılı Aralık ayında Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Ankara'ya gelişinin onuncu yılı kutlanacaktı. Bu çerçevede Atatürk, Akses'ten bir opera bestelemesini istiyordu. Kısacık bir zaman dilimi içinde bestelenen ve yokluklar içinde sahnelenen Akses'in *Bayönder* operası Saygun'un *Taşbebek* operasıyla aynı gece, 27 Aralık'ta Halkevinde ve Atatürk'ün huzurunda sergilendi.

Atatürk mimaride ve hukukta olduğu gibi müzikte de yurtdışından uzmanlar getirtiyordu. 1935'te Alman besteci Paul Hindemith çağrıldı Türkiye'ye. Amaç bir konservatuvar kurmaktı. Necil Kâzım ile Hindemith birlikte Ankara Konservatuvarı'nı kurma çalışmalarını başlattılar. Akses yeni kurulan bu konservatuvara kompozisyon öğretmeni olarak atandı. Ünlü Alman bestecisi Hindemith ise, Hitler rejiminden kaçmaktaydı. 1935-36 yıllarında Türkiye'ye gelip gidiyor, konservatuvarın programını düzenliyordu. Eşi Gertrude ile birlikte Cevat Memduh Altar ve Akses ailesi ile yakınlaştılar. Necil Kâzım ile Paul Hindemith yakın dost oldular. Hatta Akses ve Altar eşleriyle 1936 yılında Berlin'e gidip Hindemith'i evinde ziyaret ettiler. Hindemith ondan sonra Amerika'ya göç edecek ve uzun yıllar Almanya'ya gi-remeye-cektir.

Sarıyer, 17 Temmuz 1938. Sevil, Pakize Arel, Sadettin Arel, Naciye ve Necil Kâzım Akses.

Bir başka ünlü çağdaş besteci daha yer alır Necil Kâzım'ın yakın çevresinde: Ünlü Macar bestecisi Bela Bartok. Bartok da tıpkı Hindemith gibi yirminci yüzyıl müziğine temel yöntemleri oluşturan bestecilerden biriydi.

1936'da Bela Bartok'un Türkiye'ye gelmesi, Adana'nın Osmaniye ilçesinde Saygun, Akses ve kimi müzik adamlarıyla birlikte yalın

Fotoğraf Emine Hanım'ın Kandilli'deki evinde Ağustos 1938'de çekilmiş. Arka sırada Necil Kâzım Akses, Cevat Memduh Altar ve Ferit Alnar. Önde, yardımcıları, Emine Hanım, Sevil, Zeynep Altar, Nurullah Taşkıran ve Naciye Hanım. Sağ alttaki fotoğrafta, Necil Kâzım ve Naciye Akses 1939'da Ankara'da.

halk ezgilerini teybe kaydetmesi ve bunları değerlendirerek "aksak" ritimler üstüne çalışmalar yapılması, dünya müzik tarihi için çok önemli olaylardı.

Türk Beşleri'nin en genci

Akses, 1938-1939 yıllarında İstanbul'da yedeksubay olarak askerlik yaptı. Bu arada ünlü senfonik şiiri *Ankara Kalesi*'nin ilk çalışmalarına başlamıştı. Derken Naciye Hanım'dan boşanarak bir yıl içinde Saadet Hanım'la evlendi. Yaşar Nabi Nayır'ın ilk eşi olan Saadet Hanım ve Necil Kâzım'ın Okşan ve Ahmet adını verdikleri iki çocukları oldu.

Necil Kâzım Bey 1948'de Ankara Devlet Konservatuvarı Müdürlüğü, 1949'da Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü yaptı. Ankara Devlet Konservatuvarı'nda Akses'in öğrencisi olarak kimler yetişmemiştir ki! Bülent Arel, Nevit Kodallı, İlhan Usmanbaş, İlhan Baran, Mithat Akaltan, bugünün kuşağına yön veren Cengiz Tanç gibi nice besteci, Akses'in öğrencileridir. Onlara hep yürekli olmayı öğütlemiştir. Yeniliğe açık, çağrışımlarına özgürce davranmayı...

Necil Kâzım, kaynak olarak divan müziğinden, aksak ritimlerden en çok yararlanan bestecilerdendir.

Türk Beşleri olarak andığımız Cumhuriyet'in ilk çoksesli besteciler kuşağının en genç üyesiydi Akses. Diğerleri; Cemal Reşit Rey, Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferit Alnar ve Ahmed Adnan Saygun'dur. Bu beş besteci aynı çatı altında birleşip kurallar koymuş olmasalar da, amaçları geleneksel Türk müziğini çoksesli bir yöntem içinde evrensel değerlere sunmaktı.

Necil Kâzım Akses Türk Beşleri'nin en ileriye dönük üyesidir. Belki de kaynak olarak divan müziğinden, divan edebiyatından, makamsal yapıdan ve aksak ritimlerden en çok yararlanan bestecidir. Ancak bunları yapıtlarında birer ipucu olarak duyabilirsiniz. Büyük orkestralar için kendine özgü birçok yapıtı olan besteci, bu uzun soluklu çalışmalarında içinde yetiştiği Orta Avrupa ortamının post-romantik değerlerini taşır.

Akıl, bilgi, ustalık

Faruk Güvenç, 1978'de Akses'in 70. yıl kutlaması çerçevesinde yazdığı bir program notunda şöyle der: "Necil Kâzım Akses bü-

yük orkestra etkilerini çok sever, tuba, trombonlar, dört korno yerine altı korno, dizi dizi trompet, bir manga vurma çalgıcı ve Bruckner'in, Berlioz'un ağzının suyunu akıtacak kadar yaylı çalgılar... Konser salonları inler onun eserlerini çalınırken, yer gök sarsılır. Eğer müziğin altına bir metin koyacaksa metin yazarı Kanuni Sultan Süleyman'dan başkası olamaz. Eğer bir opera yazacaksa konu olarak Timur'u seçer Akses... Kompozisyonlarında kalpten gelen duygulu ezgilere pek rastlayamazsınız, ince bir espri, zarafet belki yoktur ama akıl vardır, bilgi vardır, ustalık vardır. Akses'in yapı malzemesi ne tuğladır, ne brikettir, ne ahşaptır, ağır, sağlam ve iri kaya parçaları kullanır ve her birini kimsenin yerinden kıpırdatamayacağı gibi yerleştirir."

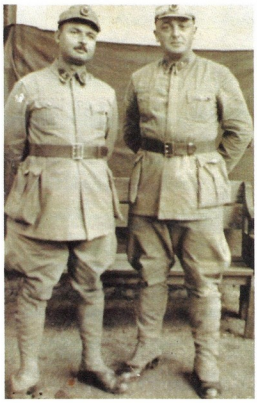

Necil Kâzım Akses, 1954'te Bern'de ve 1955'te Bonn'da Kültür Ateşeliği, aynı zamanda öğrenci müfettişliği yaptı, çeşitli uluslararası jürilere katıldı. Yaptıları çeşitli sanat merkezlerinde yorumlanıyordu. 1958'de Ankara Devlet Operası ve Balesi'ne genel müdür oldu. Onun opera müdürlüğü döneminde İtalya'dan ünlü solistler getirtildi, Türk ve İtalyan sanatçılar ortak çalışmalarla kaynaştırıldı. Nice çağdaş opera; örneğin Orff'un *Akıllı Kız*'ı, Menotti'nin *Konsolos* ve *Telefon*'u, Richard Strauss'ın *Salome*'si, Puccini'nin *Turandot*'u ilk kez ülkemizde sahnelendi. Ve Ankara'da operaya gitmek, tıpkı batıdaki gibi bir gelenek halini aldı. Aydınlar özenle giyinip kuşandılar bu opera galaları için...

Akses aynı zamanda birçok klasikleşmiş operayı Türkçeye çevirerek opera dağarcığımızı zenginleştirdi. Akses için en önemli sorun prozodi konusudur: Şan tekniğinde sözün müzikle uyuşması. Bugün bile sahnelerimizde oynanan nice operanın Türkçesi, Akses ve Ulvi Cemal Erkin'in işbirliğiyle yapılan çevirilerdir.

Büyük orkestralar için kendine özgü birçok yapıt besteleyen Akses, bu uzun soluklu çalışmalarında içinde yetiştiği Orta Avrupa ortamının post-romantik değerlerini taşır.

Necil Kâzım Akses, askerliğini yedeksubay olarak 1938-1939 yıllarında İstanbul'da yapar (üstte). Solda, Akses, 1944 yılında Ankara Devlet Konservatuvarında Arel, Kodallı, Mithat Akaltan ile beraber..

Mesut Cemil, Berin Nadi, Saadet ve Necil Kâzım Akses 1944'te Ankara'da...

Bir devlet müzisyeni

Ulvi Cemal Erkin yaşamı boyunca en yakın dostu olmuştur Akses'in. Belki de çok sesli müzik alanında kendi çağdaşlarıyla en iyi geçinen bestecidir Necil Kâzım Akses. Cemal Reşit Rey'i ölümüne dek İstanbul'a geldikçe aramış, Hasan Ferit Alnar ile Viyana günlerinde başlayan dostluğunu sürdürmüş, Ulvi Cemal Erkin ile hep yakın olmuş, Amerika'ya gittiği dönemde derslerini üstlenerek Ahmed Adnan Saygun'a meslektaş elini uzatmıştır.

1971'de, merkezi Tunus'ta bulunan "Centre Mediterraneen de Musique Compane et de Danse"ın (Akdeniz Müzik Kampanyası ve Dans Merkezi) kuruluşunda yönetim kurulu üyesi ve başkanvekili seçilmişti. Aynı yıl yeniden Devlet Opera ve Balesi'ne genel müdür olarak atandı ve Devlet Sanatçısı seçildi. Ancak bu kez dönemin siyasileriyle anlaşamayarak yaşı dolmadığı halde emekliliğini istedi. 1972 yılında emekli olan Akses, bundan sonra Ankara Devlet Konservatuvarındaki öğretmenlik görevine ve bestelerine verdi kendini...

"Yaşama sanatı"

İtalyan opera bestecisi Rossini gibi besteciliğinden başka bir hüneri daha var-

Senfonik yapıtlarından seçmeler

Orkestra
Ankara Kalesi (senfonik şiir), 1942
Ballade, 1947
Eskilerden İki Dans (orkestra uyarlaması), 1962
Senfoni No:1, 1966
Itri'nin Nevakar'ı Üzerine Scherzo, 1948-1969
Sesleniş-Cumhuriyetimizin 50. yılına, 1973
Orkestra Konçertosu, 1976-77
Altı Senfoni (1966 ile 1992 arasında yazılmış, altıncının ilk bölümü tamamlanmış)

Solo çalgı ve orkestra için
Poem (viyolonsel ve orkestra), 1946
Keman Konçertosu, 1969
Viyola Konçertosu, 1977
İdil (viyolonsel ve orkestra için), 1980

Şan ve orkestra için
Senfonik Destan "Cumhuriyetimizin Ellinci Yılına" (soprano, koro ve orkestra), 1973
Bir Divandan Gazel (tenor solo ve orkestra), 1976
Cumhuriyetimizin 50. Yıl Marşı (senfonik marş), 1973

Adnan Saygun, Ferhunde Erkin, Necil Kâzım Akses, Cemal Reşit Rey ve Ulvi Cemal Erkin. Fotoğraf 1950 tarihli; Akses'in Güzel Sanatlar Genel Müdürü olduğu sıralar...

dır Akses'in: Mutfak yaratıcılığı... Yeme, içme ve kendi deyimiyle ''yaşama sanatı''ndan kâm almanın gizlerini çözmüştür. Kendine özgü yemek reçeteleri, tıpkı müzik dünyasındaki gibi büyük doğaçlamalara dayanır. Bir kez daha sorsanız belki aynı ölçüleri veremez ama size o yemeği aynı lezzette yeniden pişirebilir. Her gittiği Avrupa kentindeki en iyi restoranı ve baharatçılar çarşısının yerini mutlaka öğrenmiştir. Ankara'da ilk grill'e dizilen tavukları ve ilk kez naylon torbada fırın yemeğini Necil Bey pişirmiştir. Onun tencere ve mutfak gereçlerinin devasa boyutları, sofralarındaki yemeklerin lezzeti kadar hoşsohbetliği bir dönemin Ankara'sının unutulmaz anılarıdır. Ayrıca kara ve denizdeki avcılık serüvenleri de anlatıla anlatıla bitmez.

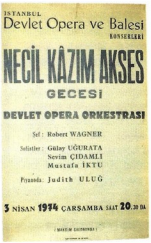

Şimdilerde Ankara'da yaşayan; Devlet Sanatçısı, Profesör Necil Kâzım Akses, Ankara Devlet Konservatuvarı'nın ve Bilkent Müzik Akademisi'nin öğretim üyesi. 90 yaşına karşın her hafta Migros'a gidip yeni çıkan ürünleri incelemeyi ihmal etmiyor. En yakın öğrencisi Ercüment'in koluna girip haftanın iki günü bu geziyi yapıyor.

Tamamlanmış son yapıtı *Dördüncü Yaylı Çalgılar Dörtlüsü*'dür. Yaşamı boyunca edebiyattan çok etkilenen besteci, son yapıtı olan altıncı senfonisinde de Çanakkale şehitlerini konu almış, bu çalışmanın ancak birinci bölümünü tamamlayabilmiştir. Ama bu birinci bölüm, bugün nice bestecinin yazdığı herhangi bir senfoninin boyutlarına varmıştır bile...

İtalyan opera bestecisi Rossini gibi, bir başka hüneri daha vardır Akses'in: Mutfak yaratıcılığı... Yeme içme ve ''yaşama sanatı''ndan kâm almanın gizlerini çözmüştür.

Evin İlyasoğlu, Yapı Kredi Kültür AŞ tarafından bugünlerde yayımlanan *Necil Kâzım Akses: Minyatürden Destana Bir Yolculuk* başlıklı bir kitap hazırladı. Kitaba ek iki de kompakt disk yer alıyor. Disklerde Akses ile yapılan söyleşiler, onun okuduğu şiirler, yapıtlarının teknik özelliklerine kısa örnekler ve her döneminden, her ortama göre yazılmış değişik yapıtları yer alıyor.

Okşan, Ahmet, Saadet ve Necil Kâzım Akses 1957'de Bonn'da.

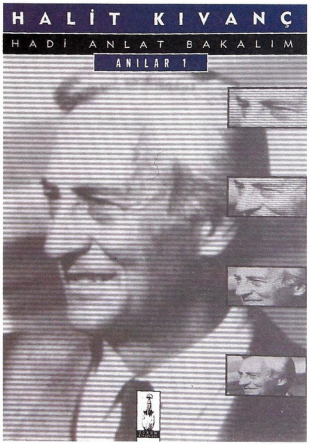

Hadi Anlat Bakalım (Halit Kıvanç Anılar 1) / Yorum Kitapları / 220 Sayfa

Halit Kıvanç, Türkiye nüfusunun çok önemli bir kısmı tarafından tanınıyor; gazeteci, radyocu, maç spikeri, sunucu olarak... Sahnede 40 yılını çoktan geride bırakan Kıvanç, şimdi, yaşadığı acı-tatlı her anı bir çiçeğe benzetiyor ve zamanında kendisine acı çektirmiş bile olsalar onları soldurmaya kıyamıyor. Zamanında bütün anılarını bayatlamasınlar, ilk günkü tazeliklerini korusunlar diye 'derin dondurucu'ya atan Halit Kıvanç, meraklıların, hepsini 'bugün' niyetine okumaları için kitaplaştırdı. Bu kitaplardan ilki Anılar 1 adıyla kitapçı vitrinlerindeki yerini aldı.

Halit Kıvanç'a dair sayfalar dolusu yazı yazmak mümkün. Ama o, bu işi de kendisi yapmış ve hayatını özetlemiş, bu özetten bir parça ilgimizi çekti:"Defilelerde podyumda boy göstermişim, boyla posla değil de lafla sözle... Yurtiçinde, yurtdışında, kamera karşısında, sahne üstünde, mikrofon başında, stad ortasında, show'da, gösteride, gecesinde, gündüzünde, yerlisi, yabancısı nice ünlüyü sunmuşum... Ya da sunduğum o günün ünsüzleri gün gelmiş, çok ünlü oluvermiş... Meksika'da Pele'yi anlatmışım, İspanya'da oleyi, Arjantin'de voleyi, dünyanın öbür ucunda gol yemeyen kaleyi, lüks salonda baloyu, muhteşem konserde soloyu, tiyatroda galayı, folklorda halayı, törende olayı... Anlatmışım da anlatmışım... Sunmuşum da sunmuşum... Yeşil çime veda selamını veren Gol Kralı'ndan... Taçlı, tahtlı kraliçeler önündeki bol yıldızlı törenlere... Nerelerde bulunmamışım... Kimleri sunmamışım ki..." Halit Kıvanç, kitabının adını, uzun yıllar boyunca TRT televizyonunda izlediğimiz müzik eğlence programı "Bir Başka Gece"nin içinde yer alan yarışma programı Hadi Anlat Bakalım'dan alıyor. Yıllarca birbirinden ünlü konuklara sessiz sinema oynatan Kıvanç, şimdi bizimle bu oyunu oynuyor.

Grek Sikkeleri / Prof. Dr. Sabahat Atlan / Arkeoloji ve Sanat Yayınları / 120 Sayfa

Antik sikkeler, Grek, Roma ve Bizans sikkeleri olarak üç büyük grupta toplanıyor. Bu üç grubun birbirinden ayrı özellikleri, görünümleri ve problemleri var. Kronolojik olarak ilk sırayı Grek sikkeleri alıyor. Bunların, Büyük Krallıklar, Grek şehir devletleri, bu şehirlerin teşkil ettiği birlikler ve bazı şehir ve kabile kralları olmak üzere 1600'e yakın örgüt tarafından basıldığı, günümüze ulaşan bilgilerden.

Ülkemizin ilk kadın nümismatlarından [sikkebilimci] Prof.Dr. Sabahat Atlan'ın bu üç devir -arkaid, klasik, Helenistik- sikkeleriyle ilgili eseri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından hazırlandı. Bu üç dönemden örnekler, fotoğrafları eşliğinde konuyla ilginen amatörlerin ve akademisyenlerin beğenisine sunuluyor.

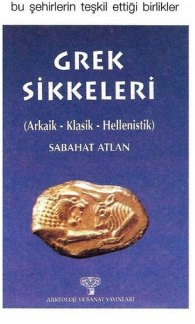

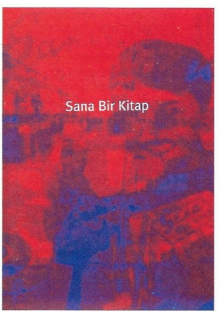

Sana Bir Kitap / Araştırmacı ve Editör: İzzeddin Çalışlar

Kimi ürünleri, ürün adıyla değil marka adıyla tanırdık: Selpak, jilet, kola, uhu, orkid, sana gibi... Çocukluğumuzda bakkala gittiğimizde hangimiz "bir margarin lütfen!" derdi acaba? Bakkala girilir ve anahtar cümle sarfedilirdi "iki büyük paket sanayağ!". Yanım kiloluk iki paket Sana yağıyla eve döner, annelerimizin, tadı hiçbir kurabiyede bulunmaz güzel kurabiyelerini pişirmesini beklerdik.

İşte o Sana, şimdi kendi yaşamı en ince detayına kadar araştırılmış; tarih akışı içinde öyküleştirilmiş bir kitapla karşımızda. "Sana için çalışanlara ithaf edilen" kitapta, 19. yüzyıldan günümüze kadar önemli tarihsel olaylar, 'Sana'nın gelişimine de değinilerek anlatılıyor.

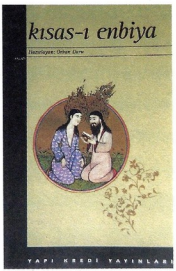

Kısas-ı Enbiya / Hazırlayan: Orhan Duru / Yapı Kredi Yayınları / 99 Sayfa

İlk baskısı bundan 20 yıl önce Ada Yayınları tarafından gerçekleştirilen Kısas-ı Enbiya ya da Yalvaç Öyküleri'nde anlatılanlar, binlerce yıllık Ortadoğu söylencelerinin bir özeti gibidir. Bu öykülerin binlerce yıl öncesinden süzülerek günümüze gelmesi, etki gücünün ne kadar kuvvetli olduğunu gösterir. "Kısas-ı Enbiya'da yer alan öykülere boş inançlar gözüyle de bakılabilir, düşlerimizin nerelere kadar uzanabileceğini görmek için de" diyor Orhan Duru ve şöyle devam ediyor: "Bir yazar olarak bu anlatılanlara baktığımda büyülendiğimi, başımı alıp biryerlere gittiğimi seziyorum yeniden."

Yüzyıllar boyunca milyonlarca insanın okuduğu ya da dinlediği bu ermiş ve kutlu kişilerin öykülerinde gerçekle düş birbirine karışır zaman zaman... Türk halkının yaygın inanışlarının bir bölümü de bu öykülerden kaynaklanıyor zaten. Yaradan, yaratı, yaratılış, yaratıklar, yedikat yeryüzü ve gökyüzü, devinen yıldızlar, insanın ortaya çıkışı, yalvaçlar, Babil kulesi, Nemrut, Süleyman ve Belkıs, Anka ve Hüdhüd kuşları, Yedi Uyuyanlar... Bütün bu yalvaç öykülere Cihat Burak'ın desenleri eşlik ediyor Kısas-ı Enbiya'da...

Eski İstanbul Sinemaları: Düş Şatoları / Burçak Evren / Milliyet Yayınları / 215 Sayfa

Burçak Evren, kitabın önsözüne şu başlığı atmış "Sinemanın Tadı Başkadır". Hemen herkes için farklı bir tat değil midir sinemadan alınan? Bazen acı, bazen tatlı, biraz hüzünlü, biraz komik, bir düşsel, bir gerçekçi... Sinemaya gitmek, sıradan herhangi bir eylem değildir, törenseldir bazılarımız için. Burçak Evren, çağımızın en etkili ve yaygın kültür, sanat ve eğlence aracı sayılan yedinci sanat sinemanın 'düş şatoları'ndan soyutlanıp evlere tutsak edilmesine karşı çıkıyor. Burçak Evren birlikte film izlemenin büyüsü ve sinema salonlarının önemi için şunları söylüyor; "Sinema salonları ya da diğer bir deyişle düş şatoları, yalnızca filmlerin izlendiği sıradan mekânlar değil, onun da ötesinde sinemaya gitmeyi bir ritüele dönüştüren, topluca film izleme alışkanlığını sunan, benzer keyfi ve güzellikleri

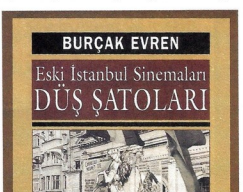

paylaşmayı kendi tercihleri doğrultusunda yapan insanların, birlikte soluduğu bir başka mekânlardır. Kimi zaman unutulmaz filmler bu mekânlarla, çoğu zaman da bu mekânlar kimi filmlerle öylesine örtüşürdü ki, ne filmi sinemadan, ne de mekânı anılardan, filmlerden, tek bir kareden ayıramazdınız." Eski İstanbul sinemalarının anlatıldığı bölümle başlıyor kitap. Beyoğlu'nun ilk sineması Pathé'den bugün harap durumda bulunan Saray Sinemasına, şimdi Devlet Tiyatroları Taksim Sahnesi olan Majik Sinemasından Artistik'e, Ar'a (bugünkü adıyla Sinepop)... Derken seks filmlerinden sonra tekrar yaşama dönen Alkazar, Atlas, Elhamra, Emek, Lale, İpek, Kadıköy Süreyya ve Şehzadebaşı sinemalarına kadar uzanıyor, İstanbul'un eski sinemaları bir bir anlatılıyor.

Kitapta; yazılık sinema tarihinden düş şatolarının bekçilerine, sinema fenerlerinden bilet gişelerine, semt sinemalarından localara uzanan geniş bir yelpazede dünden bugüne sinema salonlarıyla ilgili bilmek istediklerinizi bulabileceğiniz bir çalışma.

Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950) / Nilgün Gürkan / İletişim Yayınları / 481 Sayfa

Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Siyaset Bilimi dalındaki doktora çalışması için "Demokrasiye geçiş süreci olarak adlandırılan 1945-1950 arasındaki beş yıllık dönemin siyasal gelişmelerinde basının oynadığı rol" konusunu seçmiş Nilgün Gürkan. Türk hükümeti, II. Dünya Savaşı sırasında, savaşa katılan taraflar arasında bir denge siyaseti izlemiş. Bu dönemde Türk basını, siyasal iktidarın uyguladığı sıkı denetim nedeniyle, ancak hükümetin dış politikasını eleştirmemek koşuluyla görüşlerini yansıtabilmiş. Savaşın ardından, 1945-1950 yılları arasındaki dönemde yaşanan hızlı siyasal değişim ve savaş sonrası oluşan dengelerin siyasal yapıya yansıyarak göreli bir yumuşama yaratması, basın için de çalışma kolaylığı oluştur-

muş. Böylece, o güne kadar söylenemeyenlerin, yazılamayanların ortaya çıkmasına elverişli bir ortam hazırlanmış.

"Basında binlerce tartışma ve bu topraklarda yaşayan insanları biçimlendiren tek parti döneminin kültürel kodlarının ardından bastırılmış düşüncelerin yeniden filiz verdiğine ilişkin yansımalar... Üzerinde çalıştığım dönemde çıkan basın organlarını taramak, Milli Kütüphane'nin tozlu ve soğuk depolarında sayfaları çevirip notlar almak benim için bu ülkeyi anlama serüveni oldu" diyen Gürkan'ın çalışması, okura canlı polemiklerle dolu bir manzara sunuyor.

Abdullah Frères Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları / Engin Özendes / Yapı Kredi Yayınları / 247 Sayfa

"Pera'nın en ünlü fotoğrafçıları kuşkusuz Abdullah Biraderler'di" diyor Engin Özendes kitabında. Osmanlı İmparatorluğu'na fotoğrafın yeni yeni girdiği yıllara rastlıyordu Abdullah Biraderler'in Pera'da fotoğraf stüdyosu devralmaları... 1858 yılında Venedik'ten döndükten sonra dönemin ünlü fotoğrafçılarından Rabach'ın stüdyosunu devralarak işe giriştiler. Viçen, Hovsep ve Kevork Kardeşler, stüdyoya önceden de gelen müşterileri koruyabilmek, yeni müşteriler edinebilmek için 'zamana ayak uydurmak ve yenilikleri programlarına dahil etmek' zorunda hissediyorlardı kendilerini. Bütün gelişmelere ayak uydurdular, yenilikleri uyguladılar ve kısa süre içinde saray fotoğrafçısı bile oldular.

Özendes, yaklaşık 17 yıldır sürdürdüğü çalışmalarının ürünü olan Abdullah Frères isimli kitabında, hayat hikâyelerinin yanısıra çektikleri fotoğraflara ve mektuplarına da yer veriyor.

50. Yılında Akbank Resim Koleksiyonu / Ahmet Kamil Gören / Akbank Kültür ve Sanat Kitapları / 302 Sayfa

Yıllardır kültür ve sanat etkinliklerinde de varlığını hissettiren Akbank, 50. yılı dolayısıyla, çoğunluğunu Cumhuriyet dönemi ressamlarının oluşturduğu bir koleksiyon kitabı yayınladı. 268 ressamın 327 yapıtının yer aldığı çalışmada Ahmet Kamil Gören, sanatçıları hem bireysel hem de bağlı bulundukları akımla birlikte inceliyor. Akbank Koleksiyonu'nu, Türk resim sanatının gelişim çizgisini içeren bir anlatım planı içine yerleştirmeye çalışan sanatçı, koleksiyonu oluşturan 1800'e yakın yapıttan bir seçki yapmak zorunda kaldığını söylüyor. Kitap, Türk resim sanatının öyküsü üzerine kurulmuş. Sanatçıların yapıtları yerine, sanat anlayışları ve sanatçı kişilikleri ele alınmış. Böylece hem sanatçıları eserleriyle tanıma fırsatı elde ediliyor hem de 19. yüzyıl ortalarından günümüze kadar Türk resim sanatının geçirdiği evreleri takip etme şansı doğuyor. Gören, sanatçıları ve yapıtlarını ele alırken iki ayrı yol izlediğini söylüyor. Bunlardan ilkinde "Türk resminin evreleri" başlığı altında değerlendirilen sanatçılar ele alınıyor. Bu aşamada belli bir grup hareketi içinde yer alan sanatçılar; ilgili akım, bağımsız olarak yer alanlar ise doğum tarihine göre kendi içlerinde alfabetik olarak sıralanıyor. Gören'in izlediği ikinci yol, bireysel biçemlerin öne çıktığı bir dönem olarak değerlendirilen 1960 sonrası dönemde sanat yaşamına katılan sanatçıların doğum tarihi ve alfabetik sırayla değerlendirilmesi olmuş.

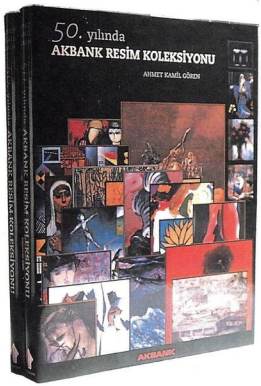

Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik / Editörler: Sibel Bozdoğan - Reşat Kasaba / Tarih Vakfı Yurt Yayınları / 223 Sayfa

Kitabın editörleri Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba kitabın giriş bölümünde şu uzun soruyu soruyorlar: "Hem Türkiye'de hem Dünya'da, hepimizin bir zamanlar az veya çok bel bağlamış olduğu ilerici ve özgürleştirici modernlik söylemlerinin artık tarihe karıştığı hüzünlü bir zamanı yaşıyoruz. Öte yandan, şimdiye kadar bastırılmış yeni seslerin ilk kez duyulduğu, hayatın her boyutunda yerleşik kabullerin kökünden ve sarıyoruz ki geri dönülmez biçimde sorgulandığı, çok hareketli ve çoğulcu bir ortam içinde olduğumuzda inkâr edilemez. Bugünün en hareketli kuramsal tartışmalarının özünde yatan meseleyi herhalde şöyle özetleyebiliriz: Hem aydınlanma çağının modernlik projesini kökünden eleştirmek, hem de bu projenin hümanist ve özgürleştirici öncüllerinden vazgeçmemek mümkün mü acaba?" Bu sorunun irdelendiği çeşitli makalelerden de, Türkiye'de ve dünyada modernlik projesinin günümüzdeki krizi ve geleceği konularında çalışan çok çeşitli disiplin ve mesleklerden yazarları biraraya toplayan bu çalışma ortaya çıkmış.

Türk Gezginlerinin Gözüyle Yedi Deniz Beş Bucak / Alpay Kabacalı / Toprakbank Yayınları / 312 Sayfa

Alpay Kabacalı, ilk Osmanlı gezgin yazarlarından günümüze sayılan elliyi geçen yazarı tanıtan ve yapıtlarından örnekler veren geniş kapsamlı gezi edebiyatı antolojisini Toprakbank için hazırladı. Kabacalı, hayatına bu konunun girişini, "bundan on yıl önce TÜRSAB'ın bir dergisi için Türk gezginlerinden ve yolculuklarından sözeden yazılar hazırlamam istendi" sözleriyle açıklıyor. Antoloji hazırlama kararına varınca öncelikle gezi kaynakçası üzerinde çalışıp eski, yeni pek çok kitabı toplayarak çalışmaya girişmiş yazar.

İngilizcesi de yayımlanan kitap üç bölümden oluşuyor. Birinci bölümde "Gezginlerin Piri" diye adlandırılan Evliya Çelebi'nin yaşamı ve 17. yüzyılda yazdığı on ciltlik ünlü Seyahatnamesi üzerine bir inceleme ve genişçe bir alıntı yer alıyor. Kitabın ikinci bölümünde 23 Osmanlı gezgini ta-

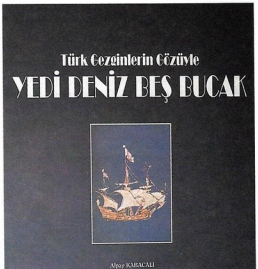

nıtılıyor ve yapıtlarından örnekler veriliyor. Son bölümde ise Cumhuriyet dönemi gezi edebiyatına yer verilmiş. Bu bölüm iki başlıkta ele alınmış; "Anadolu'yu Tanımak" ve "Dünyaya Açılmak".

Alpay Kabacalı'nın kitabında yeralan 1776 - 1779 yıllarında yapılan Büyükçekmece gravürü.

Cumhuriyet dönemi yazarlarının Anadolu izlenimleriyle değişik ülkelerdeki gezi yazılarının yer aldığı kitapta, Osmanlı dönemi yazarları ve yapıtlarına daha geniş yer verilmiş. Kabacalı bu tercihini, Cumhuriyet dönemi yazarlarının daha çok tanınıyor olmasıyla açıklıyor.

Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre / Taha Toros / İSİS Yayımcılık / 171 Sayfa

Hürriyet kahramanı, vatan şairi Namık Kemal; İstiklâl Marşı'nın şairi Mehmet Âkif; "Şair-i Âzam" Abdülhak Hâmid; bir tarih adamı ve dünya çapında bibliyograf İbnülemin Mahmut Kemâl; aşkı müsikileştiren Yahya Kemâl ve Boğaziçi'nin ilah; ve tılsımlı güzelliğini ustalıkla yansıtan bir İstanbul romancısı Abdülhak Şinasi... Taha Toros, kitabında, yaşadıkları dönemlerde Türk edebiyatına değerli yapıtlar kazandıran, altısı da kendi alanlarında "nev'i şahsına mahsus" bu önemli edebiyat adamlarını anlatıyor. Taha Toros zaman zaman Cumhuriyet gazetesi, Hayat dergisi, Milliyet ve eklerinde yazdığı yazılarda, kimi zaman da değişik kültür kurumlarında dialar ve belgeler eşliğinde gerçekleştirdiği sohbetlerde, kimi zaman da televizyon ve radyo programlarındaki konuşmalarında bu altı önemli şahsiyet hakkındaki fikirlerini anlatmıştır.

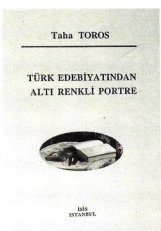

kitaplar

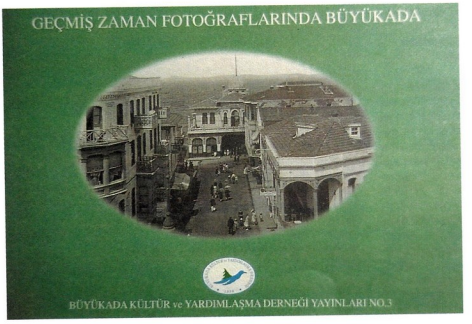

Osmanlı Devletinde Aşiret Mektebi / Alişan Akpınar / Göçebe Yayınları / 113 Sayfa

Alişan Akpınar'ın yüksek lisans tezi olan bu kitap, çok büyük iddialar taşımamasına karşılık konuyla ilgili en kapsamlı araştırma. II. Abdülhamid döneminin devleti birarada tutma politikalarının küçük bir girişimi olan Aşiret Mektepleri hakkında çok fazla şey bilinmiyor. Konu üzerine daha önce yapılmış birkaç çalışma bulunmasına karşılık, Mektep daha önce hiç tüm yönleriyle araştırılmamış.
Kitap, Aşiret Mektebi'nin açılışı ve sonrasındaki gelişmelerle Aşiret Mektebi'nin yapısı, eğitim faaliyetleri ve öğrencilerin istihdamı gibi iki ana bölümden oluşuyor. Son bölümde ise Mektebin kapatılması konusu ele alınmış. Osmanlı Devletinde Aşiret Mektebi kitabı, fotoğraf ve belgelerle tamamlanıyor.

Geçmiş Zaman Fotoğraflarında Büyükada / Hazırlayan: Özer Kangür / Büyükada Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları

İstanbul'da yaşayanlar için Adaların özellikle Büyükada'nın taşıdığı önem büyüktür. Çünkü arada bir kaçılıp temiz hava teneffüs edilecek, sığınılacak, hatta göze alınabilirse ev kiralayıp İstanbul'daki işyerine gidiş gelişlerde vapur sefası yapılacak bir yerdir Büyükada. Orada yaşayanlar için ise bir tutkudur. Abdülhak Şinasi Hisar ise Büyükada'ya ilişkin duygularını şöyle anlatır: "Rumelihisarından Adaya geldiğim günler vapurdan iskeleye çıkar çıkmaz buranın kendine mahsus deniz havalı rüzgârları -güya beni tanımışlar da seviniyorlarmış gibi- etrafımı sararak bana Adanın selâmlarını söyler ve vaitlerini sunardı. Bu rüzgârları yüzümde gözümde, -taranmış saçlarımızın nizamını, üstümüzün, başımızın intizamını bozan- sevdalı eller gibi Adanın mutlu hayatına girmiş olduğumu ve su içinde nasıl bütün denizin vücudumuzu büyüttüğünü sanırsak, öylece Adanın beni tamamladığını duyardım."
Büyükada Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin yayımladığı bu kitap, 1890'lı yıllardan başlayarak Adanın değişik kesimlerinin görüntülendiği fotoğraflardan oluşuyor.

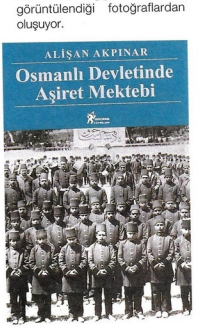

Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi-Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması / Bilge Umar / İnkılâp Kitabevi / 434 Sayfa

Araştırmacı-yazar, avukat Bilge Umar, hukukla ilgili incelerne yazıları ile yapıtlarının yanısıra çevirileri ve özellikle de Türkiye'nin ilkçağ kentleri üzerindeki araştırmalarıyla tanınıyor. "Bu kitabımızda, Türkiye Türkleri ulusunun, evrensel diyalektik etkileşimler süreci içinde, kendi çevresinde, kendine özgü oluşum sürecinin ortaçağ aşaması incelendi" diyor Bilge Umar. Çalışmasında öncelikle bugün Türkiye denen ülkenin ortaçağ tarihini ele alıyor ve tarihsel olayların Türkiye'deki etnik kimlikleri etkileyen gelişimlerini anlatıyor.

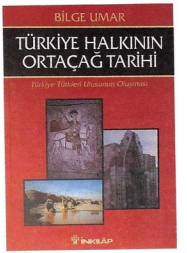

Bilge Umar'ın yaptığı çalışmalar sonunda yaptığı tespit şu: "Büyük Atatürk'ün dediği gibi, 'Biz, bize benzeriz'. Biz hiçkimsenin kopyası, katışıksız temsilcisi değiliz. Kendi ülkemizde, kendimize özgü soy kökenlerinin karışımının ürünü olarak ortaya çıkmış bulunan ulusal kültürü de, kendine özgü kültür kökenlerinin karışımı, sentezi sonucunda oluşmuş bir ulusuz."
"Rumlaşma Yüzyılları"yla başlayan kitap, ikinci bölümde "Türkleşme Yüzyılları"yla devam ediyor. Türkiye Türkleri ulusunun oluşması sürecinde, bu sürece katkıda bulunan öğeler başlıklı üçüncü kısım ise iki alt bölümden oluşuyor; soy kökenleri ve oluşan kültür sentezi.

Selçuk Koleksiyonu

Anadolu'da Selçuklu dönemi mimarisi ve sanat eserleri üzerinde yapılan ayrıntılı bir tespit çalışmasının sonucunda "gelenekle çağdaşlık arasında ilk özgün buluşmayı gerçekleştiren" Selçuk Koleksiyonu ortaya çıkmış. Yer ve duvar seramikleri olarak tasarlanan koleksiyon, bu toprağın, bu tarihin, bu coğrafyanın, bu kültürün ve toplumun verileriyle bugünün en ileri üretim tekniklerini biraraya getiren anlayışla üretime dönüşmüş. Çanakkale Seramik ve Kalebodur tarafından üretilen, üç ayrı seri oluşturan Selçuk Koleksiyonunda 150'den fazla ürün yer alıyor.

İTO'dan geçmişe uzanan el

İstanbul Vefa'da, 1741 yılında, defterdar Atıf Mustafa Efendi tarafından kurulan Vakıf Kütüphanesinin kitapları çürüme tehlikesiyle karşı karşıya. Tarih ve edebiyat araştırmacıları için çok kıymetli olan kitapların yanısıra bazı sayıları sadece burada bulunan, 400 adet eski harfli süreli yayın, gazete ve mecmuanın yanısıra 3228 adet yazma ve 24.654 adet basma kitabı kurtarmak için İstanbul Ticaret Odası harekete geçti. Osmanlı mimarisinin mükemmel örneklerinden, 257 yıllık geçmişiyle zamana karşı ayakta durmaya çalışan kütüphanede mermere yazılmış bir vakfiye özeti de bulunuyor. Bu özelliği taşıyan dört binadan biri olan kütüphanenin kalorifer tesisatı İstanbul Ticaret Odası'nca kömürden doğalgaza çevrildi.

Girit Adası belgeseli

Denizin ortasında, dağ görünümünde bir ada... Akdeniz'in beşinci büyük adası Girit... Askeri ve ticari bakımdan stratejik önemini tarih boyunca korumuş, Yunanistan'la Osmanlı devleti arasında her zaman sorun olmuştur. 30 Mayıs 1913 Londra ve 10 Ağustos 1913 Bükreş anlaşmalarıyla resmen Yunanistan'a katıldığı açıklanıncaya kadar...

Girit, şimdi bir Türk yönetmen tarafından çekilen belgesele konu oldu. 24 dakikalık, İngilizce dublajlı belgeselin yönetmeni Mehmet Yayınoğlu. Belgesel ve reklam filmi yönetmenliği yapan Yayınoğlu Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmalarını sürdürüyor. "Girit Balkan Liderleri Zirvesi" haftasında 1997 yılının Kasım ayında, adanın önemli televizyon kanallarından Creta Channel'da yayınlanan belgesel 7 Mayıs 1998, saat 18:30'da Beyoğlu Aksanat'ta gösterilecek.

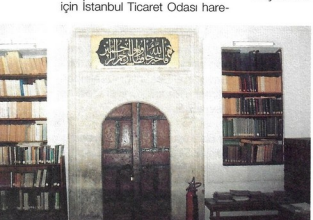

"Denizler Altında Yirmibin Desen"

Genç yeteneklerin ve özgün tasarımların ortaya çıkarılması, yaratıcılığın teşvik edilmesi amacıyla Kom Mayo tarafından organize edilen Desen Yarışması'nın dördüncüsü bu yıl gerçekleştiriliyor. "Denizler Altında Yirmibin Desen" adı verilen yarışmaya; hayal, yetenek ve estetik anlayışlarını ölümsüzleştirmek isteyen gençlerin özgün desenleri bekleniyor.

KÜSAV'ın Mayıs etkinlikleri

KÜSAV, Mayıs ayını 'gezi ayı' olarak belirlemiş. Geziler; 1 Mayıs'ta Büyükada'ya, 5'inde Yerebatan Sarnıcı ve Mozaik Müzesi'ne, 12'sinde Beylerbeyi Sarayı ve Küçüksu Kasrı'na, 14'ünde Eyüp Sultan Külliyesi ve çevresine, 19'unda Süleymaniye Külliyesi'ne, 21'inde Yedikule ve civarına düzenleniyor. Ayrıca KÜSAV, 13 ve 27 Mayıs saat 19:00'da da iki mini müzayedeye evsahipliği yapıyor.

Osmanlılar için özel olarak yapılmış, Tasvir-i Hümayun minyatürlü mineli altın enfiye kutusu.

İlkbahar Müzayedesi

Portakal Sanat ve Kültür Evi, 10 Mayıs'taki İlkbahar Müzayedesinde 350 eserle antikaseverlerin karşısına çıkıyor. Sami Yetik, Nazmi Ziya, Feyhaman Duran, Şefik Bursalı, Şeref Akdik ve Naci Kalmukoğlu gibi ünlü Türk ressamlarına ait tabloların yanısıra önemli oryantalist ressamlardan George Washington, Anton Melybe ve Amaeo Preziosi'ye ait tablolar müzayedenin önemli eserleri arasında yer alıyor. Ayrıca Türk hattatlarına ait levhalar, Osmanlı cam sanatının en sevilen türü Beykoz opalin laledan, ibrik, daldırma şişe ve gülabdanların yanısıra Osmanlı gümüş sanatının özgün örneklerinden Aznavur işi leğen-ibrik, hasır işi buhurdan, "Pysché" ayna gibi parçalar da satışa sunulacak. Müzayedede satışa sunulacak eserler 1 Mayıs'dan 9 Mayıs'a kadar Portakal Sanat ve Kültür Evi'nde görülebilir.

Portakal Sanat ve Kültür Evi
0 212 225 46 37
İlkbahar Müzayezedesi
Conrad Internatiional Oteli
10 Mayıs 1998 Pazar

Paha biçilmez bir koleksiyon

Türkiye İş Bankası, 666 ressamın 2007 tablosunun birarada bulunduğu, Türkiye'nin en büyük özel koleksiyonlarından birine sahip. Bu özel koleksiyonda yer alan 128 ressamın 131 tablosu 14 Mayıs'ta İstanbul'da sanatseverlerin karşısına çıkıyor. Her açıdan "paha biçilmez bir sanat hazinesi" olarak değerlendirilen İş Bankası Koleksiyonu, aynı zamanda Türk resim sanatının kronolojik bir tarihçesi niteliğini de taşıyor.

Yapıtlar, Türk resminin ilk evresini oluşturan "Asker Ressamlar"dan

Meşrutiyet dönemi ressamları ve Çallı Kuşağı'na, İnas Sanayi-i Nefise'nin ilk mezunları olan kadın sanatçılardan D Grubu ve Yeniler'e, soyut eğilimlerden fantastik gerçekçiliğe dek uzanıyor. İş Bankası'nın resim koleksiyonu oluşturmaya başlaması, ekonomik kalkınmanın ilk adımlarının atıldığı yıllara dayanıyor. Türkiye'de özel koleksiyon bilincinin henüz varolmadığı 1940 yılında satın alınan, Hikmet Onat, Şevket Dağ ve Vecih Bereketoğlu'nun imzalarını taşıyan üç yapıt, koleksiyonun ilk parçalarını oluşturuyor.

İş Bankası Kültür Yayınları, sergiyle eşzamanlı olarak Türk resminin gelişim evreleri ve eğilimleri hakkında eşsiz bir başvuru kaynağı olan bir de kitap yayımlıyor. Tanzimat öncesinden günümüze, Türk resminin tüm evrelerini ele alan "Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu" başlıklı kitap, Dr. Kıymet Giray tarafından kaleme alınmış.

İstanbul, bu önemli sergiyle birlikte yeni bir kültür merkezine de kavuşuyor. Fatih Sultan Mehmet zamanında temeli atılan Tophane-i Amire, Mimar Sinan Üniversitesi tarafından restore edilerek "Mimar Sinan Üniversitesi Kültür Merkezi" adıyla İstanbul'un sanat hayatına katılıyor. Tophane-i Amire'nin açılışı, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu sergisiyle yapılacak. Bir dönem silah üretilen bu görkemli bina bundan böyle sanat yapıtlarına ev sahipliği yaparak, bu kez sanatın birleştiriciliğine hizmet edecek.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının genişlemesi ve sürekli savaşlar nedeniyle bir silah dökümhanesi olarak inşa edilen Tophane-i Amire sürekli gelişme kaydetti. 1823 yılında geçirdiği yangının ardından 1847 ve 1867 yıllarında marangozhane, demirhane, çarkhane gibi farklı yapılar eklendi. Osmanlı silah sanayiinin üretim merkezi olarak önemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına kadar süren Tophane yapılar topluluğu, 1955 ve izleyen yıllarda bir süre de Askeri Müze'nin deposu olarak kullanıldı. 1972 yılında bir dizi restorasyon geçiren bina, 1992'de Milli Savunma Bakanlığı tarafından Mimar Sinan Üniversitesi'ne devredildi.

İş Bankası Resim Koleksiyonu
Mimar Sinan Üniversitesi
Kültür Merkezi
(Eski Tophane-i Amire)
14 Mayıs-26 Haziran 1998
İletişim için Grup 7
0 212 234 23 98

Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda yer alan Osman Nuri Paşa'nın 'Meyveler' isimli natürmort çalışması (altta). Sergiye ev sahipliğini yapan Tophane-i Amire binası Mimar Sinan Üniversitesi tarafından restore edilerek Mimar Sinan Üniversitesi Kültür Merkezi adıyla İstanbul'un sanat hayatına katkıda bulunacak (üstte ortada).

Nuh'un Gemisi Beyoğlu'nda

"Ve Tanrı Nuh'a seslendi: Çıkın artık gemiden, sen, karın, oğulların ve onların kadınları. Seninle birlikte olan her türden hayvanı da çıkar dışarı; kuşları, sığırları, toprağın yüzünde kayan tüm sürüngenleri. Dağılsınlar yeryüzüne. Üresinler, sayıları artsın, çoğalsınlar, çoğalsınlar!.." Sular iyice geriye çekildikten sonra gemidekiler karaya çıktı. Tufandan kurtulan canlılardan da yeni nesiller yaratıldı ve yeni bir insan kuşağı doğdu.

Saint-Joseph Lisesi Doğa Müzesi'nin 1800'lü yıllarda Anadolu ve İstanbul'da yaşamış -Nuh'un gemisine binerek nesillerinin devamını sağlayan- hayvanların doldurulmuş örneklerinden oluşan koleksiyonu Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi'nde sergileniyor. Doğaya dikkat çekmek istediklerini söyleyen müze yetkilileri, kaybolmaya yüz tutmuş kültür ve doğa varlıklarını açacakları sergilerle gündeme getirmeyi amaçladıklarını anlatıyorlar. Sergi nedeniyle hazırlanan bilimsel katalogda, kendisi de eski

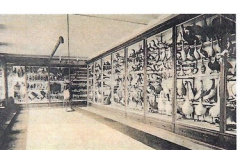

bir Saint-Joseph'li olan Enis Batur şunları yazıyor: "Saint-Joseph'in kurutulmuş, dondurulmuş, ancak böylece bir zamanlar varolduklarını kanıtlanabilen hayvanları Moda'dan Beyoğlu'na getirildiler. Koleksiyon Vedat Nedim Tör Müzesi'ne taşınmak üzere binanın İstiklal Caddesindeki kapısının önüne indirildiğinde, yüzlerce meraklı hayvanların etrafına üşüştü. Onu düşündüm o an: Nuh'un gemisinin yakında hareket edeceğini anlamışlar mıydı?"

Vedat Nedim Tör Müzesi
1 Mayıs-30 Haziran 1998
0 212 252 47 00

Soyut boyamalar

Şeref Bigalı, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümü Cemal Tollu Atölyesi'nden mezun. Sanatçı, Akademiminin ardından 1963-64 yıllarında Paris'e giderek Henri Goetz'ün yönettiği Paspail, Frochot ve Fontainebleau akademilerine devam etti. Ayrıca, İzmir Eğitim Enstitüsü'nün Resim bölümünün kuruluşunda görev alarak burada 20 yıl öğretmenlik yaptı ve 1978 yılında emekli oldu.

Büyük bir tutkuyla başladığı sanatında algıları, deneyimleri, gözlemleri ve kılı kırk 'yaratarak' yaptığı incelemeleriyle yalın, özgün ama durağan olmayan bir tarza ulaştı. Belirsizliklerden ve yapaylıklardan arınmış ve resmini bir yaşam, bir varoluş biçimi seçmiş ve kendi öz dilini bulabilmiş sayılı ressamlarımızdan biri sayılıyor Bigalı. Resmi ve özel yarışmalarda birçok ödül ve derece sahibi olan, yapıtları müzelerde ve özel koleksiyonlarda yer alan ressam, İzmir'de yaşıyor.

Doku Sanat Galerisi/Ankara
28 Nisan-11 Mayıs 1998
0 312 439 78 80

Hakkı Anlı, Ankara Galeri Nev'de

1944 yılından itibaren Türk resim tarihinde D Grubu olarak adlandırılan ekipte yer alan ve 1991 yılında kaybettiğimiz ressam Hakkı Anlı'nın eserleri Ankaralı sanatseverle buluşuyor. Sanatçı, 1932'de İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nü bitirdikten sonra, çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. 1954 yılında Paris'e yerleşerek yaşamını ve çalışmalarını orada sürdürdü. Poliakoff, Archipenko, Hartung ve Zadkine gibi Paris Ekolü'nün önde gelen sanatçılarıyla birlikte sergiler açan Anlı'nın eserlerinin bulunduğu müzeler şunlar: İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, Merkez Bankası Çağdaş Türk Sanatı Koleksiyonu, Auckland Müzesi, Tel Aviv Müzesi, Grenoble Müzesi, New York Guggenheim Modern Sanat Müzesi.

Galeri Nev/Ankara
17 Nisan-12 Mayıs 1998
0 312 437 93 90

"Zodiak'la Hayale Dalış"

Onu büyüleyen, geçmişte müneccimlikte kullanılmış sembollerdi. Müneccimlik konusunun içerdiği ve geçmiş yüzyıllardan günümüze aktardığı düş dünya-

sergiler

sını bütünüyle olağanüstü buluyordu. Bu alegorilerin zenginliği, şiiri ve gizemi sanatçıyı derinden etkileyince ortaya burç işaretlerinin birer yansıması çıktı. Selma Gürbüz, "Zodiak'la Hayale Dalış" adını verdiği sergisinde yer alan çalışmaları için şunları söylüyor; "Zodiak işaretleri bitmek tükenmek bilmeyen bir ilham kaynağı, benim yaptığım, onları iç dünyamla bütünleştirmek".
Selma Gürbüz, sergisinde yer alan çalışmalarına konu olan masal minyatürlerinin tek bir yorumu olabileceğine inanmadığını söylüyor ve devam ediyor: "Onlar bazen ciddi, bazen uçan düşünceler, hayal oyunları doğursunlar diye varlar."
Özellikle son dönem resimlerin çeşitli hikâyeler anlattığını söyleyen Gürbüz, çalışmalarını ve yaşamını İstanbul ve Paris'te sürdürüyor.

TEM Sanat Galerisi
23 Nisan-20 Mayıs 1998
0 212 247 08 99

Gravür ustası

Grafik sanatçısı Süleyman Saim Tekcan, Tolga Sanatevi'nde gravür ve yağlıboya çalışmalarını sergiliyor. Tekcan, İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi ve İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde Gravür, Serigrafi, Litografi atölyelerini kurdu. Ardından Çamlıca Sanatevi ile birlikte Türkiye'de ilk özel baskı atölyesi geleneğini başlatarak baskı resmin yaygınlaşması için çaba verdi. Gerek bir grafik sanatçısı, gerekse bir eğitimci olarak Türk sanatına önemli katkılarda bulunan sanatçı, çeşitli uluslararası Grafik Bienallerine katılarak ödül kazandı. Çalışmalarında ülkemizin zengin kültür ve tarihi birikiminden faydalanan Tekcan, geleneksel olanla çağdaşı, biçim ve içerik potasında eriterek sanatsal ürünler yaratmaya devam ediyor.

Tolga Eti Sanatevi
18 Nisan-13 Mayıs 1998
0 216 368 26 79

Adnan Turani Doku Sanat Galerisi'nde

Adnan Turani'nin büyük duvar resimleri ve litografi alanında da çalışmaları bulunuyor. Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nü

bitirdikten sonra Avrupa sınavını kazanarak 1416 sayılı yasaya göre Münih'e gitmeye hak kazanan sanatçı, 1959 yılına kadar çalışmalarını Münih ve Stuttgart Güzel Sanatlar Akademilerinde sürdürdü. Adnan Turani'nin yaptıları, Hannover, Hamburg, Batı Berlin, Tel-Aviv, Bern, Ankara ve İstanbul'da düzenlenen özel sergilerde; Japonya, ABD, İtalya, Bulgaristan, Almanya, İspanya, Fransa, Hollanda, Yugoslavya, Romanya ve İskandinav ülkelerinde düzenlenen pek çok uluslararası grup sergilerinde ve bienalde yer aldı. Bir araştırmacı ve yazar olarak çeşitli kitaplara da imza atan Turani, iki kez devlet resim ödülü aldı.

Doku Sanat Galerisi
7-28 Mayıs 1998
0 212 246 24 96

Türkülerin zenginliğini unutmadık

Müzik çevreleri 1998 yılında halk müziğinde ciddi bir ''patlama'' bekliyor. 90'lı yıllarda atağa geçen ve önüne gelenin ''yıldız'' olduğu ''pop'' döneminin ardından, halk müziğiyle geleneksel olana dönüş başladı. Saz sevgisi aşılayan müzisyenlerden biri olan Arif Sağ, Musa Eroğlu, Sabahat Akkiraz, Erdal Erzincan, Belkıs Akkale, Edip Akbayram, Talip Özkan, İsmail Özden'in hareketlilik kazandırdığı halk müziğine yeni sesler, yeni yorumlarla birlikte geldi; Yavuz Bingöl, Şükrüye Tutkun, Kubat bu alandaki öncüler oldu. Yeni yorumcuların içinde geleneklere bağlı olanlar da vardı; Songül Karlı, Mustafa Uğur gibi. Pop müzik sanatçıları olmalarına karşın Cem-Ali ikilisi de türküleri yeni düzenlemelerle müzikseverlerin beğenisine sundular. Türküler birden öne çıkınca eskiler de hatırlandı, sık sık televizyonlarda ve radyo programlarında yerlerini almaya başladılar. Neşet Ertaş ve Ali Ekber Çiçek öne çıkan iki önemli isim oldu. Bu arada stand-up komedinin son yıllardaki başarılı ismi Beyaz'ın halk müziğine duyduğu sevgi ve programına halk müziği sanatçılarını konuk etmesi... Nisan ayı içinde Kanal D'ye transfer olan, televizyonlarda ve İstanbul'da bir türkü barında yaptığı programla beğeni toplayan Melda Duygulu'nun da bu hareketlilikte payı var kuşkusuz.

Türk halk müziğine ilginin son derece arttığı bu sıralar Kalan Müzik, Türkiye'nin 'ses kültürü'nden derlediği seçkin ürünleri ''Arşiv Serisi'' olarak yayınlamaya başladı. ''Yöreler ve Bölgeler'', ''Etnik Gruplar'', ''Halk Müziği Türleri'' ve ''Yerel Sanatçılar'', ''Halk Sazları'' ana başlıklarını tespit eden şirket yetkilileri, seride, bu doğrultuda ürünler vermeye devam edeceklerini belirtiyorlar.

Talip Özkan'la müzik yolculuğu

''Arşiv Serisi'' çalışmalarından biri, halk müziği sanatçısı Talip Özkan'la gerçekleştirilmiş. Halk kültürünü yaşayarak yaşatmaya çalışmış, çocukluğundan itibaren halk müziğiyle yoğrulmuş bir sanatçı Özkan. Denizli doğumlu Özkan'ın hayatının dönüm noktalarından biri, lise yıllarında halk müziğinin önemli simalarından Mustafa Sansözen'le karşılaşmış olması. Sansözen, Talip Özkan'ın bağlamadaki icra tekniğini ve performansını beğenir. Onu Ankara Radyosu'nun halk müziği programlarına davet eder. Kısa zamanda kendisini kabul ettiren Özkan, ülkenin dört bir yanına sazı ve sesiyle ulaşır. TRT, 1967 yılında Türkiye'nin neredeyse tüm kentlerinin ilçe ve köylerinden derlemeler yapan Talip Özkan'ı kurum adına görevlendirir. Sanatçı ilk resmi derlemesini TRT adına gerçekleştirir. Melih Duygulu, Özkan için şunları söylüyor: ''Bağlamada kendine özgü üslup ve icrasıyla bir ekol oluşturan Talip Özkan'ın bağlama çalışındaki tarama tezeneli icra ve seri parmak hareketleri en belirgin özellikleridir. Sesini de aynı ölçüde dengeli tavrıyla kullanabilmektedir.'' Yaşamını Paris'te sürdüren Özkan'ın çalışmasını, kendini türküye yakın hissetmeyenlerin bile dinlemesini öneririz.

''Telli sazdır bunun adı''

Asya halkları ile Anadolu ve Balkan halklarının kullandığı telli çalgıdır saz... Bu halkların binlerce yıllık ses kültürlerini seslendiren bir enstrüman olmasının yanısıra özellikle Türkiye'de toplumsal, dinsel ve estetik bir işlevinin olduğu inkâr edilemez. ''Asya İçlerinden Balkanlara'' adı verilen bir başka çalışmada da Melih Duygulu'nun adı geçiyor. Duygulu; ''biz bu yapıtta, bağlamanın, geçmişten günümüze uzanan zaman diliminde mümkün olduğunca her yöresel tavırdan ve her boyutta örneklerini, Türkiye'nin en seçkin saz sanatçılarının icrasıyla biraraya toplamaya çalıştık'' diyor. Asya'dan, Yakındoğu'dan ve Balkanlar'dan örnekler, sazın bu coğrafyalardaki kullanım biçimlerinin en seçkinleri seçilmiş. Türkiye'den seçilen örneklerden biri Ali Ekber Çiçek'in divan sazıyla çaldığı ve 'bağlamanın konçertosu' olarak tanımlanan ''Haydar Haydar'', bir diğeri Orta Anadolu tavırlarına hakim bir müzisyen olan Nida Tüfekçi'nin özel bir düzenle çaldığı ''Yandım Şeker Oğlan''.

Üç telli bağlama

Fethiyeli Ramazan Güngör, bağlama ailesinden her türlü sazı yapabilen ve daha çok kendi adıyla özdeşleşen 'üç telli bağlama'sıyla ünlenmiş bir saz ustasıdır. 'Saz ustalığı' sözü, hem sazı yapmasından hem de çalmasından kaynaklanıyor. Teke yöresine has 'zeybekler', 'gurbet ve boğaz havaları', 'türküler', 'zortlatmalar' ve 'uzun havalar' sanatçının sazıyla çaldığı ezgilerdir. 1960 yılından bu yana pek çok müzisyen, derlemeci Güngör'ün çalışmalarından kayıtlar yapmış ve derlenen eserlerin bir kısmı Kültür Bakanlığı arşivine ve TRT repertuarına girmiştir. Son yıllarda birçok bağlama sanatçısı tarafından kullanılan 'selpe' ve 'parmak vurma' tekniklerinin geliştirilmesinde Ramazan Güngör'ün üç telli bağlama tavrı etkili olmuştur.

Acaibü'l Mahlûkât, British Library.

Osmanlı'da burçlar

Metin And

İlk sayımızda Kova burcuyla başladığımız sayfa, bu ay da Boğa burcuyla sürüyor. Genel giriş yazımızı her ay koruyacağız:

Osmanlı'da da burçlar ve gezegenlerin etkileriyle ilgili çalışmalar yapılırdı. Bu sistemde, günümüzdeki gibi dokuz değil yedi gezegen bulunurdu. Üstelik bunlardan ikisi bugün gezegen olarak kabul etmediğimiz Ay ve Güneş'ti. Dolayısıyla Osmanlı'daki sistemle şimdiki birbirine benzemez. Ama burada ele alacağımız asıl konu yıldız falından ziyade, Osmanlı minyatür sanatında burçların nasıl gösterildiği...

Osmanlılar bu yedi gezegeni şimdikinden farklı isimlerle tanıyorlardı. Satürn: Zuhal, Jüpiter: Müşteri, Mars: Merih, Güneş: Şems, Venüs: Zühre, Merkür: Utârid, Ay: Kamer adını taşıyordu. 12 burcun adları da değişikti:
Koç: Hamel, Boğa: Sevr, İkizler: Cevzâ, Yengeç: Seretan, Aslan: Esed, Başak: Sümbüle, Terazi: Mizan adıyla biliniyordu, sadece Akrep farklı yazımla da olsa aynı adı taşıyordu: Akreb. Yay: Kavs, Oğlak: Cedî, Kova: Delv, Balık ise Hût burcu olarak anılıyordu.

Burçlarla ilgili yazımızda kullanılan minyatürler üç kaynaktan sağlanmıştır: Londra British Library (BL), Paris Biblioteque Nationale (BN) ve Topkapı Sarayı Müzesi (TSM) arşivleri. Topkapı Sarayı Müzesi'nden alınan minyatürler 18. yüzyıla aittir. Diğer minyatürler ise 16. yüzyılda yapılmıştır.

Metâliü'l Saâde, Paris Biblioteque Nationale.

İkd al-Cuman ff Tarih Ehl ez-Zaman, Topkapı Sarayı Müzesi.

[Burçlar Kitabı], British Library.

Sevr: Boğa

İçinde otuz iki, dışında beş yıldız bulunur. Buna Burc-ı Süreyya ya da Burc-ı Gâv da denilir.
Bu Kamer'in burcu olduğundan sabah görünmez, burada Ay'ın kurban edildiğine inanılır. Güneş doğarken gökyüzünün kızıl olması ayın kanı olarak yorumlanır.
En parlak yıldızı ayn-üs-sevr ya da E-d-deberân adını alır. Başka adları da vardır. Burada birbirine iki yakın yıldıza Kelbeyn denilir. Bunların Deberân'ın köpekleri olduğuna inanılır.
Kamer, Sevr burcuna gelince evlenmek, mal ve davar almak, ekin ekmek, konuk çağırmak, yeni giymek olumlu yorumlanır. Minyatürlerde çoğunlukla yarım sığır olarak gösterilir.

Sevr burcunda doğanlar ihtiyatlı, çekingen, çalışkan, sebatlı olurlar, baş eğerler, namus, dürüstlük, güven gerektiren işlere uygundurlar. Bedenleri çok sağlıklıdır. Ancak yine de kalp, boğaz, böbrek hastalıkları onlar için tehlike oluşturur.
Sevr burcunda doğanlar Sünbüle ve Cedî burcunda doğanlarla evlenirlerse mutlu olurlar.
Bu burçta doğanların yaşamlarındaki önemli ve kritik yaşlar 16, 24, 30 ve 33'tür.
Sevr burcunda doğanlar; doktor, sarraf, çiftçi, bahçıvan, elektrikçi, arazi, maden ve yapı işlerinde başanlı olurken, kadınlarından da iyi sütanne, hizmetçi, aşçı olur.

Sevr burcunda nisanın son haftasında doğanlar baş eğerler ya da tersi inatçı olurlar. Mayısın ilk on gününde doğanlar sağlıklarına çok düşkün olurlar. Mayısın 10-20 günleri arasında doğanlar ise tutucu, iyiliksever, ödül beklemeden halka hizmeti severler, hayırseverdirler.
Gece yarısı ile gün doğumu arasında doğanlar zengin olurlar.

Haziran sayısından seçmeler

Plajlar albümü

Öykü önce deniz hamamlarıyla başladı. Sonra Cumhuriyetin ilk plajları girdi devreye. İstanbul'un tüm kıyıları, Yeşilköy'den Caddebostan'a, mayoların sergilendiği podyumlara dönüştü. Güneş yanığı konusunda teoriler tartışıldı. Cankurtaranlar, plaj şemsiyeleri, soyunma kabinleri gibi sözcükler girdi hayatımıza. İstanbul'un, denizini yok etmediğimiz dönemlerinin resimli öyküsü.

Asırlık bir popüler sanat: Kanto

Kantonun mucidi ve piri, Direklerarası'nın assolisti Peruz Hanım, Küçük Amelya, Şamram, Küçük Verjin; 1800'lü yılların eğlence hayatı, neredeyse hepsi birbirinin akrabası olan "kantocular"ın oluşturduğu kapalı topluluğun kendine özgü yaşam biçimi... Ve günün birinde ilginin azalmasıyla yaşanan hazin final. Bu kıvrak ritmin tüm hikâyesi...

Aliotti ailesi

İstanbul'da yaşayan Enrico Aliotti bize ailesinin 900 yıllık serüvenini anlattı. Alliottiler, küreselleşme öncesi küresel bir aile... Onlar 11. yüzyılda Floransa'da, 17. yüzyılda Sakız'da, 19. yüzyılda İzmir'de buluyoruz. 1800'lü yıllarda İzmir'de "Aliotti biraderler" adıyla nam salan bu levanten ailenin izlerini fotoğraf albümlerinde ve eski mektuplarda sürdük.

Fotoğraflarla Mersin

XIX. yüzyıldan bu yana önemli bir liman kenti Mersin. Hint malları, Rus petrolü, Çin pirinci, Manchester dokumaları ve binbir çeşit ürünün dağılma noktasının rengârenk etnik yapısı ve zaman içinde geçirdiği büyük değişim, fotoğraflarla belgeleniyor.

Ayrıca

Sadun Boro'nun devrialemi.
Ümit Bayazoğlu /
İlhan Koman 75 yaşında.
Demir Özlü-Emine Çaykara /
Abide-i Hürriyet tepesi. Nedret İşli

KETS®

EXCLUSIVE HOME TEXTILES

SHOWROOM : Cemil Topuzlu Cd. No: 55 Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 478 05 72-73 Fax: (0216) 478 05 73

SHOWROOM : İ.M.Ç. 1.Blok No: 1251 Unkapanı-İstanbul
Tel: (0212) 520 99 18-520 85 34-520 86 34 Fax: (0212) 527 17 13

SHOWROOM : Karacakaya Cd. No: 114 Siteler - Ankara
Tel: (0312) 353 46 61-349 12 01 Fax: (0312) 349 12 01

FACTORY : Kadifeteks Mensucat Sanayi A.Ş.
İkitelli San. Böl. Turgut Özal Cd. No: 126, 34670 İkitelli - İstanbul
Tel: (0212) 549 26 30 (PBX) Fax: (0212) 549 21 00
E-mail: kets@kadifeteks.com http:// www.Kets.com.tr

"Zamanın götürdüğü yere gittim!
Orada, nice biçimlere,
dokulara, renklere hükmeden
bir büyük ateş gördüm.
Ve Selçuklu mimarlarını
ve taş ve duvar ve çini ustalarını...
Sonra, çağın gösterdiği
yere gittim! Orada,
o biçimlere, dokulara,
o renklere yeniden hükmeden
bir büyük ateş gördüm.
Ve onu tutuşturan
Çanakkale Seramik'in
ve Kalebodur'un elini gördüm.
Ben aynı ateşi
bir Selçuklu'da gördüm,
bir Selçuk'ta gördüm."

Onlar bir tarih yarattı...

Selçuk, Çanakkale Seramik ve Kalebodur'un geliştirdiği, yer ve duvar seramiklerinden oluşan bir sistem. Desen, renk, boyut olanaklarını kullanarak, tasarımcılara görülmemiş ölçüde çeşitleme fırsatı veren, tüm mimari gereksinmeleri öngörülerek, her türlü uygulamaya gerekli olabilecek parçalarıyla üretilmiş, üç seriden oluşan bir dizi. Klasik, rustik ve modern uygulamalarda yer alabilecek çağdaş bir tasarım. Yalnızca Çanakkale Seramik ve Kalebodur'un teknolojik olanaklarıyla gerçekleştirilebilecek bir üretim başarısı: Selçuk. Çanakkale Seramik ve Kalebodur'un seramik hazinesinden.

Biz bir yenisini başlatıyoruz.

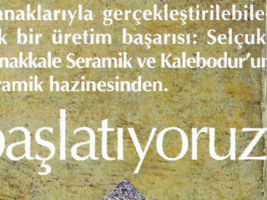

SELÇUK

KALE

Çanakkale Seramik

Kalebodur

"SERAMİK BUDUR"